

GÂNDIREA

ANUL XV — Nr. 7

SEPTEMBRIE 1936

S U M A R U L: MISIUNEA ROMÂNEASCĂ

VASILE BĂNCILĂ: Naționalismul și mistuna românească	321
ION PILLAT: Poezii	330
VICTOR PAPILIAN: De neînțeles	332
PAN. M. VIZIRESCU: Trecere în marele vis	336
TOMA VLĂDESCU: Despre spiritul eroic—și celălalt	337
GRIGORE POPA: Răsărit	346
VINTILĂ HORIA: Melodia spațiilor	347
D. OLARIU: Carit pe Heruvimi	354
NICHIFOR CRAINIC: Mistificarea românismului	355

IDEI, OAMENI, FAPTE

PAN. M. VIZIRESCU: O prezentare necuvîncioasă a lui Eminescu	363
--	-----

CRONICA LITERARA

OVIDIU PAPANIMA, P. P. Panaitescu: Mihai Viteazul. — D. Popovici: „Sancta Cetate”, între utopie și poezie. — I. E. Torouțiu: Studii și documente literare, volumele V și VII. — M. Eminescu: Literatură populară, ed. comentată de D. Murărașu. — D. Zamfirescu: Viața la țară. — Tănase Scatiu: Comentate de Marloara Rarincescu. — N. Sulica: Catehismele românești din 1544 și 1549.	369
---	-----

CRONICA MARUNTA

NICHIFOR CRAINIC: Gândirea — Cuget clar. — Cezar Papacostea	375
O. PAPANIMA: D. Călinescu în serie. — Revistele noastre. — Alexandru Vlașu	376

DESENE IN INTERIOR Demian și Șt. Dimitrescu.

EXEMPLARUL 20 LEI

Omul forte reuşeşte

În lupta pentru viață, sănătatea este primul factor al succesului, lată aci, pentru a păstra nervii liniștiți, creierul limpede, mușchii sprinteni și corpul vioi, o rețetă care a făcut toate probele: e să de a a turna un flacon de Quintonine într'un litru de vin de masă și de a lua, înaintea fiecărei mese, un pahărel din acest delicios vin fortifiant. Dl. J. Coudurier, 99, boulevard du Temple, din Paris, a făcut experiențe și scrie:

„Sunt ani de zile de când întrebuințăm în casă Quintonine; nu ne-am săturat niciodată de acest

produs care constituie pentru noi cel mai bun tonic“.

Nici un fortifiant nu poate fi comparat cu Quintonine pentru că nici unul nu coține atâtea principii regeneratoare. Quintonine este remediul sigur, complet, eficace — și de preț neînsemnat — la care se poate recurge la cel mai mic semn de oboseală.

QUINTONINE

PRODUS FRANCEZ. — LABORATOARELE HELIN
LA FARMACII ȘI DROGUERII

GÂNDIREA

NAȚIONALISMUL ȘI MISIUNEA ROMÂNEASCĂ

DE

VASILE BÂNCILĂ

Naționalismul caracterizat în țările române a apărut sub formă istorică și filologică. E romantismul naționalist și viril al discuțiilor despre originile noastre, naționalismul latin al școlii ardelenne și curentului latinist — splendidă izbucnire gospodărească, în mijlocul unui ocean de slavism și de grecism, a instinctului de a trăi al poporului nostru. A urmat naționalismul cultural al lui Eliade și Asachi, pe un plan, și, pe altul, revoluționarismul social și național al lui Vladimirescu. La scurt interval, a apărut naționalismul reprezentat de Bălcescu: revoluționarism social, pe baze istorice și umanitare, pe deoparte, ideal mistic de unitate a tuturor Românilor prin conceperea unui dinamism militar la înălțimea eroismului străbun, pe de alta. În Bălcescu, toate formele de naționalism de până la el își găsesc o nobilă și neadormită sinteză, adăugând dela sine grija pentru religie, pentru o reprezentare creștină a vieții, ideea reînființării armatei naționale și insistând vizionar asupra visului de unire a tuturor Românilor. Naționalismul lui Bălcescu, încă nestudiat pe larg și nevalorificat complet pentru nevoile zilei de azi, e un model viu, filozofic, istoric și patetic, la care trebuie să ne întoarcem pentru documentarea luptei ce ne așteaptă. Intuiția anticipatoare a lui Nichifor Crainic a atras încă de acum aproape zece ani atenția asupra nobleței creștine și naționaliste a lui Bălcescu, care azi capătă o mare actualitate. După Bălcescu, a venit Kogălniceanu, cu naționalismul său politic și armonios, a venit, adică, realizatorul, în unire cu naționalismul eroic al lui Vodă Cuza. Când a apărut Eminescu, societatea noastră intrase pe calea constituțională și a primelor acomodări cu burghezia. Eminescu a adus o concepție sociologică și de filozofie politică, o poezie a trecutului, o intuiție uimitor de justă și de originală a naturii economiei clasei de mijloc dintr-o societate, o înțelegere plină de pasiune a țăranului și culturii lui, o cunoaștere profundă a Românilor de peste granițe, o desinteresare de mucenic, o muncă și o dăruire de erou, o iubire nesfârșită și, câteodată, o ură sacră, o scârbă imensă și incisivă de tot ce era parazitism fie din partea ciocoilor proprii, fie din partea străinilor aciuși în țara noastră... Naționalismul cultural și filozofic al lui Eminescu, gândit cu maximum de stringență, a constituit un corp de doctrină, de la care au plecat toți cei ce au gândit naționalist de atunci încoace. După Eminescu, apare la noi așa numitul socialism generos, moment important fiindcă în legătură cu el începe altă serie istorică a naționalismului în România. Societatea românească își destrăma compoziția feudală. Peste clasa marilor cultivatori de pământ, începură să apară potențații anonimi și întreprizi, deocam-

dată încă modești, ai capitalismului urban, sprijiniți de stat, pe care au știut să-1 ia în exploatare încă dela început. Paralel cu acest fenomen, imigrația evrească își mărește volumul. Evreii erau atrași atât de moșiile boierilor, unde încăpeau ca administratori, orândari și apoi ca arendași, cât și de burghezismul incipient al târgurilor. Acum își face apariția criticul Dobrogeanu-Gherea, care e port-parola ideologică a acestor fenomene. Estetismul transcendent, disprețul și răceala lui Maiorescu, au înlesnit indirect succesul criticului evreu, căruia nu i se puteau tăgădui o mare pasiune pentru problemele lui, o firmă științifică de ultima oră și oarecare putere de atracție a tinerelor talente, cari simțeau mai mult ca oricând nevoia unui suflu și fără canoane rigide. Iar un Hasdeu, mare patriot și om cu daruri zeești, era un singuratic și o apariție deconcertantă prin diversitatea preocupărilor, pentru ca să poată aduna tineretul în jurul său. Prin Gherea deci, legătura între socialism și evreism s'a făcut imediat. In cultura noastră, tinerii generoși, atrași de noile formule, au militat o bucată de vreme, în timp ce consumau renta pământului ori subvențiile trimise de părinți, pentru un socialism platonice, până au trecut aproape toți în rândurile partidului liberal. Dar totul, și ce e mai însemnat, nu s'a terminat aici. In societatea largă, acolo unde istoria nu se scrie dar se face, ideile socialiste au început a fi asimilate în grabă, când mai rău când mai bine, de rari și mici apostoli naivi, dintr'ai noștri, de mulți și insinuanți tineri evrei. Instinctiv, Evreii și-au dat seama că socialismul poate deveni platforma lor de existență în România ca și aiurea. Gherea a fost mai mult un semnal. Când difuzarea ideilor socialiste s'a accentuat, reacția s'a produs și noul naționalism a început. Cari au fost ideile ce au intrat în doctrina acestui naționalism, se vede din însuș procesul formării lui. Lupta contra socialismului și lupta contra Evreilor, prin cari venea primejdia, erau ideile cari însuflețeau pe naționaliști. La aceste idei, s'a adăugat idealul unirii tuturor Românilor, precum și probleme sociale cum a fost în primul rând problema țăranilor obișduiți, revoluția dela 1907 gășind mare ecou în sufletele naționaliștilor. Două erau însă problemele mari, ce constituiau oarecum cei doi poli ai doctrinei și activității naționaliste până la marele războiu: antisemitismul și unitatea națională. Niciodată cuvintele sintetice: „România a Românilor, numai a Românilor și a tuturor Românilor“ n'au fost mai mult invocate și trăite ca atunci. Acești doi poli s'au egalat adesea. Uneori însă unul din ei cântărea mai greu: așa, de exemplu, în preajma războiului de întregire națională, era natural ca idealul unității să vrăjească mai mult, fără însă a se părăsi interesul pentru problema antisemitismului. Acestor doi poli ai doctrinei naționaliste le-au corespuns din fericire și oameni mari, în cultura română, cari i-au servit cu înaltă și eroică pasiune și cu talent la înălțimea problemelor: A. C. Cuza și Nicolae Iorga. Doi poli doctrinari, doi oameni, indoită viziune și dublă eroicitate... Naționaliștii de ieri au cunoscut multe încercări, dar fericiți oameni au fost, fiindcă au gășit, în galeria Românilor mari, suflete și minți clarvăzătoare și unite, cari să dea expresie integrală, fără rest, naționalismului și idealului românesc! Cei doi bărbați, cari se confundau în naționalismul românesc și în cari se confunda naționalismul românesc, se gândeau amândoi atât la unitatea națională, cât și la pericolul evreesc. Totuși unul reprezenta mai ales antisemitismul, celălalt în primul rând mistica națiunii române integrale. Această relativă și elocventă specializare reușea să servească mai efectiv drumurile naționalismului românesc.

In sfârșit războiul a venit. El a ridicat, pe traectoria istoriei românești, un monument de legitimitate, la care au colaborat eroismul popular și eroismul intelectualilor naționaliști, într'o sinteză operată la înaltă temperatură etică. Dar după mari încercări și mari izbânzi, vine acalmia. Primii ani de după războiu, în desfătarea lor obosită și lăsătoare, cloroformizată, pe deasupra, de falsa prosperitate economică de atunci, au întins naționalismului românesc o dublă cursă: pe deoparte, unitatea națională era făcută aproape așa cum

visaseră mulți și mai mult chiar de cum crezuseră unii; pe de alta, tratatele de pace dăduseră drepturi depline Evreilor. Aceasta a făcut pe mulți Români, și chiar dintre naționaliști, să creadă că nu mai avem a ne ocupa nici de problema integrității neamului românesc și nici de problema evreească. Funestă greșeală. Au trecut în acest chip câțiva ani de relaxare, de oarecare suspendare a idealismului naționalist. Românii au început să se ocupe mai mult cu chestiuni sociale, economice, culturale... Funcția naționalistă în societatea noastră se voalase oarecum, de altfel cu cele mai bune intenții, până când într'un timp, s'a putut chiar ca vechii naționaliști să se coalizeze și cu socialiștii pentru un program de guvernare. Acești câțiva ani de după războiu, pierduți în parte pentru viața naționalismului în România, reprezintă un lapsus foarte greu de împlinit. Intervenția lui, la un moment dat, a lăsat urme, cari nu s'au șters încă și nu se vor șterge curând. În evoluția problemelor și societăților sunt goluri, cari riscă să rămână constituționale pentru toată istoria ulterioară. La neajunsul în chestiune, s'a adăugat un altul: cei doi vâslași prestigioși ai naționalismului românesc de până la războiu, nu mai erau acum uniți. Frăția lor de cruce nu mai funcționa. Ceeace fusese mai de preț, era însăși unirea lor, iar acum această unire dispăruse. Aceste două neajunsuri au făcut ca tineretul intelectual al acestei țări să rămână mai mult singur și, în lipsă de conducători deplin pentru sufletul lui, care acum era mai complicat decât înainte de războiu, să se blazeze, să se pervertească, sau, în cazurile cele mai bune, să încerce să se formeze singur! Și, în adevăr, destinul naționalismului a trecut de data aceasta în mâna studenților, a minorității celei mai bărbate și mai istorice dintre studenți. Seismograful spiritual al vremii funcționa mai bine printre cei foarte tineri. În istorie, sunt ciudate analogii. În prima jumătate a secolului al nouăsprezecelea, naționalismul românesc era reprezentat mai mult de studenți sau de oameni, cari rămăseseră studenți în firea lor. După aproape o sută de ani, inițiativa naționalistă și vestitoare de noi așezări a trecut iarăș în mâna studenților. Epoca ce a urmat celor dintâi ani de după războiu, aducea un peisagiu aproape radical schimbat, orizonturi atât de noi, încât păreau lipsite de sens, primejdii atât de mari, încât adormeau vigilența celor mai mulți din cei oboșiți de viață, diferențieri atât de variate, încât nu mai încăpeau în registrul apercereii tradiționale.. Și atunci rămăneau studenții, cari dacă nu înțelegeau precis mai mult, dar simțeau în însăș substanța lor, fiindcă ei erau copiii timpului nou. Și astfel, naționalismul românesc de după războiu este în esență cel reluat de mișcările studențești, iar pragul lui cel mai dârz și mai novator e așa numita generație de la 1922. Astăzi mișcarea naționalistă e bogată și fremătătoare, ca o furtună ce vine de pe mai multe văi. Astăzi ea are doctrinari în deplin acord cu sensibilitatea spirituală a timpului nou: un Nichifor Crainic, un Nae Ionescu... și, ceeace este demn de semnalat, caută argumente și hrană a duhului în istoria naționalismului românesc din toată ultima sută de ani. O întoarcere la izvoare, unită cu un spirit îndrăzneț de inovație, caracterizează naționalismul românesc de azi.

Noua luare de conștiință naționalistă trebuie să țină seama de situația actuală a poporului românesc față de cea de dinainte de războiu și de acum treizeci—patruzeci de ani, trebuie să țină seama de coacerea naturală a problemelor prin însăș trecerea timpului și trebuie să țină seama de situația în care se găsește azi lumea de pe tot globul. Considerând acești trei factori și raportând configurația naționalismului de acum la doctrina naționalismului român de înaintea războiului, se poate spune că e o deosebire de *cadru* și una de *structură*. Deosebirea de cadru e formată, pe deoparte, de complexitatea preocupărilor naționaliste actuale, pe de alta, de amploarea mai mare a problemelor. Azi au apărut probleme cari nu erau înainte: problema stilismului, sectelor, „culturalizării“, șomajului, problema „renașterii religioase“, care interesează și naționalismul, problema

filozofiei culturii române între orient și occident, care exista și înainte dar nu atât de adâncită ca astăzi, problema politicii internaționale, care a devenit o chestiune de viață și de grijă aproape cotidiană, etc. Atât de complex apare azi naționalismul, încât el tinde să coincidă cu ineseși problemele vieții și să se constituie într'o filozofie generală. Pe de altă parte, amploarea problemelor și pateticul lor se ridică până la dramă sau deschid perspective ademenitoare ori amețitoare. În acest sens, se poate spune că aproape toate problemele de mai înainte ale naționalismului capătă un aspect nou, căci în câteva zeci de ani omenirea a mers cât în câteva secole. În doctrina naționalismului, sunt deci probleme noi, ce se adaugă, și sunt probleme vechi cu aspect nou! Dintre cele din urmă, cine ar putea spune că francmasoneria, de exemplu, nu are un aspect mult mai grav decât acum 20—30—40 de ani? Cine ar putea spune că diferitele doctrine sociale nu trebuesc azi cunoscute à fond de toată lumea, ceea ce nu era obligator odinioară? Cine ar putea spune că problema țărănească nu amenință să devină un fel de cuadratură a cercului, prin faptul că în viitor va lipsi pământul, care să fie împărțit țăranilor ce se vor înmulți? Cine ar putea spune că socialismul nu mai e o primejdie mai mult teoretică, ci a început să vină spre noi ca pădurea din Macbeth? Cine ar putea spune că problema evreească nu e astăzi mult mai apăsătoare și mai greu de soluționat, azi când Evreii de pretutindeni sunt mai exasperați și mai solidari ca oricând, azi când la Evreii vechi am căpătat și loturile încărcate de Evrei din noile provincii, precum și pe cei veniți de la războiul încoace, azi când toate statele au făcut front contra Evreilor și nu-i mai primesc, ei nemaiputând merge nici în Palestina, unde dau de Arabi?... Câte probleme, atâtea drame ideologice, cari dau situației actuale un patetism cumplit! Față de acestea, sunt foarte puține problemele naționalismului de până la război, cari și-au scăzut ceva din volumul de gravitate, cum ar fi chestiunea unității tuturor Românilor într'un singur stat, chestiune care nu dispare, ci, puțin diminuată, se pune altfel! — Dar nu e numai atât. Sunt împrejurări și de altă natură, cari dau naționalismului semnificații noi. În filozofia de azi, de pildă, crește realismul metafizic, interesul pentru ideile generale, pentru tipuri esențiale și existențe generice, pentru realități oculte, mai mult sau mai puțin transcendente, dar cu atât mai vii, și scade interesul pentru tot ceea ce este empiric, aparentă, și pentru individualism. Aceasta înseamnă că filozofia nouă oferă naționalismului puțința unei fundări adânci, cum n'a avut-o niciodată până acum în istorie, fiindcă filozofia nouă proclamă, pentru toți cei cari simt ritmul nou al spiritului, existența realităților generice, colective, ca ceva substanțial și unitar, comportându-se în foarte mare parte ca ceva aprioric, față de care indivizii devin existențe cu totul secundare. E adevărat că această perspectivă filozofică poate fi exploatată și de socialism, dar tocmai din acest fapt se vede ce încordată și profundă e lupta ideologică astăzi. Esențial pentru noi e că gândirea filozofică recentă oferă motivele de a considera națiunile ca niște ființe substanțiale și până la un punct transcendente: o viziune, pe care vechiul naționalism nu și-o putea permite decât pe cale sentimentală, pur mistică, iar nu intelectuală, științifică. — În legătură cu această revenire a realismului metafizic, e și renașterea religioasă actuală, existentă cel puțin în unele cercuri. Noul naționalism trebuie să se întegreze în ea. Religia pentru noul naționalism e o condiție de înaltă spiritualitate, iar pentru adeptul naționalist un adevărat examen, cel mai greu, de gândire filozofică și de consecvență și plenitudine a vieții morale, atât intime cât și publice. Religia — pentru noi, Românii, creștinismul ortodox — urmează să fie, nu motivul idilic și istoric, cum era cele mai adesea pentru naționalismul de înaintea războiului; nu mai mult instrument politic bun de exploatat de interesul imperialist al acțiunii naționaliste, cum e pentru o anume formație patriotică din Franța și chiar azi pentru unii agitatori români; nu ceva la discreția naționalismului,

ci tematica metafizică ultimă, căreia să i se subordoneze și care să-i dea sublimarea și tăria veșnică.— Tot așa, filozofia actuală oferă ceva nou în ceea ce privește etica. Azi nu mai e timpul atitudinilor lirice și al măsurilor întotdeauna elegante și academice. Morala nouă cere, pe deoparte, studiul tehnic, pozitiv și complect, al realității asupra căreia vrei să lucrezi, pe de altă parte cere, cele mai adesea, să treci la măsuri energice, la fapte concrete și susținute cu îndârjire. Toate acestea spun mult pentru *metoda* noului naționalism. Tehnică și energie sunt cele două condiții imperative ale acestei metode.— Să mai pomenim apoi că izbânda naționalismului în unele țări din Occidentul Europei, a dat un nou curaj și o nouă amploare mișcărilor naționaliste de pretutindeni, deci și de la noi? Dacă acelaș lucru se poate spune și despre socialiști și comuniști, stimulați de ceea ce se petrece în Franța și Rusia, aceasta nu face decât să reliefeze încă odată concluzia noastră de mai sus: mișcările de ideologie sunt azi neasemănat mai intense, ele devenind o preocupare aproape ca și hrana zilnică — iar printre ele, în chip văjnic, e și doctrina naționalismului!

În ceea ce privește deosebirea de structură între naționalismul anterior războiului și cel actual, din România, sunt lucruri cari solicită și mai mult atenția noastră. Era fatal ca mulțimea și amploarea problemelor naționaliste să aducă altă organizare interioară în doctrina și atitudinea naționalistă și să ceară chiar o idee supremă, în raport cu care toate celelalte să se ierarhizeze și să-și capete unitatea de atmosferă și transfigurarea — adică să aducă altă structură. Dar care e ideea supremă, conceptul august, imperativul fundamental, care comandă noua structură, îi dă sensul de ansamblu și mersul dinamic în lume? Iată întrebarea întrebărilor, iată chestiunea cea mai obsedantă și mai vitală a naționalismului românesc actual, de soarta căreia depinde tot viitorul poporului nostru! Înainte de războiu, naționalismul avea câteva obiective limpezi, pe cari le urmărea gospodărește pe rând și după împrejurări, pe când azi mulțimea, patosul și dificultatea preocupărilor naționaliste cer neapărat o idee-rege, un concept suveran. Acest concept istoric și salvator ni se pare a fi, pentru neamul nostru, ideea de *misiune a românismului*. Iată polul, de data aceasta unic, al naționalismului românesc, polul magnetic, în câmpul de forță al căruia valorile naționaliste trebuie să-și găsească ierarhizare și valorificare. Lăsăm pe seama filozofilor și viitorului apropiat să arate precis în ce constă această misiune a românismului. Deocamdată, luăm această idee în sensul valabilității ei formale și o tratăm în consecință, căci mai important ni se pare acum să arătăm necesitatea ideii de misiune românească și rolul ei în economia doctrinei naționaliste, decât în ce constă ea.

Această idee e necesară pentru organizarea naționalismului românesc, fiindcă nu poate fi o idee mai înaltă, ea fiind ideea supremă prin excelență; e necesară, pentru că e cea mai potrivită idee pentru a trezi energia unui neam și a o angaja în cursa lungă a istoriei, din care nu există întoarcere, ci izbândă sau prăbușire! Și e, în sfârșit, necesară, pentru un motiv în legătură cu trecutul și cu noile obișnuințe, pe cari trebuie să le capete România în lumea nouă de azi. Până acum, idealul naționalist românesc putea avea o reprezentare oarecum corectă, spațială. Era vorba de chestiunea țărănească? Idealul era să se împartă pământul la țărani. Era vorba de clasa de mijloc și de Evrei? Idealul era ca locurile să fie ocupate de Români și străinii izgoniți. Era vorba de unitatea națională? Idealul era să se împingă granițele cât mai mult! În toate cazurile deci, idealul lua o reprezentare spațială. Greutățile de concepție nu erau mari. Dar azi, când nu mai e pământ de dat la țărani, când granițele statului sunt aproximativ fixate, când n'a mai rămas decât chestiunea clasei de mijloc, care are mult din aspectul vechiu, ar însemna ca idealul naționalist ne mai putând fi spațial, ori numai în parte spațial, să nu mai existe sau să-și reducă mult întinderea! Făcând ipoteza că într'o bună zi s'ar rezolva complect

chestiunea clasei de mijloc, ar urma să dispară și idealul naționalist! Se poate ceva mai absurd? De aceea idealul nostru trebuie să-și schimbe caracterul și din concret, spațial, să devină abstract și temporal. Acesta este idealul misiunii românismului, halucinant idealism colectiv, aplicabil în misterul viitor al timpului. Dar Românii n'au această obișnuință de a considera lucrurile pe plan abstract. Au trăit în mijlocul naturii și toate valorile vieții le-au văzut și le-au mângâiat în fața ochilor: casă, turme de vite, pământ, familie, obiceiuri pitorești. Până și pe Dumnezeu îl vedeau, în mare parte, în natură și chiar și pe morți continuau să-i vadă, să-i simtă aproape, în pacea cuvioasă a țintirimului îngrijit ca o livadă domestică. Lucruri foarte frumoase, dar cari nu trebuie să ne împiedice să căpătăm și obișnuințe noi, necesare vieții de dialectică abstractă, ce caracterizează viața modernă așa de necruțătoare pentru nimeni. Idealul de misiune e un ideal de pură abstracție, dar de densă și dinamică aderare. A venit vremea, acum, ca noi Românii să ne îmbrăcăm cu haina de foc a acestui ideal și să ardem împreună. Odată și odată va rămâne după noi cenușă, cum rămâne după orice pe lume, dar va fi rămas și o flacără de lumină, care va fi trecut prin noaptea existenței și pe care, în felul nostru, n'o fi mai avut nimeni... Nu cunoaștem altceva, care să dea vieții noastre ca neam un preț mai înalt, un sens, o melodie spirituală prin veacuri, o tainică și aspră aromă, o ridicare hotărâtă de pe planul biologic-etnografic-psihologic, pe planul spiritului, în care din când în când veșnicia vine și-și întonează cântecul ei de deasupra veacurilor — decât ideea de misiune! În orice caz, trebuie să înțelegem că așa cum am trăit, chiar dacă era comod și frumos, nu mai putem trăi. Nu există decât moarte sau mers înainte. Iar înainte nu putem merge decât dacă ne acordăm o misiune sau, mai bine zis, decât dacă începem să descifrăm misiunea pe care lucrurile au pus-o în noi, colaborând activ cu această misiune și lăsându-ne modelați de ea. De aceea s'a spus la noi, în anii din urmă, că idealul românesc, spre deosebire de ce era înainte, începe să capete universalitate, ceea ce dacă este o exprimare, care amintește încă vechile noastre obișnuințe spațialiste, arată totuși, în fond, că prin aceasta se urmărește intrarea noastră în lumea abstractă și veșnică a duhului, idealul național fiind vehicularea creatoare a acestei intrări.

Ideea de misiune fiind ideea, în care trebuie să se nască de acum încolo toți Românii ce vor veni pe lume, fiind ideea care trebuie să cuprindă toată viața neamului și atitudinea față de viață a fiecărui Român, urmează să fie obiectul nostru intim și organic de studiu, de familiarizare cu ea, de adâncire în ea, de bănuire a sensurilor ei, a destinului pe care-l ascunde și mai ales de cunoaștere a comandamentelor ei imediate. În adevăr, ce decurge din ideea de misiune? Decurg un număr de norme sau de legi, menite să formeze meridianele vieții noastre de acum înainte. Întâi, norma stimulării, creșterii, fanatizării energiei etnice, crearea misticei naționale, punerea eului etnic în condiții ca să-și acorde o înaltă demnitate, provocarea acestui eu ca să-și dea înălțime. Izbânda în viață atât a indivizilor, cât și a popoarelor, depinde în primul rând de înălțimea, pe care și-o acordă singuri, de nivelul de la care privesc lumea! Eul național trebuie să stea la un nivel înalt, iar nu la un nivel deprimat. Luarea de altitudine e legea leonină și indispensabilă a misiunii românismului. Al doilea, ideea de misiune implică stringent norma autocunoașterii etnice. E tot ce poate fi mai logic și mai imperios. Ca să poți avea o misiune aparte, trebuie să cunoști calitățile specifice, singurele care pot da o creație originală. Nu e vorba însă de o cunoaștere pur istorică și filozofică a neamului nostru. Aceasta e numai pregătitoare și am avut-o și până acum. Ci de o cunoaștere filozofică, a esențelor spirituale, a felului cum etnica românească organizează experiența umană. Al treilea, conștiința misiunii proprii în mijlocul popoarelor de azi, dintre care unele sunt foarte înaintate, cere multă subtilitate, spirit critic, știință în toate domeniile și dibăcii multiple, fiindcă numai de aci

poate rezulta o conduită, care să fie luată în seamă, o metodă efectivă. Simpla încredere haotică în noi, presupunând că s'ar produce, nu poate crea nimic și nu poate impune nimănui, dacă nu aduce această subtilitate de comportare, această metodă energică dar diferențiată. Al patrulea, și aceasta e poate norma cea mai însemnată, ideea de misiune pretinde, ca o condiție sine qua non, inițierea unui proces infricoșător de profund și de hotărât de autoeducație! O spunem fără ocol: cea mai însemnată condiție și forma cea mai proprie de acțiune naționalistă, astăzi, este autoeducația. Sensul fundamental al exercițiului naționalist, în această fază a istoriei românești, este un sens pedagogic. Fiecare pentru sine și toți împreună trebuie să ne facem educația, trebuie să ne pregătim pentru misiunea a cărei realizare întregă o așteptăm. Din nou deci ne întâlnim cu un proces abstract. Dacă ideea de misiune era o abstracție în timp, autoeducația e o abstracție, care se referă la interiorul persoanei noastre. Și aici apare o altă dificultate, tot în legătură cu trecutul și psihologia românească.

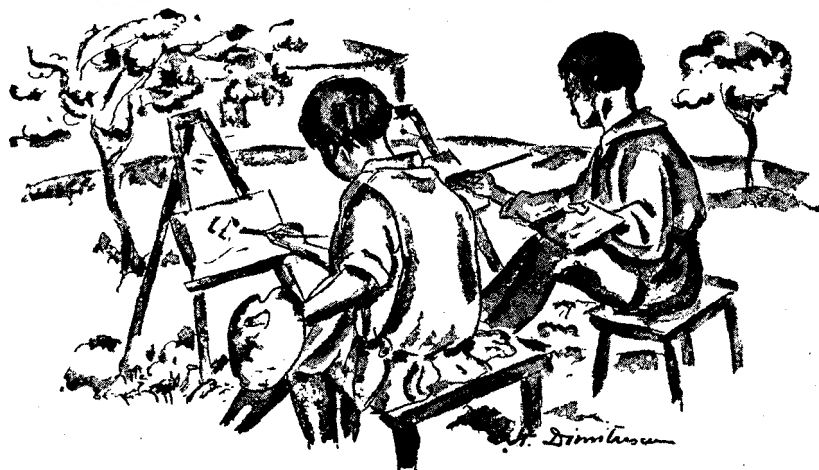
Românii au suferit mult dealungul secolelor și au creat, fără să-și fi dat seama în chip formal, chiar valori etice și educative de mare preț. Totuși, putem spune că Românul a dus o viață mai mult ornamentală, contemplativă, idilică, o viață când de suferință atroce dar resemnată, intrată parcă în lucruri, când de desfătare pitorească între lucruri. Deci în viața Românului a fost un fel de exteriorism, de obiectivism, care dacă are o mare valoare morală și religioasă nu e mai puțin adevărat că l-a făcut adesea pe Român să uite că are un eu propriu, de care trebuie să se îngrijească, pe care trebuie să-l ia puternic în primire, să-l organizeze, să-l facă educația, să-l pună în valoare, să-l transforme într'un factor metodic și sigur de acțiune ori de creație. Ceea ce a constituit faptul revoluționar al Occidentului și succesul lui de până acum, adică *personalitatea*, a lipsit Românului. Omul din Occident, chiar omul comun, adeseori, se ia singur în antrepriză, își dictează o lege și se ține de ea, căutând să fie puternic prin aceasta. Românul însă a crescut și crește încă la întâmplare sau după legi mai mult cosmice și etnografice, ceea ce e splendid din punct de vedere geografic și literar, dar pentru istoria modernă nu mai ajunge. Viața Românilor a produs tipuri admirabile, cari fac concurență peisagiilor și plantelor din natură, dar aceste tipuri abea dacă aveau conștiința de ele! Viața intensivă de azi, care ni se impune ca o fatalitate, sub pedeapsa dispariției, cere să creiăm între noi problema personalității. Trebuie să alegem între a deveni un popor colonial sau un popor cu destin propriu. Și fiindcă venim în urma unei experiențe, pe care a făcut-o Apusul, noi putem să alegem mai bine. Apusul a trăit pe categoria personalității. În aceasta au constat și mărirea și decăderea lui. Căci Apusul a creat personalitatea, dar a făcut greșeala de a-i fi dat cele mai adesea un scop individualist, ceea ce a dus la atomizarea și artificializarea lui, în cari se sbate astăzi și din cari face sforțări să iasă. Noi Români, să creiăm personalitatea, dar să-i dăm ca ideal un scop general! Să facem o sinteză, păstrând din trecutul nostru înclinarea spre ceva mare, exterior, dar adăugând conceptul modern al personalității. Fără a renunța la puterea de a ne obiectiva în lucruri, să încercăm munca privirii înăuntrul nostru, în persoana proprie, unde vom descoperi o lume întregă, care trebuie descrisă, inventariată pe cât posibil și, mai ales educată. Aceasta e porunca naționalismului actual în România. Cine vrea azi la noi să se numească naționalist, trebuie să înceapă prin a se educa pe sine. Propaganda în afară e lucru important, dar e secundar pe lângă aceasta. Căci aici venim în atingere cu o trăsătură a psihologiei românești tradiționale, pe care trebuie s'o rezolvăm odată. Din cauza felului Românului de a privi în afară și nu la lumea valorilor launtrice, au ieșit și unele lucruri bune, după cum am văzut, dar au ieșit și lucruri rele. Dacă între Români sunt multe vanități, dacă e dorința de avere, de onoruri, e și din cauza acestei înclinări de

a judeca viața cuiva după ceea ce zice lumea din afară și după ceea ce se vede în afară! Aceasta e un lucru foarte important, fiindcă, lăsând la o parte răul pe care l-au adăugat străinii, aceasta e la baza politicianismului românesc, care e o sinteză de vanitate și materialism. Politicianismul își găsește deci o întemeiere psihologică și pe ceva vechiu românesc și de aceea e atât de greu de combătut! Pentru a-l combate cu folos, trebuie să introducem cultul vieții interioare, al valorilor care nu se văd din afară, dar, pentru aceasta, nu-s mai puțin însemnate! Să introducem obișnuința de a privi înăuntrul nostru, de a ne educa, de a respecta o lume de valori bazate pe convingeri lăuntrice, pentru ca toate acestea la un loc să fie puse apoi în serviciul misticei naționale! Cu oameni plini de anarhie internă, cu prea multe necunoscute, nemetodici, plini de vanități ori de scopuri materialiste nu se poate face naționalism și, mai ales, nu se poate servi o misiune românească. Să ne descătușăm de exteriorismul vulgar, cauzator de anarhie și politicianism, și să ne retragem în noi, pentru ca la urmă să pătrundem în lumea obiectivă a spiritului. Prin acest ocol de subiectivizare pedagogică, vom ajunge la adevărata și marea obiectivitate, la impersonalizarea creatoare! Individul făcut, prin proprie educație, optimă unealtă în slujba idealului general, trebuie să fie dogma naționalismului nostru. Misiunea românismului are nevoie de devoțiune activă din partea noastră și de metoda cea mai proprie, două bunuri cari nu se pot căpăta decât prin autoeducație.

Aceste patru norme, de cari am vorbit, formează catehismul misiunii românești. Acest catehism trebuie studiat, complectat, eventual corectat, dar se impune să fie pus cât mai curând în aplicare. El trebuie să ducă la adevărata naștere spirituală a neamului nostru. Până atunci, e ușor de observat ce structură deosebită aduce naționalismului românesc acest catehism, în comparație cu naționalismul trecutului! Înainte, naționalismul privea mai mult în afară, acum privește mai mult la lumea valorilor spirituale, cari se impun conștiinței noastre. Perspectiva și organizarea interioară a noului naționalism, sunt cu totul diferite de ceea ce era la naționalismul vechiu. Iar dacă la această deosebire se adaugă și cea de cadru, se vede ce formație nouă trebuie să-și dea acela, care vrea să-și servească neamul conform chemărilor timpului de azi. Și cu toate acestea, ce legătură organică între naționalismul de odinioară și cel actual! Toate dar absolut toate elementele însemnate ale vechiului naționalism au intrat în naționalismul nou, numai că au primit altă organizare, altă ierarhizare, altă valorificare de ansamblu. De aceea ceea ce au gândit naționaliștii trecutului reprezintă documente de cel mai mare preț, asupra cărora trebuie să se aplice cu pasiune și discernământ actualul și viitorul naționalism.

Orice doctrină implică un număr de probleme, asupra cărora își variază corpul spiritual și cărora le dă suveran unitatea de rezolvare. Doctrina naționalismului românesc de azi trebuie să se ocupe cu numeroase și vitale probleme, cum sunt problema minorităților, evrească, a Românilor de peste graniță, problema țărănească, a burgheziei și lucrătorilor, a diferitelor doctrine sociale ce se ventilează în vremea noastră, problema filozofiei culturii române, considerată ca o problemă de filozofia istoriei și a culturii, problema mitului existenței noastre în trecut și a destinului nostru, problema școlii și a bisericii, a „culturalizării” masselor, a sectelor religioase, francmasoneriei, politicianismului, a monarhismului, democrației, politicii internaționale, problema celei mai bune metode de educație și autoeducație naționalistă, problema filozofiei națiunii ca atare, precum și a unei filozofii generale spiritualiste, în care să se încadreze organic și suprem sensul existenței noastre ca neam și etica luptei naționaliste, apoi studiul filozofic al folklorului și al sufletului țărănesc, filozofia ortodoxiei etc... Nu ne ocupăm acum nici măcar schematic de aceste probleme. Declaram însă, consecvent cu tot ceea ce am spus până aici și cu ideea centrală a expunerii de față, că toate aceste probleme naționaliste și oricare altele se vor mai pune, trebuie

studiate în raport cu ideea de misiune a românismului! Această idee va hotări gravitatea fiecărei probleme, semnificația ei într'un total și atitudinea de luat față de ea, sau, mai pe scurt, indicele ei doctrinar. Ideea de misiune devine astfel și o metodă de înțelegere. Când vom fi făcut acest studiu, se va vedea că problemele naționalismului românesc se luminează reciproc și, mai ales, se angrenează în ideea de misiune ori se desfac din ea ca niște falduri. Așa că ceea ce ne interesează acum, mai presus de toate, e însăși această idee vizionară a misiunii românismului, în stare să dea viață în duh noului Adam al etnicului românesc. Nu e Român volnic acela, care nu crede în ea și nu e naționalist acela, care n'o studiază și nu luptă pentru ea! Naționalistul zilelor ce se urzesc acum, trebuie să se transforme într'un dublu misionar: pe deoparte să răspândească doctrina naționalistă, pe de alta, să știe că însăși această doctrină se bazează pe ideea de misiune. El va fi deci misionar prin exercițiu și prin conținut. Dar pentru a reuși în această severă întreprindere, trebuie să înceapă cu el însuși, cu ceea ce am văzut că e întâia datorie a naționalistului de azi: autoeducația. Naționalismul trebuie să fie o matcă de eroism. Desigur, știm, cu multă melancolie, care e natura umană și condițiile rare și grele, în cari se poate realiza eroismul. „Credem slăbiciunii omenești“, căci nimeni nu se poate lăuda că e un bronz. Omul cel mai eroic e totuși, din anume puncte de vedere, un biet păcătos. Viața te face să fii tolerant. Nu din bunătate și nici din viciu, ci din cunoaștere. Dar liber e oricine să-și aleagă apele unde poate naviga și să nu înfrunte depărtările și furtuna, dacă-i lipsesc vîntrelele tari ale sufletului. Naționalismul poate că e, în fond, o predestinare, cel puțin în vremuri de încercare, deși aceasta nu înlătură educația. El este tradiționalist în valorile sau în succesiunea valorilor, pe cari le proclamă, dar e revoluționar în viața morală. El nu este nici pentru mălăieți, oricât ar fi de simandicoși și de pitorești sau de simpatici, și nici pentru jivinele profitoare, oricât geniu ar pune în știința abilității. Naționalismul nu e un stil de juisare și cu atât mai puțin un stil de rentabilitate personală, fiindcă nu persoana individuală e dogma lui. În domeniul său, se prevăd limite morale, ce nu pot fi în nici un caz depășite și se profilează anume trepte eroice, cari trebuie neapărat realizate. Căci naționalismul adevărat e o floare prea albă pentru a putea sta la orice butonieră.

P O E S I I

DE

ION PILLAT

ALESUL

Mi-am deslegat sandala ca o frunză
Ce cade moartă la piciorul meu,
Mi-am limpezit făptura să n'ascunză
Nimic din ce nu duce pân' la Zeu.

Pe țărmul mării mă înalț: o urnă
In care doar lumină am turnat.
Nu plâng, nu chiem tot ce-am lăsat în urmă.
Stau singur, pentru jertfă împăcat.

Din pietre albe l-am durat altarul,
Din lemne scumpe flăcări l-am ivit —
Și cerul 'nalt cum îmi primește darul,
Urc rugul împlinirii, fericit.

ȚĂRM PIERDUT

Mai suflă'n scoici prelung tritonii mării,
Sirena își mai stoarce păr de alge,
Zei goi și mai frumoși ca muritorii
Adastă încă pe un țărm de soare.
Dionysos tot culege vița, tainic
Mai duce Pan o trestie la gură
Și tot mai cade binecuvântarea
Lor grea de rod pe floare și pe turmă.
Ce a legat odată pururi leagă —
Și cântecul ce l-au pornit pe aripi
De vânturi nu-l oprește nici o vrajă...

Stau munți de chiparoși pe cer, pe mare.
 Păstorii de milenii zic din fluer.
 Fecioare la fântână tot așteaptă
 De mii de ani, urciorul să se umple.
 De mii de ani, pescarii mai ridică
 Pe luntre pânza lor triumfiulară...
 Și valul vechiu nu cade niciodată,
 Dar alb de spume murmură într'una.
 Nechează caii soarelui pe mare:
 Întinerește lumea și lumina —
 Și limpeziată liniște se lasă
 Când ei tăcuți se pierd sub cerul zării
 În umbre potcovite cu lumină.
 Și pretutindeni fumul se ridică
 Crescând în tremur pașnic de tulpine
 Din ruguri pentru jertfa hotărîtă.
 Dar trei flăcăi ținându-se de mână,
 Pe când departe unul cântă 'n frunză,
 În armonia zilei și a umbrei,
 Pios ritmează pasul fericirii.
 Și altul dintr'un laur rupând ramuri,
 Stă singur și senin se încunună,
 Privind cu ochi eterni la cer și mare,
 La jocul fără seamăn al luminii
 Pe dimineața ne'ncepută-a lumii.

Și zei cumiști păzesc la stăvilare
 Ca vremea potolită să rămână,
 Cu val curat purtând pământ și ceruri;
 Veghează zei puternici să nu scape
 Fugara și nebună să nu 'nfrângă
 Eterne legi, surpând în haos totul.

D E N E I N Ț E L E S

DE

VICTOR PAPILIAN

Întorcându-se din oraș, Doamna baroană nu urcă la ea sus ca de obicei, ci, luând-o pe poteca pietruită de pe lângă casă, ajunse în fundul curții. Rareori nimerea pe aici. Chiar și pe vremurile de demult, când economia gema de belșug și curtea forfotea de argați, când femeii în port tirolez, curate parcă de atâta sănătate, duceau în cante de nichel laptele bivolițelor, chiar în acele vremuri pomenite pe întreg pământul țării cu slavă și cinste, ea stătea deoparte; n'o interesa desfătarea boierilor fericiți să incalce cai sirepi, sloboziți parcă din arcan, nici socoteala negusturilor în fața cotețelor sistematice, ca niște colivii de grădină zoologică.

Nicicând nu putuse suferi mirosul tare de grajd și o indispuneau, jignindu-i privirea, țărâncile pieptoase cu înfățișare animalică, menite ca și vitele prășilei și alăptării. Nu iubise ea pe vremuri gospodăria, dar mi-te acum...

Baroana se opri. Lângă șopron servitorul spârgea lemne. Rău mai îmbătrânise, sărmanul! Il privia ridicând binișor toporul până deasupra capului, cumpănindu-l bine cu amândouă mâinile, mai, mai să cadă după el, apoi cu o lovitură seacă, fără putere, lovind în lemnul de despicat ca'n scândură. Cum să-l strige acum, când găfâiala îi înfundă urechile și-i încețoșează privirea?...

Așteptă ca omul să-și termine lucrul și apoi îl strigă :

— Mihaiu... Flori...

Servitorul clipi de câteva ori, parcă s'alunge o musculiță de sub pleoape, și când își dădu seama că într'adevăr stăpână-sa era în fața lui, luă o poziție cuviincioasă și răspunse:

-- Meltoságosasszony parancsára... ? (?) ?

Apoi băgă de seamă că Doamna baroană avea un pachetel în mână și cunoscuseră numaidecât că-și luase pensia. Ea se întoarse spre ușa de intrare, iar Mihaiu plecă să execute ordinul.

Din parcul de altădată, cu pajiști de flori măiestrit lucrate de grădinar neamț, cu locul de tenis pentru domnișoara Kitty și alei de plimbare pentru pater Georg, cu păduri de pomi tunși ca mustața, și lac, în care să picure luna, atât rămăsese... câțiva lilieci ajunși de nevoie, pe lângă gardul putrezit, cu florile agățate de vreascuri și trunchiurile matcă de bondari și furnic.

— Ce bine că Doamna baroană a luat pensia.... Altcum, cu afurisita ceea de scrisoare se întâmpla o nenorocire...

Căci știa el ce însemnează scrisoarea dela București: plâns, necaz și îndelungă intristare. De lângă șură, auzind pași de om, se ridică și câinele Byk, care până atunci stătuse încolăcit cu botul în labe. Bătrânul începu să i se jelească:

— Ce mai vrea ?.. A fugit la București... Să-și vadă de treabă acolo...

Iar câinele se ținea după el ascultându-l. Căci fusese copoiu în vremea lui și mai ales, suflet de credință curțit și ca atare, înțelegător. În bătrâna lor gospodărie erau trei; cel de-al patrulea, copilul fugar și trădător, n'avea ce căuta.

* * *

— Mihaiu... Mihaiu...

Servitorul înțeluse după strigăte că nenorocirea se înfăptuise. Doamna citise scrisoarea. Mihaiu... Mihaiu...

Servitorul mai rupse o crenguță de liliac ca să-și facă de lucru, și încă una — îl durea inima după durerea ei — și apoi cu brațele pline se apropie de terasă, de unde stăpână-sa agita peste balustradă, scrisoarea.

— Cum a îmbătrânit... gândi greoiu servitorul.

Nicicând nu-i văzuse cutele de piele atât de mărunț sbârcite, parcă desenate cu acul, și conciul desfăcut în smocuri tari ca părul de arcuș.

— Mihaiu... Mihaiu...

Doamna baroană începu să-i povestească, în limba ei, nenorocirea. Mihaiu o asculta și-i înțelegea amarul; o asculta și Byk, și pesemne și el o înțelegea... Dar când bătrâna stăpână intră în casă, Mihaiu își dote seama că scrisoarea de azi era și mai otrăvită ca cele de alte dăți și îi păru rău că nu cunoștea limba stăpânii, s'o judece și din minte ca oamenii, nu numai după semne și chip, ca Byk. Azi se învinovătea. De treizeci de ani slujea pe aceiași stăpâni, dar limba lor n'o învățase. Pe vremuri nici n'avea pentru ce; ajutor de grăjdar, la început nimeni nu-l lua în seamă. Și nici mai târziu, ajuns grăjdar, fiindcă domnul baron vorbea românește. Dar după moartea baronului, pe măsură ce sărăcia se înfiea în casă și servitorii plecau, iar el tot înainta: vizitiu, grădinar, și la urmă bucătar?... Atunci s'ar fi convenit... Ce să facă însă acum?... Limba stăpânii, cu neputință s'o învețe. Și nu din prostie, nici din lenevie. Căci lucrul în casă și-l făcea cinstit, așa cum apucase — prin urmare era om harnic — și ținea minte poruncile ca orice om cuminte. Dar oricât s'ar fi căsnit, cuvântul străin nu lăsa nicio pecete în mîntea lui, și când îl căuta, zadarnic își răsturna creierii, cuvântul era pierdut ca acul în carul cu fân.

Stăpâna-sa — femeie, pânea lui Dumnezeu — îl iertase, știindu-l om de omenie.

— Mihaiu, flori....

Atât știa baroana.

— Meltóságosszony parancsára.

Atât știa el.

Iar Byk, săracul, nici măcar atât. Și totuși, tustrei se înțelegeau de minune, ca mintea, brațul și toiagul la omul lipsit de vedere.

* * *

De când s'a întors domnișoara Kitty — abia trei zile — în casă numai lacrimi și văicăreli. Viața înainte era tăcută, liniștită; cu stăpână-sa aproape nici nu se vedea. Pentru curățenia odăilor folosea timpul liturghiei de dimineață și apoi, numai decît, scorbora la el. Ca pe timpul de demult: nici stăpâna în grajd, nici el în castel. Azi, castelul

dispăruse înghițit de fabrică, iar parcul, prefăcut în colonie de muncitori, viermuia de o lume urâtă, murdară și sgomotoasă. A fugit și domnișoara Kitty cu un ofițer, la București, făcând faima numelui de răs; a murit și pater Georg, cel din urmă prieten... S'au vândut vitele, caii și caleașca și ei s'au strâns în vechea casă a slugilor.

Dar Doamna tot doamnă a rămas și el tot slugă; iar domeniile trăiesc pe acel petec de pământ, trăiesc aievea din mândria stăpânii, din supușenia lui și din credința bătrânului câine.

* * *

Azi, scandalul a ajuns nesuferit:

— Ce-o fi vrând domnișoara Kitty?

Amândouă țipau. Fata, suflet răzvrătit, vrând parcă să sfâșie, nu să birue; mama, fără de seamăn de mândră la ocară, înfruntând războiul cu vorbe tari, tăioase.

— De-ar pleca la București...

Asta era sfârșitul cel mai potrivit pentru toți.

— Și să nu se mai întoarcă de-acolo...

El pe domnișoara Kitty n'o iubea, chiar dacă de copil o văzuse crescând sub ochii lui. Nu știuse a-i fi stăpână. Prea multe guvernante în jurul ei, prea mare ceată de prieteni și prietene!.. Așa se înstrăinase de casă.

— La București e de ea...

Bucureștiul, în mintea lui se aseamua cu o cetate osândită morții, cum văzuse el prin unele cărți, cu femei pe jumătate goale, în orgii, trândave pe paturi moi, înlănțuite de bărbați beți. Sodoma și Gomora înaintea scufundării în focul de pucioasă!...

— Mihaiu...

Servitorul amețit de gânduri, se trezi. Domnișoara Kitty era în bucătărie.

— Mihaiu, ai să pleci...

Mintea i se stinse deodată ca un bec electric și apoi se luminează la loc.

— În câteva zile vând tot. Pe mama o iau la București cu mine...

— Nem, București.

Stăpâna era în ușă. Doamna baroană în bucătărie! Mihaiu nu mai lua seama la scandal. Mintea lui cumpănea fără greșală. Asta era sfârșitul lumii!

Doamna baroană în bucătărie!

Fata rânjea cu răutate. Avea chipul sălbatic, cu ochii strânși până'n pupile, fața suptă și uscată de necaz, și șiragul dinților la vedere, gata să muște.

— Mă face slugă, fiindcă muncesc la București... și nu sunt cerșetoare ca ea...

Bătrâna își adună mâinile în dreptul pieptului. Se ruga și totdeodată își stăpânea inima, gata să i se răsucescă în piept ca un gât de pasăre. Dar fata infuriată se înverșunase împotriva bătrânei:

— Slugă ești tu și cerșetoare... Toată lumea știe c'ai fost amanta lui pater Georg... și de aceea îți dau pensie de pomană călugării...

* * *

Mihaiu rătăcește pe câmp. A plecat de-acasă fără învoire. Fără învoire?... Nu prea înțelege rostul acestor cuvinte. Doamna baroană nicicând nu se interesa de el. Și totuși, azi își zicea c'a plecat fără învoire. Poate că domnișoara Kitty, prin ceartă, în loc să-i despartă, îi apropiase, pe ei care, trăind la olaltă, erau totuși așa de departe, ca pe vremea când baroana era atotputernică și el calfă de grăjdar.

— Ce se amesteca ea?...

Îi era necaz ca niciodată și necazul și-l împărțea lui Byk.

— Dacă robește la stăpân, e și ea slugă... Atunci ce-i pasă dacă mamă-sa primește de pomană dela călugări?...

Privirea lui Mihaiu s'a întors înapoi, prin întunericul minții, către timpul de demult, când prin poarta castelului se arăta vestmântul alb al blajinului pater Georg. Din nou se infurie:

— Și dacă a fost amanta starețului, ce-i pasă?... Ea n'a fost amanta unui ofițer?...

Iubirea mamei nici n'a fost o greșală. Pater Georg era atât de bun și de frumos... și apoi, soiu de domn, prieten cu baronul... Nu ofițer din București...

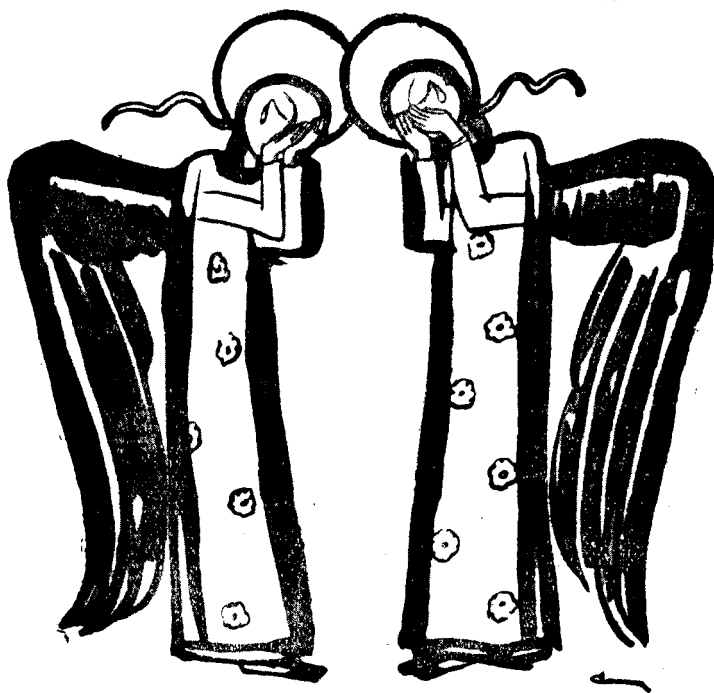
Mihaiu zadarnic se străduiește să-și așeze gândurile. Cearta dintre mamă și fată e fără împăcare. Și fata va isbuti.

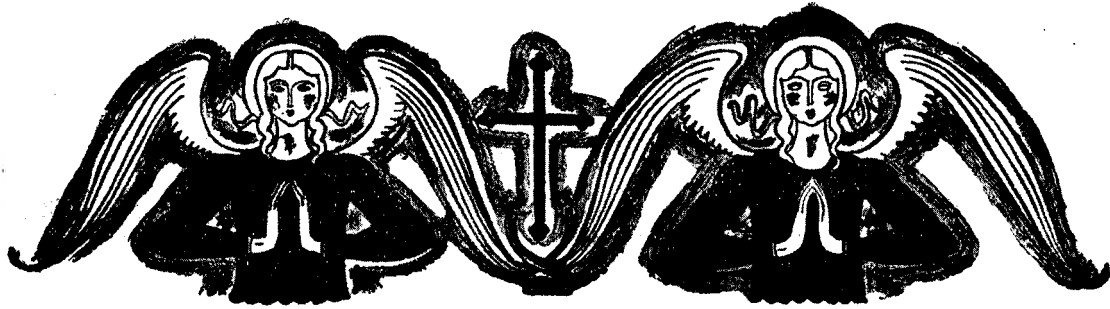
— Fiindcă e tânără și mama bătrână... Tinerețea nu poate ierta bătrâneții...

Se corectează numaidecât:

— Nu-i așa... Iată călugării... Sunt cu toții tineri și frumoși și se îngrijesc de o femeie bătrână și urâtă... numai fiindcă a fost dragă unuia din ei...

În sufletul lui a tresărit o speranță. Va cere călugărilor o chilie pustnică pentru Doamna baroană și se vor muta la mănăstire câteși trei. Doamna în chilie, el la grajd și câinele în curte. Proprietatea se va șterge de pe pământ. Așa e!... Dar sufletul stăpânirii va rămâne nesmintit. Doamna va rămâne doamnă; el, slugă și Bik, paznic de credință.

TRECERE ÎN MARELE VIS

DE

PAN. M. VIZIRESCU

Zi mare va veni...
O sărbătoare cu soare
Ca o nuntă de crai,
Când îngerii Domnului
Or să coboare din rai,
Cu alai de mare sobor
Și 'n svon de amvon,
Să mă boteze în apa uitării
— călător nou —
Cu semnul plecării
Către alt răsărit,
Să nu mai văd chipul
Celui ce-a murit.

Indrăgît de abis,
M'oi lăsa în marele vis
Cu dangăte și făclii,
Să mă poarte îngerii
Peste valea plângerii,
Cu toiag de magheran
Pe prundișuri de mărgean
Și să-mi spună 'n limbă nouă:
Tânăr împărat de rouă.

Să m'așeze-apoi în plasă
De mătasă
Și cu unda călătoare
Să trec praguri și hotare,
Pe cărări
De lumânări,
Și pe boare
De fuioare,
Fot mai sus
In nepătruns,
Printre stele
Și inele.

Și pe valuri de tămâie,
Să mă sue
— flăcăruie —
Niciun dram
Din cât eram,
In azur:
Pur.

DESPRE SPIRITUL EROIC—ȘI CELĂLALT

DE

TOMA VLĂDESCU

Nicio luptă probabil nu este mai grea decât aceea pe care omul o dă cu sine. Este aici o luptă într'o crudă sinceritate. Ne găsim într'un domeniu vast, cât conștiința și cât destinul, unde niciun calcul meschin n'ar mai putea să existe, în măsura cel puțin în care avem privilegiul dureros să isbutim a ne considera *total* și adânc. Incetează acum abilitățile de care nu ne putem lipsi, de multe ori chiar fără să le băgăm de seamă, — fiindcă ele s'au făcut una cu noi atât de mult, încât aproape că le exprimăm numai trăind. Viața în care suntem, de acum și cu siguranță de totdeauna, este aproape numai acest schimb de abilități, după care oamenii se ascund... Ele fac duelul obicinuit între fiecare din noi și lumea care ne pândește în afară, aceea de care ne ferim, — pentru ca noi înșine să nu întâlnim în fața noastră, totdeauna, decât aceleași ascunse vieți.

E locul să pricepem aici cât de mult am acceptat fiecare din noi să coborim sub condiția noastră ideală, cât de mult am renunțat *să fim* cu adevărat și cât ne este teamă sau cât de laș apărăm adevărul care suntem. Omul n'ar putea să se diminueze mai mult. Abilitățile acestea care înseamnă, sub diverse forme, numai o vastă minciună, de noi au ajuns să fie privite ca o stranie virtute de viață, o paradoxală biruință a omului, când dimpotrivă ele nu cuprind în realitate decât o decrepitudine evidentă, *propria noastră negație*. Înseamnă aceasta deopotrivă că am pierdut sensul adevăratelor biruințe. Ne mulțumim cu atât de puțin! Biruim în efemer și suntem mulțumiți, credem probabil că am realizat ceva, când totul în viața noastră nu mai este atunci decât o pulbere anonimă și fără durată, nisip dus la întâmplare de vânt... Dacă ne ascundem și „trecem“ — alții decât aceia cari suntem — nu băgăm de seamă că victoria pe care ne-am închipuit c'o avem nu este decât o teribilă iluzie, că *altul* a biruit în locul aceluia care suntem și că totul din noi a rămas înapoi, undeva, în acel minut în care am primit să ne dăm masca mincinoaselor identități.

„Abilitățile“ sunt aceste măști, cu care pătrundem în lume. Și omul „abil“ este cel mai slab. Omul acesta, într'adevăr, nu renunță oare în fiecare clipă la el, nu ia în fiecare minut alt aspect, ca și când toată lumea și-ar pune, cum vrea, pecetea peste figura lui,

silindu-l să fie altul mereu, altul decât acela care ar fi „el“ adevărat! Nu încercă să scape din luptă, penibil?... Nu dă el, în sfârșit, sentimentul dramatic al omului pentru care viața cea mai modestă, „cea mai ușoară,—aceea reală,—apare totuș ca o povară insuportabil de grea?

A trăi „hoș“, arată că jocul egal și liber al vieții te-a covârșit, îți este nefavorabil, te-a găsit atât de slab, de mediocru și de sărac încât nu ți-a permis să rezisti. Te furișezi în umbră atunci și acolo, cu taina ta rușinoasă, accepți în tăcere această degradare a propriei slăbiciuni, care te coboară sub toate ierarhiile omenești și încerci la întâmplare o viață sub un nume care nu mai este al tău. Minciuna te desfigurează deopotrivă, împingând parcă în fața ta o palidă umbră, ca să apere aceea ce tu ai încetat de a fi. A simula o credință, un sentiment, înseamnă — și asta rezumă tot — că nu ești în stare să te afirmi.

Pretutindenî întâlnim pe om dispărând totdeauna sub *abilitățile* lui, aceeași negație de sine, care știe să exalte înfinit mizeria omenească, împrumutând atâtea diverse aspecte.

Noțiunea *omului tare* probabil că s'a pierdut. Ar însemna după sentimentul comun, după stilul de viață colectiv pe care ne-am obișnuit să-l trăim, că „omul tare“ ar fi tocmai acela care nu mai *este* de loc, care renunță să *se afirme* și care, astfel, așa cum s'a văzut, renunță la el. Dar viața oare să fie numai atât? Totul să se rezume numai la obscura aventură de lumină, pe care o pândește întunericul fără sfârșit, un spasm efemer în care nu importă ce-am fost, ce suntem sau ce-ar fi trebuit să fim?

Abîme-Dieu unique! spunea Renan: ar trebui să credem în acest înfricoșat neant! O lume care să nu aibă destîn, în care totul să fie egal, cu o groapă imensă undeva, în care soarele se va prăbuși într'o zi! Iar viețile noastre, simple iluzii, de fum, care aleargă grăbite către sfârșit... Ce trist poet, amețit de dureri, a imaginat cândva acest itinerar dezolat!

O convoi solennel des soleils magnifiques

.....

Les temps sont revolus! morte à jamais la terre...

Dar fată că viața, cu fiecare primăvară a ei, ne îndeamnă parcă mai mult să credem că omul nu este numai carnea ușoară care dispare, ceasornicul inexplicabil care încetează să bată într'o zi, iar tumultul secret care urcă în noi din adânc ne ajută mai mult să pricepem că totul nu s'a sfârșit, că niciodată nu se va sfârși *tot*. Viața astfel ne cheamă la ea ca o *imensă promisiune de mai târziu*. A o pricepe oare, nu înseamnă mai întâi să ne pricepem pe noi? Aici însă încep cu siguranță și gravele răspunderi, pe care le-am primit în bucuria îngerească și naivă a minutului în care am început să trăim. Aceste răspunderi însă vor trebui să definească mai târziu toată conștiința noastră de noi, ca o permanentă protestare împotriva neantului care ne fură, omul bine fixat în libertatea lui determinată. O confruntare permanentă cu sine, în care omul își descifrează singur misterul cu materialul de inimă și de gândire ce i s'a dat. Aici este cel dintâi drum spre noi, dar care ne-ar obosea prea mult, nu l-am face niciodată probabil fără conștiința acestei durate la care participăm, ca un secret pe care nu ne este dat să-l cunoaștem decât într'o zi de eterne lumini, într'un anotimp ideal, mai târziu....

Pentru poezii vechi, acest suprem adevăr al omului era o viață reală de fiecare minut. Chiar fără să fi avut sensul creștin al vieții și imensele consolări care se leagă de el, poezia veche și mai ales tragedia erau dominate de legea tiranică a destinului care nicăieri nu apărea pieritor. Tot cântecul inimilor de atunci și toate scîlpirile de inteligență — atât de pioase — treceau senin peste hotarele vieții, într'un cosmos aproape

infinit, care nu era poate decât acel misterios altar familiar unde se onorau, aproape viu, umbrele celor plecați sub ochiul tutelar al divinității, participând și ea tot atât de real. O imensă colectivitate de unde n'ar fi putut să lipsească nimic și care astfel parcă, ea însăși, excludea ideea de moarte, definitiv. Erau în sfârșit acele sacre libațiuni care unind cerul și morții, peste capetele celor cari trăiau, nu făceau în fond decât să sărbătorească eternitatea biruitoare a omului. Dar chiar aceste cântări, strigate parcă, gravate pe cer, cum s'ar fi apărat ele de timp până azi? Ce le-a făcut să dureze — dacă nu tot disprețul de efemer care se ridică pe acest sacru portativ al spiritului nemuritor?.. Le ascultăm și acum cu același fior, trezind în noi ecouri care nu pot să moară, gravele invocații de exaltare și de poezie, patetice în cântecul lui Lucretius, inalte, sfâșiate la Vergilius sau duioase aproape și tandre când ni le spune Catul — întâlnind însă pretutindeni proporțiile, *sensul total* al unui om, pe care totuși, astăzi, de multe ori, foarte greu ne-ar fi să-l mai regăsim.

Omul acesta ne interesează acum, — un om pe care e sigur că n'ar putea să-l asasineze timpul modern. Incercările de până azi cel puțin s'au dovedit fără puteri... Depresiunea vremilor din urmă, un anumit cult al sensibilității noastre peste prăbușirea câtorva idealuri, au făcut în occident, în ultimii ani, să se pună stăruitor problema unui nou „tip de om“ pe care desperările moderne l-au făcut atât de sărac. N'ar fi posibil să recapitulăm aceste desbateri care încă nu s'au sfârșit. S'ar putea însă desprinde din ele o gravă uitare, ingrozitoare oboseală de viață în care aș îndrăzni să cred că un „liberalism“ foarte intim, ca o suverană dogmă interioară, vrând parcă să *deslege* total pe om, n'ar fi isbutit firește decât să-l facă mai mic, impersonal, anonim, ca și când s'ar fi exaltat în această stranie „liberare“ toate puterile de neant. Scriitori și ideologi de inspirație gidiană n'au mers ei până a construi un fel de nou „clasicism“ — cum le-a plăcut lor să creadă — dar în care, ucise fiind acum chiar și acele divinități păgâne, omul rămânea de data asta teribil de singur, cu cel mai incert echilibru al delirului personal, în accidentul neexplicat al vieții!

* * *

...Și iată, dacă am făcut acest ocol, care poate să pară lung, se va pricepe în orice caz că ne-am apropiat destul, și poate se simte iradiind mai aproape focul de care încă nu ne-am atins, ca și când am fi esitat să ne gândim dela început la aceea ce aproape că nu se poate exprima deplin! „Eroismul“ este aici, pe undeva, ca o expresie de paroxism între aceste două lumi, între aceste două moduri de viață, înfățișând cu o violență comprimată un tip de om diferit... Eroismul?

Să-l definim, să-l pipăim poate, așa cum am vrea, ca să fim cu adevărat covârșiți, așa cum el s'ar ridica în fața noastră viu și de piatră, arătare și incomparabilă evidență! Dar gândul și sufletul sunt mai bogate decât cuvântul — și acesta este un chin care nici el nu s'ar putea spune ușor.

Extaz, Sublim, Voluptate, Eroism — ce cuvinte s'ar găsi pentru voi, torente interioare care vă căutați ecou în cele mai adânci tăceri! Vechii greci sculptau imaginea voastră ireală și copleșitoare în pietre care se topesc de lacrimi sau de fierbinți surâsuri, iar cărnurile înflăcărate, disprețuind iluzia săracă a materiei, se strângeau parcă mai sfâșietor în azur... Sunt astfel lucruri care te întrec, sunt lucruri pe care ai *iubi* aproape să le exprimi altfel, cu ce știi că sunt ele adevărat, când simți tristețea cuvântului, iremediabilă, de a nu putea niciodată să spună tot.

Eroismul nici el nu s'ar putea defini mai mult. Dar să încercăm a-l construi cât mai adevărat din acele câteva elemente care-l compun, și striviți de glorioasa povară, să încercăm ascensiunea pe culmi, pe urmele fiorului presimțit. Din cele două tipuri de om, —

care ne-ar solicita mai întâi? Unul increzător într'un destin care nu-l limitează și care-l face indiferent de timp, lăsându-l disponibil pentru nemăsurate ambiții până la conștiința absolută a propriei lui realități — iar celălalt convins că odată cu răsufierea lui din urmă s'a risipit definitiv un lucru bizar, care a fost fără sens și care nu va mai fi nimic! Din aceste două moduri de viață, din aceste două lumi care nu se mai întâlnesc nicăieri, unde s'ar găsi mai mult calitățile proprii să asigure omului dominație asupra vieții, asupra lumii, asupra lui mai întâi, să-l facă întreg și, mai mult poate decât atât, să-l crească uriaș până la acele proporții, acel real delir, unde suntem siguri că ființa omenească a isbutit miraculos să treacă peste destinul comun...

Răspunsul ne-ar veni ușor pe buze, ca un murmur natural de recunoaștere și de adorare, dacă n'am auzi încă șoptind undeva, cu straniu orgoliu, ecoul deprimat de azi.

—...Toate viețile se pot trăi intens, oriunde, oricum! Totul nu e decât atât! Așa-dar, nu cald, nu călduș, nu căldiceț — dar fierbinte, aprins! Ca acel Papini dintâi, sau teribila învățătură de „fervoare“ pe care o proclamă Gide. Pretutindenii sunt culmi și abisuri, prăpastii și piscuri unde triumfă și plâng, eroi... Și poate un *Monsieur Teste* care „se abstrage din rău și din bine“, care renunță la tot, dar ține viața „*au bout de ses volontés attentives*“, poate el însuș este mai tare și mai bogat, poate este mai mult biruitor decât acela care și-a închipuit că a cuprins sau ar putea să cuprindă tot... Brand nu se prăbușește oare de pe munte, sau Solness din vârful turnului, când și-ar închipui că nu le-a mai rămas nimic de atins, și apoi nu simțim noi că *dispare* tot ce posedăm prin chiar faptul posesiunii — ...ce tristă răsbunare a vanității orgolioase! — și nu avem mărturisirea lui Papini când își închide cartea în cruzimea de a-și face bilanțul celui mai glorios faliment: dacă nu mai sunt nimic, e fiindcă am vrut să fim tot!

Muzică de amețitoare dezolări, — ea n'ar putea să seducă decât o mediocră oboseală de viață. Tot ce e tânăr în om, tot ce este putere și viu respinge acest mesaj funebru care ne invită la moarte... Cum ne-am resemna într'adevăr cu un „Erou“ de atâta universală negație?.. Și ce mai rămâne din trista creatură care s'a sfâșiat atât! Refuzând tot ce există, asvârlind peste lume ochiul învins dela început al unui suflet care nu mai vrea să cunoască nimic — în această febră care-l separă de viață, noi nu mai putem privi din afară decât un om îngrozit, care se fărâmă singur, și cel dintâi, atunci când toate puterile lui s'au mobilizat parcă să arate că el însuș, ca tot ce se neagă, n'ar putea să fie nimic!

Dar principiul afirmativ al eroismului va trebui căutat încă și mai adânc. Eroul n'ar mai avea sens, el nu s'ar putea închipui în efemer fiindcă numai conștiința sigură a duratei pe care n'o limitează nimic îi poate permite să afirme adevărul *lui* ca o dogmă universală.

O lume care nu mai cunoaște a doua zi, ne apare deopotrivă ca cel mai sigur climat pentru spiritul mediocru. Aici înaltele răspunderi dispar și totul se reduce la trecerea, *oricum*, prin agitația grăbită a zilei. Abilitățile care desființează pe om, încep jocul lor frenetic, în trepidarea inutilă, fără sens și fără obiect — sau cu unul atât de sărac, atât de meschin! Este o idolatrie sălbatecă a cărnii și nu se mai caută decât fericirea ei, — carnea aceasta pe care poetul o vedea atât de tristă: *la chair est triste, hélas...* — și pe care noi o simțim, în ceasurile cele mai bune, cum se mulțumește numai cu fărâmiturile vieții! Sărac nesfârșit și definitiv, sărac într'un sens absolut, omul trecător, în graba cu care dispare, nu ia delă banchetul imens al existenței, al vieții, decât atâta cât se consumă imediat... Să mai aleagă mijloacele, să mai aibă scrupule oare, ambiții? De ce! — când chiar aceea ce el se gândește să ia nu valorează deloc prea mult, sau poate nu reprezintă cu adevărat nimic... Ce ar mai putea să vrea? Demnitatea victoriei, volup-

tatea chiar, dificultatea ei — sunt vanități rizibile, scrupule și iluzii pe care nu și le-ar ierta într'o lume în care nimeni nu este mai grăbit și mai indiferent decât el. Să renunțe la tot ce-ar mai putea să fie! Dar a îndrăznit el oare să se afirme vreodată? Vagabondând astfel în viață cu o inimă în care izvoarele de bogății au fost secate, fiindcă toate speranțele sunt moarte, omul efemer se risipește febril în adorarea întâmplătoare a lucrului pieritor... Autonom până la delir, — el este sigur că nu-l mai leagă nimic, alunecând paralel cu propriul lui destin pe care a izbutit să-l privească orb. În acest fel, ce-ar mai putea să-i comande, ce obligații l-ar apăsa, — ce elan, ce *cult* ar mai putea să găsească în adânc pentru ființa lui pe care s'a resemnat s'o creadă neant!

È un om care a renunțat la el... A renunțat să învingă! Toate prăbușirile sunt posibile acum. Dar cea mai gravă este aceea care a pierdut sensul adevăratelor biruințe. Triumful acum este achiziția comodă pe care ne-o oferă favoarea zilei, în iluzia săracei lăcomii pe care am simțit-o, poate intens, un minut... Ea s'a consumat însă, ca o tristă pedeapsă, de chiar atingerea noastră, când ne găsim întrebând dureros: numai atât? Tot ce-am dorit, cu ce credeam că era pasiune, frenezie, ardoare, să nu fi fost oare decât bucuria care s'a risipit și care acum nu ne mai spune nimic!..

Săracă biruință aceea care nu ne lasă mereu doritori... Nemuțumirea ar mai fi singura ei noblețe! Și încă fericiți, cei cari izbutesc să rămână mereu însetați... Dar și aceste podoabe se pierd mai totdeauna, și ele, în uitare — în uitarea de noi — când sufletul tace definitiv! Acum nu mai știm să biruim în nici un fel, nici chiar în tristețile care ne ridică peste renunțările noastre...

Cântecul mut pe care-l auziam adineauri, ca un oprimat ecou al sufletului simțind că nu are totuș nimic — a tăcut, învins! Un hohot de râs mulțumit, un hohot trivial și plin — de ce oare, să fie atât de plin?.. — este lespedeaa definitivă sub care parcă ne-am îngropat destinul și de unde omul nu mai respiră... „Biruința“ acum se confundă cu tot ce vreți! È satisfacția grăbită dela răspântia zilei, iluzia vulgară care se face viață, plăcerea efemeră, succesul oricât de facil — toate astea furate, oricum, și repede acoperite de noapte, de moarte —

Nous volons au passage un plaisir clandestin !

Când după atâta mortificare, sufletul ar izbuti să-și revină, printr'un miracol neașteptat, să ia conștiință de el, ar fi probabil de un patetic interes omul care s'ar privi dărâmat în dureroasa confruntare cu sine. Niciun fior, nicio transfigurare — toate orizonturile închise, peste o lume plină de țărână și care nu mai spune decât o poveste de moarte!

Aici este negația totală a existenței, a omului, imperiul trist de facilități și de mediocru în care n'ar mai putea fi vorba de eroism.

* * *

Cuvântul acesta, chinuitor aproape, de atâta nedefinit elan, de atâta exaltare în cel mai strâns fior, s'ar putea rezuma cred, oricât de greu, într'un *sens universal de biruință*. Și poate nu facem acum decât să înlocuim un cuvânt cu altul, dar sugestiile lui ar fi imposibil să nu ne seducă dacă putem simți cât torent fierbinte se ridică în noi, transfigurarea ideală a lumii, a vieții, pe care o avem în voluptatea supremă de a *birui*.

O biruință care nu este însă cea mai ușoară — : ca o grație ce se așterne numai pe fruntea celor aleși, este probabil că ea nu se găsește în lotul fiecărui destin și nu ne e dat tuturor s'o avem. Biruința aceasta înseamnă mai întâi desăvârșirea ideală a omului. Ea pleacă din lăuntru nostru atunci când se petrece acolo un devorant proces de cunoaștere. Viața primește sensul ei absolut de care nu ne putem lipsi — pricepem că

ne-a fost dată s'o trăim până la marginile ei, în fiecare minut, cu o intensitate de pasiune și de epuizare extremă, în tensiunea imposibilă cu care surprindem secretul avar alunecând prin aer, prin plante, prin viață, prin noi... E aici tot *elanul vital* pe care Bergson nu l-ar fi putut defini mai mult. Este un vârtej de miracol în care lucrurile se fac atât de clare — și noi plutim luminoși prin el... Viața de armonii nebănuite, de necunoscute intensități — eterne lumini, o clipă văzute! Eroul trăește în acest climat — pentru el nu ar mai fi altul posibil — și se construiește frenetic în timp ca într'o casă a lui pe care a văzut-o eternă. Minutele se adună și se prind pietrificate parcă în durata lui. Nimic nu-l mai clatină, dar îl imbată o siguranță magistrală, laborios câștigată asupra lui mai întâi. Se hrănește din respirația universală a vieții cu care se simte atât de familiar și care nu-i mai ascunde nimic — colaborator inspirat al lui Dumnezeu pe pământ sau poate un aspect și o altă formă a lui... Ce negații s'au rezolvat în această putere pe care nimic n'o dărmă, ce desperări s'au frânt definitiv, spunându-și poate ultimul lor cuvânt, și ce splendori secrete deține această viață misterioasă care știe să fie tot atât de tare și când este triumfală și când este umilită! Căci propriul eroului este *de a nu mai putea să fie înfrânt*... El trăește miraculos cu un privilegiu tragic de rezistență, peste care atingerile muritoare se prăbușesc fără puteri, în aceste înălțimi inaccesibile în care Eroul a isbutit să facă din toate stările lui un echilibru egal. Ființă descarnată aproape — ...atât de pură — spirit activ, Eroul se înalță în timpul nedefinit cu viziunea limpede a *necesității* lui, ca și când tot universul n'ar mai avea sens fără el.

Eroii nu pot să mire decât umanitatea noastră comună, care-i judecă după criteriul obicinuît. Când îi lovim și tac, sau când ei ne privesc cu ochi cari ne îngheață de liniște și de nepăsare, — n'aș ști să spun dacă o sublimă exaltare interioară nu anesteziază miraculos suferința, suprimând pentru ei durerea tristă a cărnii. Sau când lacrimi cad din ochii lor peste rănilor deschise, mă indoesc că ele n'ar fi de acolo, din izvoarele fierbinți ale *fericirii pure*, aceea pe care niciun muritor n'o cunoaște — câte tristeți, câte regrete în fericirile noastre atât de curând sfârșite! — și care le-a dat numai lor voluptatea de a putea să trăiască și să moară la hotarele vieții.

Nu cred astfel că a fost erou Galileu, când, văzând că se ridică un rug pentru el s'a incovoiat sub un destin care l-ar fi vrut uriaș și târindu-se în genunchi la tribunalul inchiizitorial a acceptat, chiar un singur minut, să nu mai fie el, abia isbutind să murmure, ca o tresărire din urmă, gloriosul lui adevăr... Dar în flăcările care au ars pe un Giordano Bruno sau Hus, sau pe cei dintâi creștini din catacombe, simt extazul ultim și ultima limită, disprețul, fericirea pură, când toate se confundă în jertfă și în desăvârșire...

Aici e granița de pe urmă dintre erou și sfânt — și tot aici e lupta pe care omul o dă cu sine, ridicându-se până la eroism. Aici este examenul marilor biruințe. Tragedia veche a cunoscut în felul ei acest adevăr, care se definește poate în acel *catharsis* aristotelic — o purificare a pasiunilor, o limpezire deplină. Eroii vechi suferiau de a nu se cunoaște, când atâtea umbre și zei nefavorabili le întunecau destinul — încât aproape totdeauna vedem furtunoasele lor dureri căutându-și deslegare, ca un echilibru perfect, în luminile misterioase ale morții, acolo unde mințile noastre nu mai pătrund.

Identitatea eroului o găsim astfel, așa cum a știut să remarce Carlyle, într'o imensă *sinceritate* cu sine. Aici eroul își va găsi extazul înfinit al acestei fericiri pe care numai el ar putea s'o cunoască și totodată definitivă lui biruință. În locul omului „abil“, el va putea să nu fie alterat de nimic, contemplându-și, ca o idolatrie aproape, realitatea lui triumfală. În lupta pe care o dă cu el, va isbuti să se libereze de tot ce e barbar și impur, și nu va afirma decât unicul adevăr pe care-l cunoaște: al lui.

A trece astfel prin viață, tu însuți, a ști că *totul, absolut tot* este atât de serios

cât oamenii nu vor pricepe niciodată și să simți pe umerii tăi povara, voluptatea unei misiuni de care nimic nu te-ar libera, în care poate se rezumă tot, să însemnezi astfel existența cu figura ta și să știi că lumea așteaptă însetată un cuvânt care n'ai îngădui să fie altul decât al tău! Inchipuiți-vă un om înalt cât un pisc de munte...

Nu l-ar putea prăbuși decât o catastrofă naturală, care ar fi *neadevărul* lui — dar oamenii niciodată n'ar isbuti să-l dărâme. Eroul nu poate fi înfrânt. — el poate să cadă însă, tot atât de imens, din amețitoarele lui înălțimi...

Am recitat de curând „*Eroii*“, lecțiile celebre ale lui Carlyle.

Aici istoria se îmbrățișează pe culmi cu Destinul. Preoți, poeți, soldați, profeți, oameni de litere, vin și rămân pe crestele unor visuri de cer și de piatră. Și vă amintiți că, undeva, Carlyle vorbește de eroii căzuți, „*Mormintele*“ lor, rămânând parcă înfiorat în fața celui mai trist.

Rousseau este aproape un plâns în această carte de înmuri și de ascensiuni. N'a fost un „om tare“ desigur acest delicat Jean-Jacques, pe care-l răscoliau vanități și care de atâtea ori și-a îngropat melancolii, tristeți, un iremediabil dezastru ascuns, în oglinzile primitoare, ca niște cavouri de pure voluptăți, ale atâtor femei care l-au adorat. De aceea nici opera lui, adică tot sufletul acumulat, viața lui care ar fi trebuit să-i fie cea mai reală, nu s'ar fi putut fărăna mai mult... Dar ce *pathos* rămâne încă să ne vorbească, și azi, să ne torture adeseori, să ne amețască, din această existență frenetică și vijelioasă. „Eroul“ a murit, dar iată că totul nu dispăre cu el! Umbra lui rămâne aplecată peste pământ, ca un fum care nu se mai risipește, din focul care a fost, chiar atunci când totul a pierit și a ars... Prea a trăit intens, prea a *vrut* mult să fie el, să existe, și prea mult s'a consumat ca să lucreze „viața“, chiar dacă n'a isbutit să ofere decât iluzia ei — pentru ca acum, deodată, prin tăcerea absurdă a morții, el să fi putut să dispară atât de definitiv!

Intâlnim pe eroi aici totdeauna, îmbrățișați ca într'o lume care nu este decât a lor, la acest orizont ideal, în punctul care le este comun, al unor extraordinare afirmări de sine. Dar din acest minut, cu adevărat, complicatele și simplele lor existențe aproape că nu se mai pot tălmăci.

Inexprimabile desperări, peste care omul s'ar ridica parcă dezolat și feroce, sau iluminări secrete care despică viața cu acea atenție ultimă în care totul este posibil — cine-ar putea să răspundă!

Ce uragan se rostogolește, sau ce cântec de pură lumină inundă acest patetic fond atât de adânc, unde totul este transfigurare, triumf chiar în dezastru și unde se disprețuesc suveran toate secretele morții!

S'ar putea să fie eroismul ultima soluție omenească, unei chinuitoare probleme de absolut, sau poate adeziunea intimă, mesajul covârșitor, ca o predestinare primită încă din primul minut.

Pe aceste tărâmurii de o inepușabilă virginitate, și Nietzsche și Dostoyewski ne soliciată deopotrivă cu muzica lor discordantă.

Sunt prăbușiri de lumi, prăpastii de întuneric, sunt vertiginoase furtuni care sting viața și aprind alta, din nou, în acest bazalt fierbinte din care se construiește „eroul“, ce ar putea foarte bine să fie *supra-omul* lui Nietzsche. Iată-l amenințând cerul cu pumnul... *Afirmarea* lui pleacă în fior spre Dumnezeu, ca să-l sugrume parcă, acolo, unde s'ar întâmpla să fie — ca o răzbunare delirantă de cine știe ce feroce iubire atât de iremediabil dezolată! Tremură împrejur o singurătate universală — și imensul văzduh aude tunetul acesta de viață... Erou crispăt, tragic erou, el n'o să mai aibă în curând nimic. Fantomă rănită de moarte, adânc — în trecerea ei, și odată cu ea, o lume parcă întregă,

se clatină nevăzută, proiectând umbre stranii peste pământ. Dar poate acum nu s'ar pricepe ușor care să fie „biruința“ acestui erou tragic și îngrozit. Un cărbune, sgâriat, care se rostogolește cu sfâșieri peste cenușa unei lumi pe care n'a ars-o decât el — și acum iată-l încă răcnind când nicio flacăra n'ar mai putea să-l aprindă!

...Dar țipătul acesta care nu moare? Țipătul care imbrâncește în hău nu știu ce catapetează a unei lumi prea mult stabilite, împunge tot universul cu săgeata de spasm a unei inimi care a știut atât de bine să-și spună durerea! Eroul lui Nietzsche nu este acel indiferent *monsieur Teste* pe care l-am văzut stând sedentar, în umbră, ca să mângâie poate ce crede că nu ar mai fi aparența lumii. *Supra-omul* lui Nietzsche merge până la granița posibilă a vieții, sgâlțâind întinericul ultim, chiar atunci când cade strivit peste ghiarele lui de atâta lumină, de atâta viață rănită! Dacă e singur eroul lui Nietzsche, îi răspund totuși în această formidabilă izolare, tumultoasele ecouri din el, care comandă vieții o lege universală de frenezie și exaltare, patetice corăbii călătorind în infinit de furtuni, acolo unde Nietzsche s'a sfâșiat, dar unde niciodată marginile lumii nu-l vor fi strivit fără ca el să le înnebunească de strigăte și de fior. Această existență care n'a renunțat un minut, acest „corp-la-corp“ cu viața, într'un singur cuvânt, este biruința Titanului prăbușit, care a aruncat peste el tot ce-a putut să dărâme! Sub aceste dărămături el încă respiră, ca și când ar vrea să ne încredințeze că viața lui cuprinde tot atâta realitate cel puțin, tot atâta *valoare*, cât aceste tăceri îngrozite pe care le-a sugrumat, atâtea desperări și negații peste care nu s'a ridicat decât el: *să mă întorc (de la lume), aceasta să fie singura mea resemnare...* Eroul a triumfat astfel în el și pentru el, universal triumf, s'a ridicat covârșitor peste criteriul comun, biruind într'o lume în care putea să fie de acum egal și indiferent sau, cum singur ne-a spus, dincolo de bine și de rău.

Puterea Eroului, viața lui autentică pe care n'o acoperă și n'o alterează nimic, certitudinea aceluși Tot pe care el îl rezumă sau îl exprimă în fiecare minut, acordul misterios, sentimentul grav, certitudinea unui destin imprescriptibil și definitiv sau sincera confruntare de fiecare clipă cu o viață în care nu se mai admite niciun secret — iată ce-ar putea să definească puțin aceste nesecate magii în care toate rosturile esențiale ale existenței își cer atât de imperios cuvânt. Eroul trăește pe aceste culmi de o tensiune insuportabilă, dar cu o ferventă, o naivă siguranță aproape, un adevăr revelator de fiecare minut.

Dostoyewski a pictat acest erou de o ingenuitate dramatică și suavă. Este prințul Muiskin~sublimul *idiot*. Câtă forță cu toate astea, câte furtuni în această plâpândă arătare care inundă lumea în torente ce izvorăsc din el ca dintr'un fierbinte izvor de viață! Prinț Muiskin, palidă umbră, în culori totuși atât de aprinse, atât de vii! El își plimbă prin lume obrazul curat, ochii cari refuză să priceapă *altfel*, oferindu-ne permanent o identitate intangibilă, *transparența* lui, *transparența* ideală a cărnii până la puritatea care-l transfigurează. Carne și suflet, cuvânt și tăceri, *Idiotul* acesta halucinant și înalt nu mai e decât un bloc de viață absolută, de incandescente vibrații, rupt din soarele imens al existenței. Și iată parcă în uriașe proporții imaginea acestei copilării de intensă puritate miraculos păstrată cum spunea Mauriac, ca un teren câștigat în viață minut cu minut, o apărare împotriva mizerabilei tentații a cărnii și a vijelioaselor ei dorințe. Prințul Muiskin se ridică alb și clar în acest orizont deplin împăcat. Cerul îi mângâie fruntea cu reverberații solare și clipele lui sunt veacuri care nu s'ar putea sfârși! Incomparabil mai bogat decât eroul lui Nietzsche, mai biruitor decât el, eroul lui Dostoyewski n'ar mai avea de căutat nimic, el știe — ce spun? — *împărăția* lui, el și-o trăește frenetic și calm, așa cum vorbește, cum se uită și cum respiră. Este punctul ultim unde abia mai putem să zărim, este aici *eroul triumfal, creator de valori absolute*.

Și este locul aproape unde să ne întrebăm dacă eroul e cu adevărat un sfânt — sau dacă și el nu este decât un om. Întrebare care ne trece dincolo de marginea văzută a cerului, acolo poate unde cuvintele noastre nu mai au niciun sens. Aș îndrăzni să cred totuși că Eroul este, mai mult, un minut de umanitate ascendent sfântul, dîmpotrivă un loc definitiv de unde nu se mai poate privi decât jos.

Dar cu toate astea, mai mult cu siguranță decât un om și mai puțin decât un sfânt — eroul ar mai putea fi un sfânt în devenire, prin beatitudinea care urmează luptei, prin integrarea lui în fericirea absolută sau prin jertfă.

Atunci eroul își pierde caracterul militant, lăsând să acționeze peste un Univers care-î devine aproape egal, pilda sau simbolul pe care el le-a creat. În această ordine, Galileu de pildă, la care ne gândeam adineaori, fugind de ultima soluție, incapabil să trăiască suprema voluptate a ultimului minut, ar putea să nu fie decât un sfânt ratat.

Dar Jeana d'Arc, care a primit ultima jertfă, sau atâți eroi cari au murit, așa cum vrem să-î adorăm acum în afară de umanitate, — sanctificarea lor în sfârșit, ne lasă poate să surprindem un adevăr dureros.

De obicei eroii nu sunt sfinți, într'adevăr, decât după moarte — ceea ce înseamnă poate că noi refuzăm să credem că ei au fost oameni vreodată. Mai mult astfel decât un omagiu pentru ei, „sfîntenia“ eroilor este o scuză pentru muritori.

R Ă S Ă R I T

DE

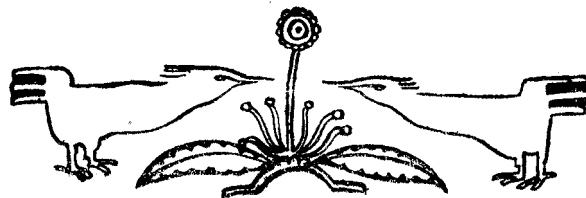
GRIGORE POPA

Pe dealuri fecioare cu amfore mari
Poartă pe umeri povara lumini,
Se 'nșiră mestecenii la marginea zilei,
Arzându-și zăpada din crângi și din coajă.

Izvoarele limpezi, spărgând curcubee,
Se prăvălesc pe măgura verzuie,
Spre-un ochiu albastru de cer acuma suie
O pasăre măiastră cu gândurile bune.

Pe prundul ce-și joacă sclîpirea 'n fântână
S'a pironit, să bea, un pui de căprior :
E setea de pământuri și suflul hrănitor,
Ce-l doare ca o schijă în coapsa 'nfierbântată.

Pădurile varsă cascade de svonuri
In liniștea crescută pân' la cer,
Ca niște girafe în deșerturi, norii
Se 'ntind să rupă frunza zorilor.

MELODIA SPAȚIILOR

DE

VINTILĂ HORIA

Își aducea bine aminte de amurgul acela primăvăratec, molcom și senin ca o frunte fără griji. Rătăcise pe străzi după obicei, își plimbase singurătatea printre petalele lui Aprilie, printre oamenii veseli, respirând aerul proaspăt, umed ca după ploaie, al primăverii sănatoase. Îl năvălise și pe el viața cadențată în ritmul nou al tuturor și rătăcirea lui cotidiană de anahoret surghiunit în sgomotul unei lumi străine, se transformase într'o vagabondare plăcută, lipsită de gânduri, ori plină de gânduri poate, însă limpezi, spontane, aerisite, așa cum numai o îndestulată mulțumire de sine le poate da. Nu bănuise că după amiaza aceea avea să-î îndrepte cursul vieții pe o cale neașteptată.

Își amintea de clipele cari precedaseră străfulgerarea genială. Pătrunsese într'o grădină publică, plină de verdele crud al frunzelor și se așezase pe o bancă. Împrejur, bone tinere străjuiau odrasle jucăușe și obraznice. Lângă el, un tânăr citea o scrisoare și surâdea câteodată, desvelind în ochi strălucirea bucuriei care-î precipita fără îndoială bătăile inimii. Zarva veselă îl impresura ca un cântec nedorit și totuși neașteptat de înviorător. Privise frunzele fine și dantelate ca o copilărie, găteala aceasta care investmânta crengile cu haina curată a unui alt an. Își simțise dintr'odată bătrânețea singură și o tristeță nepoftită îi podidise sufletul, ca o căldură de pretutindeni de care nimic nu te poate scăpa. Simțise că e gata să plângă și-î fusese rușine de desnădejdea lui izolată. Incercase să alunge vedenia camerelor goale care-1 așteptau, imaginea unei existențe plimbate între marginile aceluiasi ritual. Cum de nu se gândise până atunci, cum de nu-1 apăsase, monotonia în care își trecea zilele? Avusese conștiința inutilității sale și vigoarea ciclului nou care îl impresura, gălgâind de puteri tinere, promițătoare de miracole neînchipuite, îi pusese dinainte sfârșitul potolît și tot atât de steril care era el însuși. Își scosese pălăria cu un gest de oboseală, atunci simțită, își trecuse mâna prin rarele șuvițe de păr argintiu și oftase.

Peste grădină începuse să coboare seara. Guvernantele își chemau copiii care, în semn de prietenească despărțire, se încăieraseră într'o larmă asurzitoare. Apoi liniștea cuprinsese treptat locurile, pășind moale sub cupola amurgului. De pe frunzele estomate

pe orizontul întunecat al clădirilor din jur, se desprindeau umbrele inserării, reținute încă de mâinile abia văzute ale ultimelor raze. Grădina își recăpăta aspectul solitar al poemelor romantice și, ca o complectare firească, o pereche de îndrăgostiți își plimba pe alei ferice, șoptindu-și cuvintele unui joc din care nimeni nu a scăpat. El îi văzuse și îi urmărise cu privirea până când dispăruse în adăpostul unui boschet.

Îi treceau prin minte toate amănuntele acestea și se bucura că nu le uitase, dovădindu-și siguranța unei memorii pe care vârsta nu i-o sdruncinase încă. Voise apoi să se ridice, când i se opri se dinainte un om cu un câine legat de o sfoară trecută pe după gât.

Se descoperise politicos și îi spusese cu un glas în care hărăia boala și mizeria:

— Îl vând, domnule. Nu vreți să-l cumpărați?

Apoi adăugase ca o scuză:

— Nu mai am ce să-i dau de mâncare.

Iubise întotdeauna câinii și nimic nu-l întrista mai mult decât animalele acestea purtate la răscruți umblate, cu o tablă agățată de gât: de vânzare. Până la ce grozavă lipsă, până la ce neagră sărăcie trebuia să ajungă cineva, ca să-și poarte tovarășul ca pe un sclav! Pentru că despărțirea dintre un om și un câine e întotdeauna sfâșietor de dureroasă. Privise la omul acela în zdrențe, slab și palid, se uitase la câinele care se așezase amărit pe labele dinapoi și gâfăia obosit, desgustat de o viață care nu-i zâmbise cu siguranță niciodată. Și-l închipuse alergându-i prin casă, lătrând vesel, vestindu-i existența unei tovarășii. Îi mângâiasse capul moale și animalul îi acceptase prietenia, închizând ochii sub vraja unei senzații aproape uitată. Stăpânul imbiase cu glasul însinuant al unei bănueli:

— Luați-l, coane, vi-l dau ieftin.

Îl luase. Îl așezase pe bancă alături de el și cu mâna în blana mătăsoasă, rămăsese acolo, fericit dintr'odată, despărțit de singurătate. Un vânt cald prinsese să clatine vârfurile copacilor, care se legănau pe cerul întunecat, însoțind parcă ritmul unei melodii neauzite. „Ritmul unei melodii neauzite“, erau cuvintele care-i veniseră pe buze. Nu băgase de seamă. Îi mulțumise numai comparația aceasta atât de pompoasă, lipsită totuși de orice conținut. Rămăsese în grădina pustie, cufundat în gânduri pe care nu încerca să le adâncească, toropit de o fericire de care nu era încă sigur și, într'un târziu, își luase prietenul mic în brațe și pornise către casă, bucuros de apropierea caldă a acestei vieți care îi aparținea.

* * *

Cine îi șoptise la ureche cuvintele fermecate? Era atâta vreme de când nu mai ținuse un toc în mână, de când nu mai scrisese ceva din capul lui? Cum s'au întâmplat toate acestea? Intr'adevăr vârsta nu-i slăbise memoria.

După ce își hrănise protejatul și îl culcase, învelindu-l neîndemânat cu o pijama veche, pe care câinele o scuturase repede, ca o povară inutilă, se așezase pe marginea patului cu capul în mâini, șuerând printre dinți o melodie de demult a tinereții lui. Luase apoi o carte și încercase să citească. Ochii însă îi săreau mereu de pe rânduri spre somnul greu al câinelui care dormea covrig, scuturat din când în când de peripețiile unui vis sbuciumat. Se gândise că de acum înainte, în orele consacrate lecturii, avea să-l pună pe un scaun alături, așa ca mâna lui să se odihnească pe spinarea blândă, să-l știe sub veghea lui. Și atunci îi răsărise în minte viziunea copacilor legănându-și vârfurile în briza care mângâiasse grădina în seara aceea liniștită, însoțind parcă *ritmul unei melodii neauzite*. Melodie neauzită! Spre ce nebune năluciri îi porniseră gândurile? Însă cuvintele îl chinuseră, îi jucaseră dinainte reale, aprinse în aer, scobite în zidul din față, sonorizate

ăvea pe timpane, și până la urmă prinseseră un înțeles straniu, adevărat, concretizate lângă fumul unei bănuiele, simbolizând ceva care începuse să se frământa într'ânsul, obscur, încurcat, apoi limpezindu-se treptat, ca o furtună care moare. Melodia neauzită exista într'adevăr. O bănuise cu siguranță de mult, poate o auzise chiar și nu-i deslușise semnificația. Melodia aceea era dela începutul lumii, plutia în spațiul întregului univers, însă nu o putea auzi.

Îl năpădiseră o poftă neînfrântă să înșire pe hârtie gândurile acestea toate. Răvășise sertarele în căutarea unei coale de hârtie, izbise de câteva ori cu tocul în fundul uscat al călimării până se convinsese că e goală, stropise postavul verde cu cerneala gâlgâind din sticla pântecoasă și așternuse în sfârșit, pe nerăsuflete, tot ce-i fierbea în creier. Întâi nesigur, șchiopătând ca un convalescent care reinvață să pășească, apoi în graba deprinderii, bântuit de o furie creatoare neobișnuită. După ce isprăviseră, se ridicase repede dela birou, trecuse în salonul posac și deschisese pianul cu sfiala unei indeletniciri aproape uitate. Atinsese clapele la întâmplare, fără nicio strădanie de a înjgheba trupul unei melodii învățată mai demult, ci încercase altceva nou. Își aduse însă aminte de odihna câinelui, pe care l-ar fi putut trezi sgomotul acesta, și se întoarse la foile acoperite de un scris mărunț, în rânduri alergând în sus, ca un sbor. Le recitise cu setea unui îndrăgostit:

„Când s'a rotunjit lumea sub mâna Creatorului, ca o imensă cupă șlefuită de un meșter dibaciu, a răsunat de pretutindeni, muzica mișcării sferelor. A fost ceva undulos ca un curs de apă între aceleași netede maluri, monoton ca un tictac de ceasornic. Rotirea astrelor în haos, sortită unei veșnice peregrinări, s'a pornit în sunetul melodiei începutului, izbucnită odată cu creațiunea, țâșnită spontan, ca vibrația unor mecanisme uriașe, din întâia învățare a fiecărui corp ceresc. Și în imensitatea nețărnută a universului, o muzică, simplă ca o minune, a umplut spațiul odată cu eterul și cu aerul.

Când Dumnezeu a suflat viață peste un pumn de lut, pe care l-a numit *Om*, prima bucurie a acestuia a fost armonia care i-a răsunat în urechi. Omul care nu știa să vadă însă vedea, nu știa să audă însă auzea, nu știa să vorbească însă o vroia, a stat neclintit ca bulgărul de țărăniță din care ieșise și lacrimi i-au șiruit pe obrajii aspri, deși nu știa să plângă. Muzica spațiilor nesfârșite îi răscolea străfundurile sufletului ca o amintire, deși memoria lui nu prinsese nimic încă pentru că nu trăise până atunci. Și muzica începutului i-a intrat în sânge, i-a condiționat viața, ca apa și ca aerul. Dumnezeu era mare și bun fiindcă îl așezase în sufletul acestei mângâieri neistovite, fiindcă îl simțea stăpân și tată al *totului* din jur și de dincolo.

Din coasta sa, marele stăpân a creat femeia, făptura gingașă și fragedă, care i-a frânt dela început sufletul în două. Admirația lui pasionată a fost împărțită între plăcerea de a asculta muzica spațiilor și aceea de a privi și a simți alături tovarășa cea nouă a singurătății lui, către care se simțea atras de aceeași putere, pornită din adâncimile întunecate ale ființei. Omul n'a mai ascultat mereu ceea ce îl robise în întregime atunci când deschisese ochii. Acum devenise sclav și altor orizonturi, mai apropiate, mai prietenești, mai ale lui. Totuși, în clipe de leneșă singurătate, își fereca pleoapele și, întins sub bolta imaculată, simțea cuprinzându-l din toate părțile, ca o apă, armonia începutului. Atunci uita existența femeii, trăind sub farmecul spațiului care cânta.

A veni însă ziua grozavă în care porunca celui mare a fost călcată, prin voința ființei celei mici și slabe, cu plete lungi și judecata cât o privire de hulub. Cerul s'a întunecat, fulgere grele au săgetat negurile fără fund și primii oameni s'au ascuns zadarnic de mânia făuritorului lor. Pedepsa a căzut peste ei ca un trăznet și în goana prăbușirii au înțeles că Dumnezeu făcuse pământul pentru ei.

Lupta care a urmat cu stihiiile celor patru vânturi, a venit ca încă o perdea în calea

sunetelor rămase departe, ca un refren abia auzit. Alți oameni au năpădit locurile pustii și sgomotul vrajbei lor de fiecare zi a umplut tot văzduhul. A început atunci cucerirea altui paradis. În ciocănirea primei pietre, în șuerul primei săgeți ucigătoare, în sclipirea de ură a primilor ochi poftitori. Omul a recunoscut pierderea definitivă și a murit singur, ferecând în mormânt taina care-i încântase tinerețea. Ceilalți, mulți și răi, n'au știut niciodată că în jurul lor, din adâncul zărilor albastre, coboară către ei mereu, melodia rotirii sferelor. N'au știut-o, însă în vinele lor, umflate de încordarea luptelor aprige, curgea sângele strămoșului care, pe alt țărâm, fusese vrăjit de sunetele minunate. Și, fără voia lor, în prima vocală prelungită ca o mângâiere, au descoperit muzica. Muzica aceasta grosolană și sacadată, barbară și amelodică, ridiculă încercare de a înlocui ceea ce nu știau că există, era o poruncă sosită de neștie unde.

Veacurile și-au aprins fiecare luminile lor în noaptea vremii fără sfârșit, le-au stins apoi pentru a se aprinde altele, și sub steaua de foc a fiecăruia, omul s'a ridicat mai mult către țelul nebănuit al vieții sale. Muzica instrumentelor lui i-a mângâiat un traiu sbătut între muncă și aspectul morții. Încercarea sa pigmeică e departe de ceea ce sângele îi poruncește să atingă, de ceea ce este scopul lui pe pământ. Această chinuitoare căutare se va sfârși vreodată ?

Tot ceea ce Dumnezeu are un sfârșit. Când de pe clapele unui pian predestinat, sub mâna unui geniu poate nenăscut încă, se vor desprinde acordurile simple ale melodiei eterne, omenirea va fi aproape de sfârșit, pentru că își va fi implinit rostul. Va fi atunci restabilirea unei legături rupte, iar reîntoarcerea în haosul inițial va însemna încheierea unui ciclu. Ca o orchestră care își uitase partitura și tresare la auzul refrenului pierdut, amintindu-și-l dintr'odată, așa va prinde urechea omului de pretutindeni, notele acelea puține și simple care-l înconjurau dela început și pe care nu le știuse niciodată. Geniul revelator va întârzia peste veacuri, sau poate e printre noi, necunoscut, alergând inconștient către ținta vieții lui și a tuturor. O! clipa aceea pe care o așteaptă toate sufletele ca pe o eliberare, clipa reintrării în raiul părăsit, clipa unui sfârșit și a unui nou început !

Îmbătați de armonia copleșitoare, își vor opri toți uneltele, mașinile huruitoare vor amuți, forfotul vieții va pieri ca o aiurare speriată, urile se vor topi în ochi, muzica divină va năvăli tot mai mare și mai puternică în cascade uriașe de tonuri și Dumnezeu va cobori El însuși pe aripele spațiului substanțializat în valuri melodice. Cu dreapta înălțată a părintească iertare, va descătușa din lanțurile păcatului vietățile din acest colț de univers, va stinge apoi încet lumina lumii noastre și va merge să aprindă alta, aproape“.

După ce întoarse ultima pagină, înegrită până la jumătate, își ridică ochii strălucind, aprinși de flacăra unei mândrii care nu-l mai stăpânise, și își îndreaptă mijlocul îndoit, ca un stăpânitor, ca un puternic al vieții. Și aceasta devenise într'adevăr. Ceața mediocră și searbădă care-i învăluisse viitorul se împrăștiase, alungată de razele drepte și limpezi ale sensului cel nou. Își trecu mâna stângă, într'un gest obișnuit, prin părul rar, își pipăi apoi atent obrazul încrețit, își încercă cu teamă mușchii brațelor, abia ghiciți sub stofa groasă, ascunzând slăbiciuni de schelet în devenire, și pentru întâia dată îi păru rău că nu mai e tânăr. Scrută în urmă anii trecuți. Câtă putere risipită în zadar ! Ce cale domoală, ca a tuturor, fără prea multe necazuri și fără bucurii înalte ; calea pe care atâția au străbătut-o inconștienți, mulțumiți în chinga destinului lor. Viața lui era alta acum. Ridicase repede o barieră mare, care i-o tăia în două părți inegale. Una lungă și plată ca un drum de șes ; cealaltă șerpuint către culmi, sugrumată în spațiul îngust al zilelor care-i mai rămăneau. Piscul îl întrevedea acoperit de glorie.

Descoperitorul melodiei spațiului surăse în orgoliul unei bărbi închipuite și rămase sub lumina lămpii, copleșit de satisfacția unei mari taine deslegate. Noaptea îl înconjura pe departe, ca o umbră în jurul unui corp luminos.

* * *

De atunci se transformase într'un om fericit. Fericit pentru că își descoperise un rost. Mergea pe stradă cu câinele alături, stăpânit de o curea prinsă în sgardă nouă bătută în cuie nichelate și când își amintea de „teoria lui“, înălța capul și privea de sus, superior. Necunoscuții care-i treceau prin față, grăbiți, nebăgându-l în seamă pentru că nu știau pe lângă cine trec, îl umpleau de acest sentiment, pe care puțini îl au, al mîlei pentru cei neștiutori, închiși în cadrul strâmt al mediocrelor preocupări de fiecare zi.

Se oprea regulat pe banca din grădină, unde admirase atunci ritmica legănare a copacilor, pe banca sortită unei apropiate celebrități și își măcina în minte „teoria“, cizelând-o, adăugind mereu, sistematizând, dându-i proporțiile unei impresionante construcții ideologice pe care totuși nu o privea ca atare, deoarece îi atribuia incontestabilitatea unei descoperiri științifice.

Într'o seară scrisese iar în caet:

„Cine va fi oare noul Prometeu, care va răpi cerurilor melodia necunoscută? Omul acela, în clipa marelui deslegări va ști că el a adus sfârșitul și iertarea. Surghiunul nostru pe pământ e greu nu pentru că scaldăm în sudorile muncii scoarța aspră a globului, ci fiindcă nu mai auzim melodia în care ne-am născut. Suntem ca pasărea închisă în colivia cu grilaj des și tare, dincolo de care nu mai ajunge murmurul libertății. Ne sbatem ca și ea, fără să mai știm pentru ce. Când barele surde se vor rupe și muzica începutului va năvăli ca un potop binefăcător, va însemna aceasta ridicarea pedepsei dumnezeiești. Iar lumea va înceta de a mai fi, pentru că închisoarea de lut nu va mai avea niciun rost“.

Când imaginația se oprea oboșită, stoarsă de ultimele puteri, până la cele din urmă zăgazuri, sparte rând pe rând, într'o fantastică revărsare de imagini, deschidea caetul la întâmplare și recitea rândurile nestgure și nesimetrice, sorbindu-le ca un balsam. În seara când redeschise caetul subțire, pentru a îndrepta textul, acolo unde sub graba cotropitoare a inspirației scăpase de sub legile sintaxei, se simți oboșit dintr'odată. Penița se înfipse în capul unui cuvânt, apoi tocul căzu ca o pasăre moartă pe albul maculat al filei și el se rezemă de speteaza fotoliului, copleșit de senzația unei ciudate sfârșeli. Chemă încet câinele, care sări din somnul lui calm dela picioarele patului și veni, întinzându-se leneș, lângă el, bănuind parcă suferința stăpânului. Îl scărpină după ureche și animalul închise ochii și întinse gâtul, oferindu-se mângâierii, beat de plăcere. Câinele acesta îi adusese *ideia*. Odată cu el intrase în casă ceva nou și prezența lui o socotea semnul de sus al menirii lui. Oboseala nelămurită care-i oprise mâna, continua să-l țintuiască pe scaun, întunecându-i mintea. I se lăsase parcă o perdea grea deasupra, aspră și vâscoasă ca o piele de broască, închizându-i ochii, sugrumându-i judecata, care se strânse până ce rămase un bob mic, lucind palid, din ce în ce mai slab, jucând leneș pe marginea inconștientului. Apoi adormi fără știre, în sunetul unei muzici încete, sosind din depărtări pline de fum cenușiu, des și învolburat, din mijlocul căruia pornea melodia aceasta, ajungându-l abia auzită. Somnul îl scufundă în intunec, treptat, pe nesimțite, ca într'o moarte.

Dimineața îl găsi tot acolo, cu spatele înțepenit, cu trupul amorțit în poziția aceasta inedită de somn vertical. Se simția pătruns până'n oase, ca de o umezeală rece, de sfârșeală care-i amintea începutul unei convalescențe. Când bătu servitoarea la ușă, să-l aducă ceaiul, abia se ridică și învărti cheia cu greu, adunând în mâini toată puterea trupului

bătrân. Ziua întreagă o petrecu în casă. Deschise iar capacul, lustruit ca un pantof de bal, al pianului negru și ciocăni cu un deget clapele de ivoriu, într'o căutare nedefinită de armonii nouă. Do, si, re, la și iar do, si, re, la, rar, cu o regularitate în repetiție care altădată l-ar fi înspăimântat.

Afară ploua. Pe geamuri curgeau picăturile în râuri paralele, formând o rețea mobilă, care izola interiorul camerei lui într'o umbră singurătate. Clapele albe, țâcnite din vârful degetelor cu unghii tari, repetau ca în ajunul migălos al unui concert, aceeași melodie fără sfârșit: do, si, re, la și iar do, si, re, la. Părea că începuse odată cu ploaia și avea să sfârșească tot împreună, cine știe când!

I se aprinse în ochi o flăcără stranie, fixă ca un gând. Privea covorul vărgat de pe perete sau poate nu privea nimic, ori privirea trecea dincolo, prin covor și prin zid, aluneca peste timp, în urmă, departe, peste creste de zile și ani, peste văgăuni de dureri și culmi de bucurii, se rotea peste lumea aceasta care era a lui, pe care o urcase și o coborise fără încetare, fără voia lui poate. Îl mânase un biciu nevăzut către țelul luminos de acum? Fără 'ndoială. Altfel ce rost să fi avut întreaga această peregrinare? Pentrucă fiecare viață își are rostul ei, mai mare ori mai mic. Al lui și-l găsisse în sfârșit. Târziu, e adevărat. Însă ce impresionant! Cât de măreț încoronase trecerea lui printre oameni! Într'adevăr putea să fie fericit. Numai sfârșeala care-i prinsese trupul în clește dureros să-l slăbească din strânsoarea asta încăpățanată...

Scaunul de lemn tare – niciodată nu i se păruse atât de incomod — îl hotări să părăsească pianul. Ca să ajungă la fotoliul din fața ferestrei, trebui să ocolească odaia sprijinindu-se de mobile și de pereți, atât de slăbit se simțea. Se instală gemând între brațele de pluș moale și rămase cu ochii ațintiți pe geam. Trăia? Melodia spațiilor îi juca pe dinainte note fără șir, fragmente de muzică suspinată pe viori înfiorate, și el se simți deodată nesfârșit ca un duh, imaterializat, plutind ca un soare, sau ca un spirit atotputernic, printre astre, în eterul albastru și ud ca o apă. Se miră că nu-l bănuise niciodată astfel și răsă fericit, plin de bucuria despărțirii de pământ, de lanțurile lui. De undeva, din toate părțile, auzea sunetele unei muzici încântătoare, care-l făcu să închidă ochii fermecat. Aceasta era melodia spațiilor, a cărei existență o descoperise el, în seara când văzuse clătănându-se pe cer vârfulurile copacilor legănați de vânt. Da, da, își amintea, el scrisese atunci „teoria” care-i luminase viața. O! dar era groaznic. Nu, asta nu se putea, Dumnezeu, *el nu voia să moară*. Era adevărat, el descoperise muzica sferelor în infinit, dar nu voia să se sfârșească totul tocmai acum, când ajunsese gloria; nu voia să moară. Se sbātu cu inverșunare și se trezi cu obrajii muiați de lacrimi, cu mâinile tremurând pe spetezele lucioase de vechime. Visase numai. Impresia, abia încercată, a groazei de moarte, îi domina mintea câteva clipe lungi, coșmar prelungit ca o noapte de chin care-și falfăie steagurile negre, încăpățanată, nevoind să dispară încă.

Când seara intră în odaie, palidă sub vestmântul ploii care nu încetase, el era tot acolo, în jilțul cu rezemătoare înaltă. Monotona călcătură a picurilor pe geamuri, ca o stare pe loc, îl izolase de timp. Se odihnea bolnav, cu ochii deschiși pe jumătate, așteptând parcă ceva, un musafir poate, sau poate o veste, nici el nu știa ce. Un musafir cu o veste fără 'ndoială, un straniu oaspete pe care-l cunoscuse odinioară și nu-l revăzuse de un car de vreme. Umbrele serii pătrunseseră pe sub ușă și-l încercuiră înalte și adânci. De ce întârzia așteptatul musafir? A, nu! iată-l. Ciocănește în fereastră cu ciocul, falfăind din aripile negre, plutind pe loc, strigându-l să-i deschidă. Corbul de atunci, cunoștința copilăriei lui, era el, mai mare parcă, proiectat pe ani și pe negurile amurgului. Îl văzuse întâi când îi murise mama și-l auzise croncănind ca acum. Îl revăzuse la căpătâul tatălui său, zgâriind fereastra cu ghiare ascuțite care-l dureau. A vrut să-l alunge

atunci, însă n'a îndrăznit. Acum pentru cine venise oare? Cine avea să-l însoțească pe oaspetele nepoftit? Se căsni să ghicească și nu reuși. Orice efort îi turbura gândurile și-i apăsa tâmpilele cu fiare reci. Închise ochii, apoi îi redeschise grăbit, de teamă să nu piardă sborul de plecare al pasării. Aripile negre ritmau mereu în aerul din ce în ce mai sumbru de afară, însoțind parcă svonul unei melodii care nu străbătea până la el. Oh! cât ar fi vrut să audă, odată măcar, cântarea aceia necunoscută. Corbul îi ghici parcă dorința și izbi cu ciocul în geamul care se desfăcu *felii ca o banană cojită* și prin golul deschis năvăliră acordurile. Acum nu mai visa, aceasta era într'adevăr melodia spațiilor, era muzica lui, o recunoscuseră numaidecât și o însoți mișcând buzele uscate: do, si, re, la și iar do, si re, la, mereu, la infinit, legănate ca o apă, simple și minunate ca dumnezeirea. Un șir întreg de oameni, descrescând ca înălțimi și proporții, intră pe ușa crăpată fără șgomot și în fiecare se recunoscuseră pe el. Un ștregar de patru ani îi surâse dintr'un colț, săpând în obraji gropițele copilăriei lui. În prag se oprise un adolescent timid...

Apoi cortegiul se risipi în tenebre și corbul îl acoperi cu aripile negre și reci ca un nor fără sfârșit și început.

Căinele lătră jalnic în noapte, speriat de sufletul care-și părăsise trupul.

CARII PE HERUVIMI

DE

D. O L A R I U

Doamne, câtă noapte 'n țară !
Varsă parcă fără sens,
Intr'o liniște amară,
Păcură un șlep imens.

Nufărul din palma lunii,
Eften retezat apoi,
Stinse dedesupt gorunii
Care mai sunau din foi.

Singur în singurătate,
Câte-un clopot, astfel, trist,
Bronzul său cu glas îl bate
Imprejur, ca un psalmist.

Din icoane bizantine
Rătăciți acum în crâng,
Heruvimii, cu suspine,
Aripile și le strâng.

Căci lăuntric, a muștrare,
Deșteptat un clopot nou,
I-a răspuns din fiecare
Heruvim, ca un ecou.

MISTIFICAREA „ROMÂNISMULUI”

DE

NICHIFOR CRAINIC

Nevoia, pe care am simțit-o cei întorși din războiu, a fost aceea a unei noi orientări, a unei noi credințe, a unui nou ideal. Formați sufletește în vederea acestui războiu, noi îl trăisem, obiectivul lui ne fusese o credință și un ideal, iar acum acest obiectiv se făcuse realitate în carne și oase. Sufletul nostru era gol și umbrit ca o biserică, în care s'a sfârșit o liturghie și s'au stins candelabrele. Și cum eram dela început crescuți în ideea că suntem slugi ale neamului nostru, voiam să știm, acum după războiu, cum să-l slujim mai departe, în puterea căreia credințe și a cărei misiuni să ne încredințăm energiile sufletești. O misiune istorică însă e imaginea ideală a unui neam proiectată în viitor și propusă pentru a fi realizată. Neamul, care nu are în față această imagine a misiunii lui, e un neam fără busolă, cum e Spania contemporană. Până la războiu, această imagine era mai ușor de întrezărit fiindcă avea o formă geografică: România Mare. Era, de fapt, numai o etapă, numai un episod din cecece s'ar putea numi misiunea românească.

Generația războiului e cea dintâi care a simțit nevoia să fie lămurită asupra unei misiuni permanente a neamului nostru. Lucrul acesta era mult mai greu de precizat. Din ce pricină? Fiindcă imaginea ideală a unui neam devine într'adevăr misiune istorică numai dacă ea e proporționată posibilității neamului respectiv de a o realiza. Altfel, idealul național devine o simplă utopie; și nimic nu e mai primejdios decât falsa orientare a unui popor spre utopii. Dreapta proporționare a imaginii-misiune la puterile de a o realiza ale neamului e condiționată însă de o *cunoaștere temeinică a puterilor acestora*, adică de o cunoaștere a ființei românești. În măsura în care știm ce sântem, cum sântem și ce putem, ne îngăduim să credem într'o misiune românească. Dar tocmai în acest domeniu, generația noastră s'a izbit de mari dificultăți. Cultura noastră, tânără cum este, nu s'a adâncit încă în cunoașterea complexului de fenomene, ce alcătuiesc viața istorică și viața actuală a poporului nostru, pentru ca în urmă să extragă din acest complex esența permanentă a românismului, singura temelie pe care se poate clădi sensul unei misiuni naționale. N'avem o filosofie românească, o filosofie care să adune și să închege din manifestările caracteristice ale vieții noastre proprii fagurul unei concepții de ansamblu. Nu e nimeni vinovat de această lipsă. Ea a fost fatală în stadiul de dezvoltare al culturii noastre.

Să adăugăm la aceasta faptul că încercările, ce s'au făcut până la războiu, de a lămuri tendințele fundamentale ale istoriei noastre au toate un caracter *ad-hoc*, sânt inter-

pretări unilaterale făcute în funcție de idealul geografic al războiului. Istoria noastră are, pe lângă tendința unionistă, un mare sens spiritual, care a fost lăsat în umbră, dar care constituie în cea mai mare parte esența sufletului românesc. (X)

Seria de probleme, pe care le-am amintit aici, împreună cu altele, destul de cunoscute azi, ce se țin de ființa religiei, a artei și a culturii, sânt preocupările caracteristice generației noastre în nevoia de a-și lămurii, pe cât e posibil, ideea de misiune românească. Zbuciumul stărnit de ele în sufletele noastre și-a găsit expresia în revista *Gândirea*, care fie și numai pentru faptul că cea dintâi a pus aceste probleme în lumea românească și-a creat un titlu de deschizătoare de drumuri noi. Simpla semnalare a unor astfel de lipsuri echivalează cu un început de orientare spre sensul românesc. Cât vom fi făcut mai mult decât atât rămâne la judecata altora.

În direcția acestor preocupări trebuie să însemnăm cu mare satisfacție că ultimul an a fost neobișnuit de rodnic. Între altele, el ne-a adus din domeniul filosofiei două încercări foarte prețioase de definire a românismului. Una e a lui Lucian Blaga: *Orizont și stil, Spațiul mioritic*; alta a d-lui C. Rădulescu-Motru: *Românismul, catechismul unei noi spiritualități*. Pentru noi, Lucian Blaga are avantajul de a fi ajuns la luminoasele cristalizări de azi din însuși zbuciumul pe care personal l-a trăit, al generației războiului. Afinitățile unor experiențe comune ni-l fac, prin urmare, mult mai familiar. D. C. Rădulescu-Motru, în schimb, vine dintr'o lume de idei care a fost foarte puțin a noastră, cu bunăvoința bătrânului de a ajuta filosofic la clarificarea celor mai tineri. Lucrul acesta e deosebit de prețios și atingător până la emoție. Părăsiți în căutarea propriului nostru destin, un dascăl generos, de două ori mai experimentat ca noi, se apropie cu atenție și ne spune: Iată catechismul noii spiritualități pe care o căutați!

Cu sentimentul de deferență ce se cuvine unui profesor de prestigiuul său, vom căuta, pe cât ne stă în putință, să ne recunoaștem în acest catechism. Cu atât mai mult cu cât autorul ne previne și ne incurajează prin această afirmație: „Românismul nu este o spiritualitate pe înțelesul bătrânilor, ci numai pe înțelesul tinerilor“ (p. 132). Dacă admitem însă această separație hotărâtă, ce exclude pe bătrâni dela înțelegerea lucrurilor noi, se naște o nedumerire: în ce categorie se așează d. Motru? Clasificându-se între bătrâni, și-ar suprima dreptul de a scrie despre noua spiritualitate; dacă s'ar clasifica între tineri, ar trebui să facem abstracție de vârsta-i într'adevăr venerabilă. Din moment ce scrie însă despre lucruri pe care bătrânii nu le înțeleg, sântem nevoiți să-i acordăm o tinerețe ca în basme și să-l ascultăm ca pe un camarad din cea mai nouă generație.

Românismul e, în cugetarea d-lui C. Rădulescu-Motru, o nouă spiritualitate pe înțelesul exclusiv al celor tineri: „El este de o natură nouă și fără precedent în istoria trecutului nostru“ (17).

Ce însemnează spiritualitate și din ce constă cea nouă, pe care ne-o propune?

D. Motru recunoaște că termenul aparține Bisericii creștine, care „înțelege prin spiritualitate proprietatea pe care o are Sfântul Spirit de a uni în mod mistic, prin prezența lui, ființa omenească cu lumina și iubirea dumnezească“ (17). Această unire, adăugăm noi, e însăși esența religiei noastre, ca expresie a legăturii omului cu Dumnezeu sau a fuziunii vremelnice cu veșnicul. Spiritualitatea are un îndoit caracter: e *teandrică*, adică e alcătuită dintr'un element divin, — harul sau energia Spiritului Sfânt — și din elementul omenească în forma lui cea mai pură. Fuziunea mistică a acestor două elemente dă ca rezultat o *viață* mântuită de păcat, desăvârșită, îndumnezeită. Spiritualitatea e, deci, viață omenească asimilată Duhului Sfânt. În acest act de iubire reciprocă, natura omenească nu-și pierde întru nimic caracterul ei de natură omenească, dar se transfigurează

și se iluminează pentru a înțelege lucrurile și pentru a lucra după modul divin, rămânând în condiție umană sau creaturală. Misticii cari au trăit spiritualitatea în gradul cel mai înalt aseamănă natura omenească intrată în flacăra iubirii dumnezeiești cu fierul înălbît de foc la temperatură înaltă: fuziunea focului cu fierul nu-i distruge acestuia forma, dar îl dilată și-l schimbă la culoare. Omul spiritualizat sub acțiunea energiei divine capătă față de toate lucrurile din lume o atitudine deiformă, adică se poartă față de ele în felul în care se poartă Dumnezeu față de creaturi. Ridicat până la spiritualitate prin putere morală, el degajează apoi în lume însușită sau înmîită această putere. Sfinții sînt cunoscuți prin formidabila energie consumată spre binele semenilor și spre slava lui Dumnezeu.

Spiritualitatea, prin urmare, nu se poate despărți de ideea morală fiindcă ea e însuș binele divin exprimat prin om.

Tot astfel, spiritualitatea nu e un concept abstract sau filosofic, care poate fi înțeles azi într'un fel iar mâine într'altul. Ea e un mod de a trăi și anume modul sublim de a trăi ca om în Dumnezeu. Caracterul ei teandric, — puterea dumnezeiască fuzionată cu puterea omenească — nu constituie o problemă de antinomie pentru logicienii de profesie, ci e o realitate istorică. Religia nu e un sistem filosofic ca oricare altul, ci metoda și puterea revelată a salvării din păcat. Elementele ei nu se judecă în abstractul logic, ci în concretul vieții. Spiritualitatea își are modelul în Fiul lui Dumnezeu intrupat în om. Acesta e argumentul ei, concret și istoric, iar nu abstract și teoretic. Iisus Hristos e revelația lui Dumnezeu în timp și spațiu nu pentru a da de lucru filosofilor să descurce cum intră eternitatea în timp și nemărginirea în spațiu, ci pentru a le dovedi concret și istoric că e posibilă salvarea din răul legat de timp și de spațiu.

Spiritualitatea stă la dispoziția omului și a neamurilor totdeodată. Căci intervenția puterii divine în lume nu are de scop să distrugă natura și formele ei, ci s'o desăvârșească. Neamurile sînt unități ale naturii omenești. Spiritualitatea se poate raporta deci tot așa de bine la om și la neamuri. Spiritualitatea unui neam se poate descifra din faptele lui istorice și din instituțiile pe care le-a creat în vederea sublimei aspirații către Divinitate, către viața în Duhul Sfânt.

Pornind dela termenul creștin de spiritualitate, d. C. Rădulescu-Motru îl respinge totuși când e vorba să definească noua spiritualitate a românismului.

„Noi luăm spiritualitatea în sens mai larg, zice dînsul, pentru a o apropia de istoria culturii omenești. Pentru noi, spiritualitatea este complexul de idei și sentimente, în special complexul de interpretări simbolice, prin care societatea unei epoci își justifică credința într'o ordine perfectă și eternă pe care este sortită a o realiza în decursul timpului viața pe pămînt“.

Cu aceasta, am intrat în domeniul arbitrarului și al confuziei. Există printre gânditorii liberi o tendință acuzată de a seculariza termenii creștini despuindu-i de înțelesul lor supranatural. Atinși de degetele acestui fel de raționalism încorect, termenii creștini apar ca niște fluturi șterși de polenul divin al sensului lor autentic. Auguste Comte, misticul care se refuză, îndrăgostit totuși de capodopera spiritualității creștine, *De imitatione Christi*, înlocuia în text cuvîntul Hristos prin acela de *Umanitate* și cuvîntul Dumnezeu prin acela de *Marea Ființă*. Tot astfel procedează francmasoneria când înlocuiește termenul de Dumnezeu prin acela de *Marele Arhitect*. E metoda cunoscută, care duce dela mistică la mistificare.

D. C. Rădulescu-Motru, care e totuș om de o incontestabilă probitate intelectuală, se lasă furat de asemenea procedee când secularizează înțelesul termenului de spiritualitate. Domnia sa știe desigur că termenii cu care lucrează gândirea teologică au tot-

deauna o precizie categorică, ce nu suferă o altă interpretare decât sub primejdia de a-i falsifica. Și mai știe deasemenea că în filosofie termenii nu se bucură de aceeași imunitate, fiecare căpătând înțelesuri variate și contradictorii dela filosof la filosof și dela școală la școală. Fiecare filosof vorbește pe limba lui sau a școlii din care face parte. De aci rezultă haotica logomahie a gânditorilor liberi, care duce la imposibilitatea de a crea o normă generală pentru cugetare și cu atât mai puțin pentru viață. A seculariza spiritualitatea înseamnă a cobori acest termen în domeniul arbitrarului și a-i difuza înțelesul în haosul logomahiei filosofice. D. Motru îi șterge polenul supranatural și o circumscrie în domeniul natural unde spiritualitatea nu mai poate avea înțeles. Același lucru l-a făcut domnia sa când a scris cartea despre *Vocație*. Vocația aceasta sau *chemarea* este iarăși un termen teologic cu înțeles foarte precis. Te cheamă Dumnezeu în vederea unei misiuni. Dar d. Motru ne vorbește, într-o carte întreagă, despre o vocație pe care n-o exercită nimeni, adică nu i se precizează nicio cauză, și astfel la sfârșitul lecturii ai impresia haotică și penibilă că ți s'a vorbit despre neant.

După această regretabilă ciumpăvire de înțeles, spiritualitatea devine „un complex de idei și de sentimente“ sau „un complex de interpretări simbolice“ — în vederea cărui scop? Ca societatea *unei epoci* să-și poată justifica credința într-o ordine perfectă și eternă ce trebuie realizată în viață, ne spune d. Motru. Foarte bine! Dar această ordine perfectă și eternă în limbajul religios are un înțeles tot așa de categoric. La domnia sa însă și această expresie e supusă operației de secularizare. Ordinea perfectă și eternă devine în gândirea sa o simplă proiecțiune iluzorie ce se modifică după viziunea filosofică, de la epocă la epocă. O filosofie materialistă, bunăoară, proiectează o anume iluzie de ordine perfectă și eternă și atunci complexul de idei, sentimente și interpretări simbolice, care încearcă să justifice credința într-o asemenea ordine constituie spiritualitatea. D. Motru *admite* un asemenea înțeles, care e în realitate un non-sens: spiritualitate materialistă! Ceeace e tot una cu a spune: pantof metafizic. Ceva mai mult, domnia sa ne vorbește pe larg de spiritualitatea științei contemporane voind să înțeleagă, desigur, spiritualismul ei.

În concluzie, termenul acesta capătă în noua carte a d-lui C. Rădulescu-Motru înțelesul de atmosferă ideologică sau climat intelectual, modificabil dela epocă la epocă după concepția dominantă, filosofică, științifică, politică sau socială. Acest cameleonism filosofic se obține prin operația sistematică de excludere a religiei din funcția ei de călăuză divină a oamenilor și a neamurilor către adevărata ordine perfectă și eternă.

Românismul e, deci, o nouă spiritualitate al cărei catechism ni l-a alcătuit cu o camaraderească amabilitate d. C. Rădulescu-Motru. Acest românism „e de o natură nouă și fără precedent în istoria trecutului nostru“. Propozițiunea cu tonul ei atât de răspicat ne atrage și ne uimește în același timp. Un filosof știe foarte bine ce e aceea *natură* și ce e aceea *grad*. Sânt lucruri care se deosebesc între ele după grad, dar au toate aceeași natură. Și sânt lucruri care se deosebesc după natură și atunci această deosebire dintre ele e fundamentală și de neînfrânt. Când zic românism, cuvântul se referă fără îndoială la o realitate cu o anumită natură distinctă. Când afirm mai departe că românismul e de o natură nouă și încă fără precedent în istoria noastră, sânt nevoit să admit o realitate care n'a mai existat și care și-a făcut apariția în lume abia acum. După d. Motru, ar trebui să admitem că neamul românesc și spiritualitatea lui nu datează decât din anul 1936, neavând precedent istoric și având o natură nouă, deci fundamental deosebită de natura pe care am atribui-o unui neam românesc ce ar fi existat în trecut. Dar lucrul acesta e o absurditate. Un neam nu poate avea două sau mai multe naturi. El e neam

întrucât are o singură natură permanentă. O altă natură presupune un alt neam, fundamental deosebit de cel dintâiu. D. Motru singur o recunoaște: „Fiecare popor constituie un *unicum* pe lume“ (26). Tot astfel, românismul referindu-se la aceeași realitate de aceeași natură, nu poate fi de mai multe naturi deosebite. E absurd, prin urmare, să vorbim despre un românism nou și fără precedent referind în acelaș timp termenul la o realitate istorică, neamul, care are o existență milenară. D. Motru a voit desigur să înțeleagă prin acest cuvânt o mentalitate, un climat ideologic epocal, în speță contimporan, ceea ce e într-o măsură admisibil; dar termenii în care vorbește sânt atât de improprii încât confuziile și absurditățile devin inevitabile. Nu din spirit de șicană stăruim asupra acestor lucruri, ci din două motive serioase: întâiu, cartea aceasta e scrisă de un mare profesor de filosofie, căruia sântem în drept să-i cerem termeni proprii; al doilea, e vorba aici nici mai mult nici mai puțin decât de un „catechism“ al românismului, și atunci preciziunea termenilor și claritatea gândirii sânt condiții elementare.

În realitate, d. Motru crede că sânt mai multe românisme sau naționalisme, considerate ca manifestații epocale ale aceluiaș neam. Aceasta e chiar tema lucrării sale. „Românismul, zice dânsul, e o manifestație a realității istorice românești“ (110). De data aceasta, neamul care se manifestă ca românism, apare ca având una și aceeași natură. Numai naționalismele manifestate de el sânt de naturi cu totul diferite. Cea mai mare parte din lucrarea de față se silește să ne demonstreze că „românismul“ nou e cu totul deosebit de românismul cel vechiu, adică de naționalismul veacului trecut. Diferențele acestea sânt foarte cunoscute și d. Motru aduce o cantitate obositoare de amănunte pentru a ni le arăta din nou. Totuș nu ne poate convinge că natura românismului e cu totul altceva decât aceea a naționalismului din trecut. Dacă admitem că românismul nu e decât tendința originară a neamului nostru de a se manifesta istoricește *ca el însuș*, această tendință se poate realiza în etape, după gradul de dezvoltare al puterilor lui și după împrejurările epocale. Dar aceasta nu poate să însemneze în niciun caz deosebire de natură în manifestațiile aceluiaș neam. Căci manifestațiile *ca sine însuș* ale lui, oricâte variații epocale ar înfățișa, nu au decât una și aceeași natură ca și neamul care le produce. Nu considerăm noi toți felurilele manifestații istorice ale neamului nostru ca semne distinctive după care îl putem cunoaște ca autor al lor? Dacă ele ar fi de naturi cu totul deosebite, ne-ar fi peste puțină să ajungem din studierea lor la cunoașterea unității de natură a neamului. Românismul nu poate fi, deci, o manifestație epocală, cum crede cu tărie d. Motru, ci însuși modul permanent și specific de a crea istorie al neamului românesc. Astfel, tema fundamentală a cărții sale apare arbitrară și greșită.

Însuș d. C. Rădulescu-Motru o contrazice de numeroase ori și aceste contradicții sporesc în măsură regretabilă confuzia catechismului. Stăruind mereu să ne încredințeze că românismul e o manifestație episodică a neamului nostru, domnia sa scapă și adevăruri cum e cel următor: „Românismul e un jurământ de credință în statornicia pământului și a neamului românesc“ (103—5). Cu alte cuvinte, tot ale sale, acest jurământ e „instinctul de apărare“ vădit în realitatea istorică (118). E admirabil, dar acest mod de a-l concepe exclude cu desăvârșire caracterul episodic pe care autorul se silește fără încetare să i-l dea. Pentru că jurământul de statornicie e consfințit de tot sângele vărsat în istorie, iar instinctul de apărare umple toate veacurile cu strădanțiile lui eroice ca neamul acesta și pământul lui să fie ce sânt astăzi. Sântem oarecum încântați că d. Motru însuș, prin asemenea fericite scăpări de condețu, își dă rămă teza cărții.

Nu putem să nu fim de acord cu domnia sa când afirmă că neamul constituie un *unicum* pe lume și când adaugă că „Naționalismul fiecărui popor este o existență originală și nicidecum copia unui model universal“ (56). De asemenea când ne vorbește de „ră-

dăcinele noastre proprii, cu destinul nostru propriu“ (31) și când respinge ideea unei „rațiuni universale“ (117) în sens natural — idee pe care noi am combătut-o cei dintâi — și când îi opune „geniul național“. Cultură universală nu există fiindcă nu există această rațiune universală care să-i dea normele. Cultura există ca produs al geniului național, ca expresie a aceluși *unicum* din ființa fiecărui neam. Tot ce spune d. Motru în această privință, în privința tradiției adaptate la invenții și a invenției corectate prin tradiție, precum și a progresului, care e creșterea organică a patrimoniului ereditar al neamului, sânt lucruri pe care noi le spunem de două decenii încoace. Sântem de acord în această privință, deși domnia sa nu ne citează niciodată.

O chestiune însă rămâne fără lămurire în cartea sa: aceea a *asimilării* din cultura și din civilizația popoarelor mai înaintate decât noi. Uneori domnia sa e categoric contra împrumuturilor, alteori e categoric pentru. Naționalismul din veacul al XIX e declarat în întregime o imitație străină și osândit fără drept de apel. Dar când ajunge să definească noul românism, domnia sa o face „în conformitate cu noua spiritualitate a Europei“ (150), pentru că mai avem încă multe de învățat dela această Europă! Sânt două puncte de vedere ce se anulează unul pe altul și lasă într-o mare nelămurire problema asimilării, care în scrisul nostru e, credem, destul de limpezită.

Acum, ce este acel *unicum*, ce sânt acele „rădăcini proprii“, și acel „destin propriu“ de care am pomenit?

D. Motru recunoaște că acel *unicum* nu este altceva decât *etnicul*, un cuvânt pe care, împreună cu multe altele, l-a pus în largă circulație de azi *Gândirea*. Pentru noi, etnicul e însăși natura proprie a neamului. Pentru d. Motru, termenul acesta are numai un sens biologic, — e ceeace ne-ar deosebi de alte neamuri într'un muzeu etnografic. În realitate însă etnicul e alcătuit din sânge și suflet; prin urmare, el are deopotrivă un înțeles biologic și etic. Într'un mod general de a vorbi, contradictoriu cu ideea pe care și-o face despre etnic, d. Motru însuși recunoaște punctul nostru de vedere: când pretinde că noua spiritualitate „postulează identitatea dintre spirit și materie“ (91). Noi respingem însă *identitatea* aceasta monistă în favoarea unei simple *fuziuni*, după care etnicul ne apare ca o fuziune a biologicului și a eticului, a sângelui și a sufletului.

Oricum ar fi conceput însă, etnicul, — sântem de acord cu d. Motru, — constituie natura noastră proprie, prin care ne deosebim de celelalte neamuri. El este esența românismului. Toată mișcarea naționalistă din zilele noastre, zice autorul, urmărește *integrarea etnicului într-o vocație istorică* (91). Frumos spus, și lapidar. Idealul acesta, pentru care se frământă generația tânără, se numește cu expresia cunoscută „România a românilor“. Ea însemnează dominația etnicului în cultură, în viața de Stat și în viața socială. Cu un cuvânt rezumativ, idealul generației tinere este *etnocrația*. Și cine se încumetă să scrie catechismul noii spiritualități, dând alt înțeles românismului decât acesta, săvârșește un grav și de neiertat act de mistificare.

Aceasta este cartea d-lui C. Rădulescu-Motru.

Când domnia sa încearcă să determine în mod negativ românismul, ne spune că el „nu e xenofobie“, „nu e antisemitism“ și „nu e ortodoxism“. O repetă de atâtea ori și cu o vehemență atât de neobișnuită în scrisul d-sale molcom încât intenția de mistificare e mai mult decât străvezie. Dacă noua spiritualitate este, cum zice dânsul, ceva pe înțelesul exclusiv al celor tineri, unde e generația de azi care s'ar recunoaște în românismul acesta oferit de d. Motru? Etnocrația, către care năzuiește România de azi, este implicit xenofobă și antisemită întrucât dominația ei în cultură, în viața de Stat și în viața socială postulează reducerea influenței străinilor, în cel mai modest caz, după criteriului proporției numerice. Căci ce fel de etnocrație ar fi aceea, în domeniul culturii, când presa e în

măinile evreilor și a minoritarilor, cari simulează idealurile noastre înlocuindu-le în realitate, cu idealurile rasei lor? Dacă fiecare nație e un *unicum*, cum putem să ne recunoaștem noi în gândirea evreilor, determinată de constantele genului lor etnic? Ce fel de etnocrație ar fi aceea, în domeniul economic, când finanța, industria și comerțul nu ne aparțin nouă? Instinctul de apărare, pe care chiar d. Motru îl recunoaște la temelia românismului, nu e în cea mai justificată funcțiune când urmărește în toate aceste domenii realizarea numărului proporțional? E ceva mai rațional decât acest postulat al naționalismului de azi? D. Motru îl califică totuși cu vehemență drept „primitivism“ și „barbarie“!

Tot astfel, dacă românismul e spiritualitatea care urmărește realizarea unei ordini perfecte și eterne, de ce această ordine n'o poate oferi ortodoxia? Și ce putere, în locul ei, crează în viziunea generației tinere, imaginea ordinei perfecte și eterne? D. Motru nu ne spune, dar respinge categoric ortodoxia din noua spiritualitate românească. Chestiunea fiind de o însemnătate capitală, ne rezervăm s'o discutăm într'un articol aparte.

Să trecem acum la ceea ce înțelege dânsul prin vocația românismului în clipa de față.

Chemarea lui, zice autorul, e să organizeze din nou Statul și școala (135). La aceasta se reduce, tradusă în practică, misiunea românismului sau „integrarea etnicului în vocație istorică“.

Reorganizarea Statului e într'adevăr o problemă dominantă a vieții contemporane. Frământările politice de pretutindeni, revoluțiile și războaiele civile ce cutremură continentele, toate urmăresc acest obiectiv principal. El e înțeles în două direcții contrare: ori Stat proletar, ori Stat totalitar. Întâiu are la bază vechea concepție a luptei de clasă, al doilea noua concepție a categoriilor sociale sau a corporațiilor. Ca să vorbim în limbajul d-lui Motru, sânt astăzi în lume două „spiritualități“ ce-și dispută întâietatea. Domnia sa e convins însă că există una singură: aceea a statului totalitar. Iată definiția sa: „Secolul nostru e secolul naționalismului totalitar. El vrea o aderență totală între Stat și națiune“ (138). Mai departe: „Statul pentru contemporani e organizarea funcțiunilor națiunii însăși. Statul se identifică cu menirea națiunii“ (139). E limpede, prin urmare, că nu poate fi vorba de un stat organizat pe principiul luptei de clasă. Autorul repudiază Statul burghez și nu ne spune nimic despre cel proletar. În ochii săi, rămâne normativ pentru vremea noastră singur Statul totalitar.

Acum, ce fel de Stat e chemat să realizeze românismul?

Să nu credeți că răspunde un alt autor. E tot d. C. Rădulescu-Motru: „În conformitate cu noua spiritualitate a Europei, Statul român va trebui să se așeze pe adevărata lui temelie: pe populația țărănească!“ (150). Statul românismului e *Statul țărănesc*. Un mare capitol din catechism e închinat acestei idei. Inconsecvența d-lui Motru dela definiția statului totalitar până la această precizare în concret e atât de evidentă încât ne dispensează să stăruim asupra ei. Statul țărănesc e un stat de clasă. El e „reacțiunea contra Statului burghez“ (158). Țărănimea contra burgheziei. „Ideologia“ prin care noul așezământ va înfrânge definitiv individualismul economic al liberalismului e *cooperarea*. Așa dar, Statul țărănesc e Statul cooperativ, iar nu Statul corporativ. Distincția o face, mult mai limpede decât d. Motru, șeful partidului național-țărănesc, care combate cu francheță ideea corporatistă.

De ce renunță d' C. Rădulescu-Motru atât de brusc la Statul totalitar, pe care și l-a propus ca normă, și de ce îmbrățișează cu atât de uimitoare uitare un Stat de clasă?

Fiindcă, dacă a înțeles într'adevăr ce e Statul totalitar și l-ar fi prescris ca vocație a românismului, s'ar fi izbit de o chestiune care îi face silă: un asemenea Stat ar duce la ceea ce domnia sa numește *xenofobie* sau *antisemitism*. Etnocrația de care am vorbit nu se poate realiza în concepția sociologiei de clasă ci numai în concepția sociologiei

corporatiste. Statul totalitar e coordonarea dinamică a tuturor funcțiilor organice ale națiunii. Intrucât criteriul lui este etnicul, aceasta pretinde eliminarea neromânilor din funcțiile organice ale Statului și repartizarea lor după proporția numerică în funcțiile organice ale societății. Cum astăzi în România, cele mai multe din aceste funcțiuni sânt stăpânite de străini, — finanțe, industrie, comerț, meserii, profesii libere, presă — d. C. Rădulescu-Motru *ignorează în mod voit* această mare și gravă problemă, care constituie totuș obiectivul practic principal al mișcării naționaliste. Toată imensa lume tânără, care își cere dreptul elementar de a trăi luptând pentru realizarea proporției numerice, cată să fie mistificată și abătută dela obiectivul luptei către... idealul cooperăției sătești! Intențiile autorului capătă la sfârșitul cărții o expresie de indignare vrednică de ziarul *Adevărul*: „Lozinca lor (a naționaliștilor de azi) este: Românul, stăpân la el acasă. Adică, dreptul de suveranitate, pe care cu atâtea jertfe l-am atribuit totalității naționale, să-l întindem și asupra indivizilor români, făcând din el un privilegiu de care aceștia să se bucure în comerț, în industrie și peste tot unde este un avantaj de împărțit.

Aceasta înseamnă după ei idealul etnic substituit spiritualității naționaliste vechi.

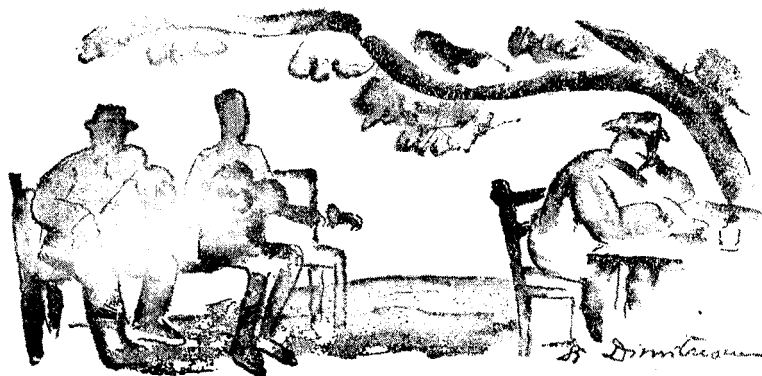
În realitate aceasta înseamnă degradarea spiritualității naționaliste“ (207).

Bizară indignare, absurdă mentalitate!

A căuta să crezi în țara ta un comerț românesc, o industrie și toate celelalte ramuri de muncă, de care se leagă problema românizării orașelor noastre, constituie un privilegiu neîngăduit și o degradare a spiritualității! A părăsi toate acestea în mâna cotropitorilor și a reduce toată vocația românismului, tot destinul propriu la cooperativele sătești, aceasta înseamnă noua și nobila spiritualitate! Ea e într'adevăr „fără precedent în istoria trecutului nostru“...

În rezumat: anticreștin, d. Motru secularizează spiritualitatea coborându-i înțelesul până la o ideologie, oricare; antirasist, face din ea o emanație naturală și episodică a rasei; antinaționalist, românismul său se reduce la o spiritualitate de lăptării și bănci populare. Idealul propus unei generații e lozinca unui club politic: Statul țărănesc. Dacă spiritualitatea e justificarea unei ordine transcendente ce trebuie realizată în viață, atunci ordinea perfectă și eternă pe care e chemat s'o transpună numai în sate neamul românesc e cooperăția!

Aceasta e esența și mizeria cărții: o naivă și confuză mistificare a românismului.

C R O N I C I

I D E I, O A M E N I, F A P T E

O PREZENTARE NECUVINȚIOASĂ A LUI EMINESCU

Una din probele cele mai dificile și aproape imposibil de realizat pentru oricare scriitor, credem că este încercarea de a face operă beletristică — în speță roman, — din viața unei personalități. Cu toate că genul acesta a avut o dezvoltare extraordinară, mai ales în literatura franceză, unde s'au creat colecții întregi de vieți romanțate, iar la un moment dat nu se mai găseau eroi pentru condeele dispuse să-i scoată din morminte, totuși genul acesta n'a isbutit să însemneze ceea ce urmăriseră entuziaștii autori, iar după urma atâtor silințe, n'a rămas nicio operă de durată. Sânt numai câțiva ani de când moda acestui fel de scrieri a început să cedeze. La noi întârzie, fiindcă și Parisul se face întotdeauna prezent la București cu oarecare întârziere și, după cum se știe, legile ecoului nu pot fi forțate. În tot cazul, încercările din ultima vreme nu mai împărtășesc un entuziasm de calitate, iar planurile inițiale, cele mai multe — din fericire — au rămas numai planuri. Lucrul acesta era de prevăzut.

Redarea unei vieți autentice, cu oricât talent și meșteșug ar fi făcută, nu rămâne în ultima esență decât un reportaj, o narațiune bună pentru gazete și pentru cititorii care caută „senzații“. Viața unui erou al istoriei, al artelor și al oricărui domeniu în care a strălucit, interesează numai ca biografie, ca material științific pentru cel care îl cercetează. Marele public nu poate pretinde pentru satisfacția estivă a curiozității lui, să i se desvăluie viața de om a unei figuri uriașe, căreia îi datorează numai admirație și recunoștință.

Scriitorul care s'ar lăsa ispitit de dorința — de altfel plină de răsplată — a publicului, ar ieși din rostul său, s'ar face pur și simplu rol de mahalagioaică. În niciun caz nu s'ar putea fâli că săvârșește operă literară. Aceasta din mai multe motive.

În primul rând, viața personalității care l-a inspirat, s'ar putea să nu prezinte interes literar, ori să-i lipsească motivele de înaltă semnificație, precum s'ar putea să nu aibă în liniile ei generale gradațiile și momentele caracteristice. Ni s'ar obiecta aici că

scriitorul cu meșteșugul său va ști să aleagă ceea ce trebuie, își va întocmi planul după chibzuințele sale și unde va fi nevoie să acopere un gol, va folosi cu succes puterile imaginației sale. E adevărat, dar în cazul acesta nu mai avem de aface cu redarea obiectivă și precisă a unei vieți reale. Sântem într'un proces de falsificare, unde adevărului i se adaugă minciuna și se săvârșește, deci, o necuviință. Lucrul acesta nu poate fi îngăduit, când toate datele cărții sânt de domeniu public și sânt scoase din documente.

Dar să admitem că unui romancier îi pune la dispoziție norocul *o viață de om mare*, mai plină de interes decât tot ce ar stârni imaginația lui, și care n'ar cere decât să fie redată așa cum a fost adevărat. De fapt, numai acesta ar fi cazul admisibil și care să justifice în același timp preferințele scriitorului.

Dar „redată așa cum a fost“ e un fel de a vorbi, fiindcă tocmai aici stă imposibilul. Scriitorul, trecând materialul documentar prin sufletul său, îi va imprima propria sa culoare, precum și nota specifică sensibilității sale. Cu deosebire amănuntul va trebui cimentat după experiența, după logica și după amintirile sale, ceea ce va duce în chip hotărât la denaturarea realității.

În felul acesta, autorul va încerca să-și amestece viața sa cu viața celui de care se preocupă, stăruind să ne dea nouă iluzia că reface o viață de om așa cum a fost. Adevărul e că din acest amestec nu poate să rezulte decât un compromis. Adică nu avem de aface cu o operă literară în înțelesul cuvântului, cu o operă de artă, pentrucă-i lipsesc elementele esențiale, iar efortul de creație al autorului e aproape nul, având materialul deja gata. Nu avem de aface nici cu o biografie, deoarece datele reale sânt asociate prin legături false, create de închipuirea autorului, iar de cele mai multe ori ele rămân simple părți secundare, înecate într'o operă de născociri.

Atunci se pune întrebarea: e necesar, sau trebuie îngăduit acest gen de vieți romanțate? Răspundem hotărât: nu!

În primul rând fiindcă nu aduc nimic valoros în domeniul literaturii, iar în al doilea rând, pun la dispoziția amatorilor cărți cu conținut mincinos despre viața unui om, care ar trebui să fie cunoscută numai în limitele stricte ale adevărului. Ne gândim la școlarii pasionați, care căutând cât mai multe informații despre viața cuiva, ar cădea victime proprii lor pasiuni, când, de bună credință, ar lua ca veridice asemenea cărți.

Vasăzică ele nu aduc niciun folos și au singura menire de a vulgariza viața intimă a unei celebrități, numai și numai pentru a satisface curiozitatea unui public, dornic de a scormoni în tainele unor oameni pe care nu are cine să-i apere. E, cum se vede, o meschină și condamnată indeletnicire, care dacă poate fi tolerată când se ia ca subiect viața unei renumite curtezane, a unui lacheu sau a unui celebru gangster, nu trebuie să se îngăduiască a face același lucru cu nume scumpe și glorioase care au intrat în patrimoniul național. De fapt, acest gen de cărți a fost inspirat numai de subiecte care prin răsunetul și atmosfera lor de scandal, răspundeau unei necesități vulgare pentru o anumită categorie de cititori.

Oamenii mari, însă n'aveau ce căuta în rândul lor. Problema a fost pusă mai de mult și criticii cei mai serioși au luat atitudinea care se cuvenea.

Nu sânt necesare biografiile romanțate nici chiar atunci când subiectul este idealizat, fiindcă și în cazul acesta, ceea ce interesează, *adevărul*, nu va fi respectat. În nici un fel. Care e scriitorul care va putea reconstitui absolut riguros, o viață după urma căreia n'au rămas decât câteva mărturii, ș'acelea de cele mai multe ori îndoelnice? Eminescu, ca și cum ar fi prevăzut ce avea să se întâmple cu numele său, a arătat imposibilitatea acestor realizări:

„Și când propria ta viață singur n'o știi pe de rost,
O să-și bată alții capul s'o pătrundă cum a fost?”

Desigur, din toate pretinsele căutări și reconstituiri sub eticheta de *roman*, nu poate rezulta decât o caricatură. Lucrul acesta l-a susținut cu un deosebit bun simț regretatul Ibrăileanu, care arată că este imposibilă scoaterea lui Iisus pe scenă, fără a nu îneca în ridicol pe Mântuitorul lumii, cu asemenea exhibiții. Fiindcă se pune problema identificării și criticul acesta nu o vedea realizabilă. Tot așa și când e vorba de marile personalități. Pe scenă ca și în roman vor fi simple închipuiri, creații ale actorului sau autorului, silite să poarte un nume intrat în apoteoză. „Criticul Thibaudet, spune Ibrăileanu, a arătat că omul mare nu poate fi personajul de roman, pentru că romancierul poate face concurența stărilor civile, dar nu și naturii”.

Chestiunea este cu totul elementară și'n strictă dependență de bunul simț al omului. Evident, romancierul are la îndemână o întreagă lume anonimă din care-și poate lua un erou pe care să-l construiască și să-l modeleze după cum înțelege cugetul

său; de ce să se lege de un nume, pe care cu siguranță, nu va isbuti să-l redea așa cum a fost?

Să admitem, totuși, că sânt cazuri excepționale când se poate îngădui și acest lucru. Iată, de câțiva ani, după ce d-l. Tudor Vianu a readus în actualitate pe Eminescu prin studiul său apărut în „Gândirea”, a început un curent formidabil de cercetări în jurul marelui poet. Numele lui a prins din nou să circule pe buzele tuturor. Să zicem că romancierul care se vedea furat de curent și dominat cu pasiune de talazurile lui, se simțea obligat să aducă și contribuția sa. În ce fel? Cum îi îngăduiau mijloacele și puterile sale, scriind romanul poetului. Consimțea la o operă de entuziasm și de riscuri personale. Noi, mărturisim, n'am fi văzut necesar acest efort zadarnic, bazați pe considerațiunile de mai sus. Dar însăfârșit, când romancierul aduce prestigiul operelor anterioare și când pornește la lucru, tiranizat de un neastâmpăr creator, atunci e liber să-și încerce puterile.

În cazul lui Eminescu, se pune însă o severă condițiune: *afinitatea sufletească dintre poet și romancierul care vrea să-i rețacă viața*.

Tot atât de necesară este și o putere de pătrundere neobișnuită precum și un depozit de evenimente și emoții personale, care să semene cu ale poetului. Cu alte cuvinte, mediul de viață în care a trăit unul, să aibă puncte de identitate cu al celuilalt. Fără aceste însușiri, romancierul nu va putea încălzi documentele pe care le are la îndemână pentru a le da viață, nu va putea să se identifice în momentele de creație cu eroul său pentru a-l reconstitui și nu va putea să dea pitorescul propriu al vieții ce-l preocupă.

Chestiunea nu este atât de simplă cum li s'a părut unora, care credeau că dacă poți mână un condei cu oarecare aproximație, ești calificat să scrii un roman biografic. Majoritatea romancierilor noștri sânt improvizații ale caselor de editură. Ei nu isbutesc să-și acopere orgoliul cu o carte suportabilă de subiect liber, dar să trăiască în atmosfera unei vieți verosimile de om ales și s'o redea așa cum a fost, satisfăcând și criteriile estetice. Oricine poate întocmi procese-verbale, folosind documentele ce stau la dispoziție, oricine poate prezenta o anecdotă din viața cuiva, dar nu se poate fâli că a făcut operă valoroasă. De aceea, ar trebui îngăduită libertatea când e vorba de a se ataca subiecte ce ne sânt scumpe tuturor, recomandându-se neastâmpăraților „romancieri” să se inspire din propria lor viață, pe care sânt liberi să și-o răscolească și s'o prezinte cum li povățuiește cugetul lor.

Cu aceste mărunte însemnări, ne vom ocupa de cărțile d-lui E. Lovinescu, *Mite și Bălăuca*, destinate, după socotința autorului, să romanțeze viața erotică a lui Eminescu.

D-l E. Lovinescu este o personalitate cu aparențe

complexe în literatura noastră, dar reducibil în fond la trăsături destul de simple și străvezii. D-sa a încercat să facă în tinerețe critică literară, apoi a scris istorii de literatură contemporană, memorii, a trecut la romane personale și în sfârșit, în ultima vreme, s'a agățat cu căinoșe de nefericita viață a lui Eminescu. A trecut dela una la alta, pretinzând să-î recunoaștem, totuși, o strictă continuitate în preocupările sale, — lucru imposibil, — și s'a trădat pe sine de atâtea ori, dovedind că mobilitatea sa caracteristică nu e de natură a-î da autoritate de critic mare, cum s'a vrut D-sa. Cine urmărește sinuozitățile d-lui Lovinescu, uitându-se la punctul de plecare și la cel de ajungere, își poate face o idee de ceea ce înseamnă o operă haotică. Nu știm încotro va evalua de aici înainte, dar n'ar fi de mirare dacă mâine ne-am trezi că aruncă pe piață „viața romanțată a lui „Petrache Lupu“ — subiect de mare actualitate și cu șanse sigure de desfacere în câteva ediții, — dacă ar anunța un volum de elegii, ba chiar și o chimie organică. E spiritul *de complexitate* și diversitatea caracteristică D-sale, care l-a făcut — de bună seamă — să ia în exploatare și viața lui Eminescu și să comită cea mai mare imprudență din cariera sa literară.

D-l E. Lovinescu și-a dat seama că un roman biografic, în speță viața lui Eminescu, e ca o piatră de moară. Nu s'a încumetat, evident, s'o înfățișeze ca pe un corp întreg, în toată masivitatea ei; era o operă imposibilă pentru puterile sale. A recurs atunci la un lucru mai comod: să desfacă bucățile care se puteau disloca și să le prezinte ca și cum ele ar fi însemnat totul. Și s'a atârnat de iubirile poetului, de partea cea mai delicată și intimă, pe cari Eminescu, de sigur, ca orice om de bun simț, ar fi preferat să nu i le răscolească nimeni. D-l Lovinescu avea, însă, motive temeinice să-î nesocotească vre-rile. D-sa voia cu orice preț să-î facă romanul, dar fiindcă treaba asta ar fi ceruț talent mult, mult de tot, și vreme îndelungată, s'a gândit la Mite și Veronica, iubirile poetului, și gândul i s'a părut genial. De iubit o fi iubit și d-sa vreodată; avea deci experiența și punctele comune cu subiectul, așa că dificultățile i se păreau înlăturate. Drumul se netezea din capul locului și d-l Lovinescu putea să apară cu două romane despre Eminescu sub braț, lucru extraordinar. Alte motive, cu anumite subtile semnificații, nu vedem c'ar fi fost posibile, precum nu găsim justificată nici concepția autorului, de a începe povestea cu Mite și a continua cu Veronica, adică invers de cum au fost în realitate. D-sa a dat o explicație și acestui lucru, referindu-se la „Sărmanul Dionis“, dar explicația era forțată și fără temeii.

Să-î urmărim și noi tot de-a 'ndoaselea, adică în ordinea preferată de înaltele criterii ale d-lui Lovinescu. Primul roman l-a fost inspirat de paginile de „Amintiri jugare despre M. Eminescu“ scrise de

Mite Kremnitz în 1893, și reproduse de d-l I. E. Toroușiu în „Studii și documente literare“ vol. IV. Pentru cât a însemnat iubirea aceea și pentru rostul ce l-a avut în viața poetului, amintirile d-nei Kremnitz, scrise cu multă finețe și nu fără o vădită afecțiune, erau un material aproape suficient pentru informația cercetătorilor. D-l Lovinescu n'a făcut altceva decât să adauge umpluturi și să umfle aceste pagini cât i-au îngăduit puterile sale — fără să țină seama și de rezistența lor.

Cartea începe cu un joc de copii — joc de arșice — pe care-l privește dela fereastră Mite. E prima contribuție a autorului, pusă, credem, cu intenția de a reface o priveliște a Bucureștilor de pe atunci, fără însă a spune mare lucru. Aici apare și domnul gardist Preda, care întărită copiii. „*Ce starăți, măi dracilor!*“ este expresia lui care pune în mari nedumeriri filologice pe Mite. Se vede din capul locului cu ce discernământ și-a ales d-l Lovinescu materialul de umplutură. Tot dela fereastră, Mite asistă la atacul banditesc săvârșit de un ticălos asupra unui oltean. O chinuște această întâmplare, precum și faptul că Eminescu întârzie să vină la ora de meditație. În sfârșit apare Eminescu, în vreme ce Mandrea pleacă, după ce i s'a spus că nu e nimeni acasă. Mite e turburată de felul cum l-a tratat pe Mandrea și se teme de bănueli, dar e turburată și de crima care a văzut-o și pe care l-o povestește lui Eminescu. Poetul o ascultă și-î răspunde: „*când îl iubesc pe Vlad-Tepeș se spune că exagerez*“ (pag. 28), iar mai la vale: — „*Noroc că mi-am scris articolul pentru azi; al-minteri mai atacam odată pe roșii, după datina Românilor de a învinovăți guvernul chiar când nu plouă*“. (pag. 29)

Vasăzică ziaristul acesta își dă seama cât e de nedrept, dar vrea să pozeze și el în fața unei doamne.

Mite e preocupată de reflecțiile ce le va face Mandrea pentru că el a fost refuzat și Eminescu primit. Poetul îi face o lecție despre „unitatea de caracter“, care i s'a părut ei că-i lipsește lui Dănilă Prepeleac, îi ține una de filologie, arătându-i cum înjură el: „*neamul nevoii*“, și-î lămurește expresia vardistului, care a frământat-o atât: „*ce starăți*“. Pe urmă cam începe să bată câmpii și-î povestește ceva despre o frunză, un fluture, ... îi povestește cu pasiune și emoție, apoi începe să se retragă încet, teatral, și când se întâlnește pe scară cu doctorul Kremnitz, îi spune și lui acelaș lucru, fără ca omul să priceapă ceva. Kremnitz își lămurește această stare bizară a poetului prin îmbrăcăminte nouă, pe care vedea c'o poartă acum pentru întâia oară. D-l Lovinescu a introdus această nativă observație pentru ca, prin asocierea ei, să ne putem întoarce la o clipă anterioară.

Intr'adevăr, noaptea, Mite nu poate dormi din pricina poziției sentimentale în care începe a se afla

și caută să retrăiască clipele în care a cunoscut pe Eminescu. Își amintește de seara aceea, când Maiorescu a venit cu manuscrisul poeziei „Melancolie“, care fusese citită la „Junimea“, și când, impresionată de frumusețea operei, își făurise o viziune ideală a poetului. Dar desiluzia a venit repede, odată cu intrarea lui Eminescu în casa lor. Aici d-l Lovinescu folosește, exagerând chiar, amintirile ei. Reproducem: „Când se întoarse spre poet, el tocmai râdea și pe gingiile descoperite zărise dinții mari, galbeni; ochii ei lunecaseră pe hainele groase, necălcate, pătate; părul mare lăsase urme groase pe guler; în fundul mânecelor descoperise niște manșete negre; una spânzura fără buton. N-o mai interesa și, deși nu era departe de dânsul, se hotărîse să nu-l mai privească. Nu-l privea dar îl auzea; mânca urât, sorbea prelung, își lăsa cuțitul sau furculița să cadă sgomotos.“ Ceva mai la vale:

„Pentru a-l pune în lumină, Maiorescu îl făcea mereu să vorbească. Nu istorisia rău, dar cu oarecare vulgaritate; vorbea când mânca; râzând cu gura plină, stropise odată pe cei din jur“ (pag. 69). Iar puțin mai departe:

„Când plecase și-i sărutase mâna, i se păruse că imprăștiă un miros acru de haine vechi; întoarse capul cu un gest brusc ce putea supăra; el nu-l observase“. (pag. 71)

E, cum se vede, un portret tipic de om nesimțit. Într-adevăr, informațiile sânt date de Mite și poate corespund adevărului dar oricum, fiind vorba de Eminescu, ele ar fi putut să fie trecute cu vederea. Cu atât mai mult se împunea aceasta, cu cât o femeie orgolioasă cum se înțelege că era Mite, și-ar fi putut face această notiță și dintr'un anumit calcul. Aș, d-l Lovinescu le-a luat drept literă de evanghelie, cum nu s'a grăbit să facă în alte ocazii, ba a căutat să mai adauge și ceea ce mai putea născoci d-sa. D-l Lovinescu trebuia să-și dea seama că e chestiune de estetică și de bun simț, ca atunci când e vorba de necuviință, chiar când sânt sprijinite pe mărturii sigure, să fie neglijate. Aceasta cu atât mai mult, cu cât d-sa nu făcea operă științifică, ci operă cu altfel de pretenții.

Dar să mergem mai departe.

Maiorescu îl aduce la masă și în seara aceleiași zile. Familiaritatea cu care se adresează poetul lui Mite: — „Ce mai faci mata?“ ar fi gata s'o supere dar se obișnuiește repede și-i place. Maiorescu îi propune să citească ceva.

„Tăcere.

— „Una, două, trei!

Când rosti trei! Eminescu trecuse la birou și scoase câteva pagini și începuse să citească plăcut și monotone“. (pag. 72) Citise pe „Călin“.

Intotdeauna Eminescu acesta umblă cu manuscrisele în buzunar și se execută pe loc, la comandă.

După un an, Maiorescu îi propune să facă lecții

de română cu Mite, înaf mult ca un pretext ca să-l poată ajuta. De-atunci a devenit cu totul familiar în casa lor. D-l Lovinescu improvizează o scenă cu refuzul ceasului, isbutită până într'un punct, căc mai la urmă devine porcoasă. Iată bunăoară, ce întreabare îi pune doctorul Kremnitz, după ce poetul i-a povestit o aventură cu o fată.

„Domnule poet, acum cât sântem singuri și se poate, îmi permit să te întreb ceva — nu te superi?“ — chestia dumitale e veche?

— Veche.

— Bine. Uite, aș dori atunci să-mi spui, confidențial ca la doctor: dumneata îi puseseși burghiul?“ (pag. 83). D-l Kremnitz face o lungă teorie despre dragoste și burghiul, apoi vine și Maiorescu însoțit de Carp. Maiorescu ținuse discursul la Cameră în legătură cu problema evreiască. Carp își arată părerile în același chestiune, acuzând Românii că nu muncesc, ceea ce provoacă pe Eminescu la o replică tare, privitoare la parazitismul evreesc. Către sfârșit, Carp se apropie de poet și-l cercetează sever prin monoclu, stărnind atenția tuturor, apoi: „întorcându-i spatele, Carp îi svârli trușă în obraz:

— Dacă e vorba să ne curățim de paraziți, sunt alți paraziți mai primejdioși decât Evreii.

De dedesubtul gulerului ieșise, în adevăr, afară și se plimba acum domol și tacticos pe fața lui anterioară, — o ploșniță. (pag. 95)

Urmarea acestei penibile întâmplări inventate de d-l Lovinescu, e că poetul își rememorează pe loc, evident pentru sine, dar în fața celorlalți, toată viața lui de mizerie, apoi pleacă liniștit ca și cum nimic nu s'ar fi întâmplat. Acest fel de logică în reacțiunile sufletești ale eroului e dus mai departe de d-l Lovinescu:

„Poetul se găsi în uliță ușurat, voios aproape și pași cadențat ca după un regiment cu muzică militară. (pag. 99). Extraordinar! Dacă firea lui ar fi fost capabilă de atâta nepăsare, atunci și astăzi ar fi printre noi sănătos și voinic ca taurul. Ori poate d-l Lovinescu a vrut să-i anticipeze nebunia!? Se poate.

În uliță, face teoria ploșniței și a purecelui, cu lux de amănunte privitoare la modul cum se comportă fiecare, conchizând că purecele e mai de condamnat, fiindcă se prinde anevoe.

— „Nedreptatea vine de acolo, că puricele e sprinten și vioiciunea dă impresia inteligenței; ticătită și obeză, ploșnița nu poate fi simpatcă“, reflectează Eminescu cu aer de mare descoperitor.

După ce reabilitează ploșnița, ajunge la cafea, unde întâlnește pe Rocneanu, un ziarist, care nu-i dă nicio atenție. Nu-i răspunde la nicio întrebare, deși d-l Lovinescu precizează că: „nu răspundea decât întrebă“ (pag. 100) și cu toate asta poetul îl simpatiza, consecvent aceleiași logici bizare.

Dar însfârșit îl răsună pe loc întâlnirea cu Nusăm

Cocoș, un evreu dela Botoșani, tare vorbăreț, care-l aștepta în fața cafenelei. Dialogul e lamentabil. Mult superior se prezintă evreul în comparație cu eroul nostru. Poetul îl ajută cu bani și-l ia la el să doarmă.

Când ajung acasă, într-o chilie dela mănăstirea depărtată, Nusăm se sperie rău. După ce, prin grele peripeții, pătrund în odaie, poetul își poartă oaspețele să se culce și el s'apucă de scris. Dar ovreul are chef de vorbă:

— „Ci faci mata aici la București, domnule Eminovici?”

— „Apoi ce să fac, domnule Nusăm? Ia cam ceia ce faci și dumneata la Botoșani...”

— „Cum așa? sări ars Evreul.”

— „Chiar așa cum îți spun. Slugăresc la boieri ca și dumneata.”

— „Vai de mine, domnule Eminovici, dar cum slugărești mata la boieri? Ce fel de vorbă îi asta?”

— „Slugăresc scriind la ziarele lor. Înjur pe unul, aud pe altul, mai mult după cum îmi cântă ei” (pag. 112).

È un dialog infam. D-l Lovinescu nu și-a dat seama ce gravă ofensă și-a permis la adresa lui Eminescu și a cugetării lui. Totuși, prezența evreului aici și 'n multe alte locuri — foarte stăruitoare — are un tâlc. Autorul l-a folosit pentru a demonstra vechile sale susțineri, anume că una era atitudinea teoretică a lui Eminescu față de problema evreiască, mai ales când scria la „*Timpu*”, unde cugeta după cum îi porunceau stăpânii care-l plăteau, și altul îi era sentimentul său cel adevărat. Bietul salahor, își dădea el bine seama de ce va reprezenta în literatura neamului său, tocmai pentru asta consimțea să-și închirieze condetul și inima lui...

D-l Lovinescu scotează însă succesul teoriei și, fără să o anuleze, lansează încă una, și ea cunoscută din operele sale anterioare. Adminte că era sinceră dragostea poetului pentru țară, dar „ea pornea din instincte primare”. (pag. 119)

Mai departe, Nusăm Cocoș, un evreu capabil de foarte nobile atitudini, drept recunoștință pentru serviciile ce i le-a făcut Eminescu, îi propune să-l însoare cu duduca Olimpia.

— „Să fie într'un ceas cu noroc, coane Mihăiță. Poetul râdea cu lacrimi de propunerea căsătoriei” (pag. 127).

Remarcăm că dintre toți eroii romanelor d-lui Lovinescu niciunul nu-l poartă atâta grijă poetului, niciunul nu suferă pentru mizeria lui și nu se revoltă ca acest mîșit, care, cu o inimă de aur, vrea cu tot dinadinsul să schimbe destinul poetului. Ce l-a făcut pe autor să-l prefere în acest rol, o știm cu toții: marea sa slăbiciune pentru neamul mîșiilor.

După ce scapă de Nusăm, mai dă și pe la Mite, cu care discută despre Creangă. Urmează o scenă familiară cu Baby, copilul ei, și după ce rămân singuri, înfășărit, o sărută pe Mite, fără să-și dea seama

că din oada alăturată l-a văzut Baby. Momentul acesta e isbit, dar d-l Lovinescu nu-l vrea așa până la urmă. Doctorul Kremnitz află dela Baby că Mite s'a sărutat cu poetul și iată cum: copilul, căruia îi este foarte drag Eminescu, se plînge tatălui său că el nu-l iubește, fiindcă nu l-a văzut niciodată sărutându-l.

— „N'are aface. Dar de unde ai scos că eu trebuie să-l sărut pe nenea Mihai al tău?”

— „Dacă îl sărută și mama (pag. 145). Parc'ar fi un motiv luat din revistele vesele, căruia îi lipsește numai caricatura.”

Ne pare rău că nu putem stăruii asupra fiecărei pagini în parte, — ar trebui să scriem volume întregi despre aceste cărți, ca să avem conștiința împăcată. Treceam la capitolele finale. După ce devin mai intime, iată ce fel de dorințe își exprimă poetul față de iubita sa:

— „Cum aș vrea să fim copii!”

Ea îl privi mai mirată:

— „De ce să fim copii?”

— „Ai rămânea mereu cu mine; nu te-ai duce în lume, la recepții, la serate, la baluri...” (pag. 220)

Dar mai departe:

— „Dacă nu vrei să fim copii, atunci mă gândesc c'ar fi mai bine să fim țigani.”

Ea izbucni voios în rîs.

— „Țigani!” (pag. 221)

Gîndul acesta îl are poetul mai de mult, de când o cunoaște. Dar tot nu se mulțumește, îl mai preocupă și altele:

— „Eu tot nu-mi părăsesc gîndul de a te răpi.”

Și iată cum:

— „Foarte simplu; tot trec eu noaptea prin fața casei; am să te răpesc.”

— „Ai funie de mătase?”

— „Nu-i nevoie pentru că ferestrele sunt joase (pag. 224).”

În altă parte, Eminescu vine tulburat de o problemă care l-a chinuit toată noaptea:

— „Te întreb dacă există?”

— „Vezi, asta n'o știu nici eu, glumi ea.”

— „Toată noaptea m'am chinuit cu întrebarea de existență cu adevărat ori nu. Am venit hotărît să-mi faci dovada.”

Acum iată și dovada:

„El îi pipăi ochii, fața, trupul, ca un orb ce ar pipăi clapele unui pian.”

— „Te-ai convins că există?”

— „Da, dar nu-mi ajunge.”

— „Ce-a mai rămas?” (pag. 228)

Iată:

— „Obsesia mea îmi cere să mă conving dacă ai greutate.”

În sfârșit:

— „Uite ce e: aș dori să te iau în brațe și să te ridic în sus.”

După ce o ridică „mult deasupra capului lui“, îi spune :

— Nu ești grea, — atârni totuși (pag. 229).

În altă zi :

— „M'am chinuit cu gândul la ce-mi rămâne de făcut și am găsit că nu-i altă soluție decât...“

— Decât ?

— Decât să viu să te omor, să te gâtui, uite cu mâinile astea“ (pag. 234).

„De aceia toată noaptea am avut obsesia că n'ai să fii niciodată a mea și m'am gândit la ce-mi rămâne de făcut ; am găsit la urmă că singura soluție ar fi să te omor“ (pag. 235).

Eminescu are, într'adevăr, apucături de criminal pe care nu-l preocupă consecințele.

— „Și după ce mă vei omori, ce are să se întâmple ?“

— Nu m'am gândit. M'am gândit doar că n'ai să mai fii a altuia“ (pag. 236).

Recunoaștem că scena aceasta e relatată de Mite în amintirile ei, dar ea o plasează în vremea când Eminescu începuse să-și piardă echilibrul mintal, pe când d-l Lovinescu o folosește pentru timpul când nimic nu anticipase nebunia poetului. În plus, D-sa o mai înflorește cu naivitățile care se văd.

Acum, și ceva mai personal :

— Voesc să mă uit în ochii d-tale atât de mult până te voi vedea dublu, triplu (pag. 237).

Dar Mite se lămurește precum urmează :

... „Ai vrea să fii o flăcără de foc, un fel de frumoasă fără trup ; ai ceva cu „trupul“ meu.“

Altădată, stând împreună, văd două vrăbiuțe care se dragostesc.

„Ei le privesc pe fereastră cu interes amoros.“

— Uite, așa aș vrea să fim, spuse poetul, două păsărele, două vrăbiuțe modeste ca cele de pe gard... (pag. 243).

Mite îi mărturisește scopul iubirii ei, anume de a-l face fericit.

— „Ce bună ești ! Ești o fee... Nu pot să-ți spun altfel ; ești o fee și eu rămân la picioarele d-tale. Se desprinseser apoi din cătușa brațelor ei și i se aruncă la picioare.“

— Ca o rămă, strivește-o, apasă-ți pantoful pe care ți-l sărut și poala rochiei“ (pag. 245).

Altă dată iar vine tulburat :

— „Venisem cu gândul să te omor“... (pag. 248)

Pe urmă, când înțelege durerea ei că n'a putut să-l tămăduiască de nefericirile lui, iată ce se întâmplă :

„Își sprijini capul între mâini ; el își dădu abia acum seama de durerea ei și i se aruncă la picioare murmurând :

— Iartă-mă, sunt atât de vinovat“ (pag. 249).

Am reprodus vorbele acestea, ca să se vadă că scrisul d-lui Lovinescu are o asemănare teribilă cu cel din romanele sensaționale ale lui Hertz. Acelaș

mișcare din partea eroilor, când sunt puși în situații identice, acelaș vocabular...

Mai vrei și altă probă ? Iată :

— „Poetul zâmbi și rosti solemn :

— Femeie adorată, de ce te îndoești de mine ?“

Și continuând cu aerul acesta de Christos, zise : „Iată că am scris o poezie.“

— Ai scris o poezie ? sări ea voioasă — Ai scris o poezie și nu mi-ai spus, deși cunoști bucuria ce mi-o faci“ (pag. 253).

Apoi :

— „Eu, femeiușca asta neînsemnată, sunt căutată de d-ta ? Cum aș putea să-ți mulțumesc ?“

Și Eminescu descopere secretul creației :

— „Asta este însăși formula sensibilității mele, de a dospi, de a crește, de a intensifica“.

Însfârșit, Mite află dela Maiorescu despre dragostea dintre Eminescu și Veronica, precum și despre moartea lui Micle. Desamăgită, dar și pentru a salva poziția morală a poetului, renunță la el, îndemnându-l să plece la Iași. Eminescu revede pentru sine trecutul cu Veronica : „după opt ani de exaltare sentimentală și de ascensiune poetică, subțirea săgeată a iubirii lui se implantase în carnea albă și fragedă a femeii adorate“ (pag. 281)

Mite citește o nuvelă a ei, „Das Lebensbild“, care seamănă cu iubirea lor, apoi Eminescu pleacă. Urmează o scurtă întâlnire cu Caragiale, care-l zeflemisește, și cartea se termină.

După relatările date de Mite, acțiunea putea să mai continue și — credem noi — de-aici încolo va fi căpătat un interes mai deosebit. Poetul e torturat de două iubiri, iar Mite se dovedește în-drăgostită de el fără calculul pe care-l pretextase mai înainte, fiindcă, după cum mărturisește singură, suferă, suferă mult de lipsa poetului. Pe de altă parte situația devine dramatică prin boala care începe să pună stăpânire pe nefericitul erou. În timpul acesta el încă mergea și chiar lua masa la Maiorescu.

Dar situațiile acestea tumultuoase nu erau pentru puterile d-lui Lovinescu, după cum și-a dat seama la timp, ceea ce de altfel trebuia să înțeleagă dela început, când i-a venit ideea să scrie romanul lui Eminescu.

În general „Mite“ e o nuvelă slabă. Acțiunea ei nu prezintă nimic deosebit și dacă n'ar angaja numele lui Eminescu, hotărât c'ar fi rămas necitită. Situațiile, cele mai multe sunt ridicole, de o seriozitate copilărească. Nu mai vorbim de acelea unde d-l Lovinescu a vrut să fie mai pitoresc, dar a rămas totuși banal, iar uneori de o vulgaritate des-gustătoare. În ceea ce privește eroul său, nu numai că nu poate fi identificat cu Eminescu, dar nu are măcar nici relieful caracteristic unei figuri centrale. Eroul acesta de o inteligență mediocră și cu figuri comice în atâtea ocazii, e mai mult mințe zăpăcită și într'un fel antipatică. Mite îi este superioară ca

forță mintală, dar faptul că iubirea ei vrea să însemneze operă de caritate, îi scade din farmecul feminin. D-l Lovinescu, aici a rămas credincios memorii ei și n'a fost bine inspirat. O iubire atât de calculată și atât de fără pasiune e aproape ceva monstruos într-o operă literară. Chiar Mite și-a dat seama de acest lucru și mărturisește în cele din urmă

că era vorba de o iubire adevărată și din partea ei. D-l Lovinescu n'a știut să pătrundă materialul, să-l interpreteze și mai ales să-l transfigureze. A făcut numai procese-verbale anecdotice, care înneacă numele lui Eminescu într-o atmosferă insuportabilă.

(Va urma)

PAN. M. VIZIRESCU

C R O N I C A L I T E R A R Ă

P. P. PANAITESCU: MIHAI VITEAZUL.—Profitând de acalmia literară a lunilor calde ale verii, liniște care se prelungește prin inerție până acum, aș vrea să dau, după obicei, un loc mai tihnit sfioaselor noastre cărți de gând și de erudiție. În tâmbălăul de reclamă al vremii de azi, viața lor trece calmă și pură, cu adevărurile mai mari sau mai mici pe care le aduce. Dar pe când fumul petardelor literare sgomotoase se یرهște curând, truda tăcută a acestora rămâne, cu partea ei de ciment în cultura noastră.

Cartea despre *Mihai Viteazul* a d-lui P. P. Panaitescu a stârnit totuși și pasionante polemici, cari au depășit ca ecou cercul strâmt al învățașilor.

Nu sunt eu cel competent ca, vorbind de ea, să hotărâsc de partea cui e adevărul științific. Însă cred că s'ar putea da aici o indicație cinstită a luminilor noi pe care le-ar aduce cartea pentru noi, pentru cei cari sântem în afară de lumea mică a erudiților istorici.

După înimoasa încercare neizbutită a lui I. Sârbul, după grija de o viață întreagă a lui Nicolae Iorga—incepând cu „*Basta și Mihai Viteazul*“, una din cele dintâi lucrări ale sale (1895), ciocnind scântei luminătoare în acea minunată „*Istorie a lui Mihai Viteazul pentru neamul românesc*“, până la conferința „*Un om de sinceritate: Mihai Viteazul*“, în „*Familia*“ (Iunie 1936)—care se realizează în cele două volume încărcate cu fapte ale „*Istoriei lui Mihai Viteazul*“ date la lumină în 1933 (implinirea peste ani poate a unei începături rămase așa în paginile „*Convorbirilor Literare*“ din 1902 și 1903) dl. P. P. Panaitescu se apropie cu același pietate de figura întâiului nostru întregitor de țară.

Ăpropierea aceasta nu e nici ea întâmplătoare. E sub erudiția de o atât de severă metodă occidentală a profesorului Panaitescu o ascunsă flacăară de înțelegere a neamului acesta mare și chinuit, de păcatele lui și ale altora. De aceea, iarăși nu e întâmplare că dintre cele mai temelnice lucrări ale d-sale sânt acelea închinare mărețelor figuri dinamice ale istoriei noastre: „*Nicolas Spathar Milesco*“, „*Contribuție la o biografie a lui N. Bălcescu*“ (1924) și „*Nicolae Bălcescu: Patru studii istorice*“ (1928) de cari „*Mihai Viteazul*“ de astăzi firește nu era departe.

Lucrarea d-lui P. P. Panaitescu — cu toată polemica ce a iscat — nu schimbă întru nimic liniile mari ale sufletului și soartei lui Mihai Viteazul, așa cum au fost deslușite de cei cari le-au cercetat dinainte.

Diferențierile cari se văd, sânt impuse de structura cărții.

Încercarea lui Sârbu aducea un subțire fior eroic înăbușit sub mormane de erudiție adunată mai mult cu bunăvoință.

Cartea minunată a lui Nicolae Iorga, închidea ca de obicei, un covârșitor fluviu epic ce curgea tumultuos peste pietrișul unei uriașe trude de informație.

Monografia atât de clar rostuită a d-lui P. P. Panaitescu nu năzuește hotare de amploare epică — ci simplificare și lămurire a liniilor esențiale acestui moment istoric al nostru. De aci, renunțarea la ordinea strict cronologică și închegarea în capitole oarecum monografice, urmărind probleme ce puteau fi și de sine stătătoare: „*Ridicarea creștinilor din Peninsula Balcanică*“, „*Armata lui M. V.*“, „*M. V. și boerii*“, „*M. V. și țaranii*“, „*Credința și biserica*“, „*M. și Împăratul*“ etc. — cari împletesc expunerea faptelor aduse de timp E, incontestabil, o rămânere permanentă sub imperatiivele *rațiunii*, care vrea să lămurească simplu și material totul. Monografia profesorului Panaitescu rămâne astfel o carte de accente asupra datelor esențiale, și prin aceste accente se deosebește de celelalte.

Ea urmează tendința noastră a tuturor de a-l desprinde pe Mihai din lumina de miracol — fie el chiar eroic — inexplicabil, de a-l aduce mai aproape de permanentele noastre date istorice. O mărturisește de altfel și dl. N. Iorga, spunând de curând că acum îi vede pe Mihai mai mult tragic decât eroic.

Dl. P. P. Panaitescu îi caută, după bunele tradiții raționaliste, în mijlocul împrejurărilor sociale și politice contemporane. Ar fi într'adevăr, o scădere a staturii uriașe a lui Mihai, dacă luminile pe cari le așează această cercetare n'ar izbuti tocmai dîmpotrîvă, să o crească.

Mihai Viteazul e văzut dela început ca un om sărac, ridicat prin muncă tăcută și aspră, la lumină, deodată cu boerimea nouă ce se întruchipa atunci. Mihai crește deci deodată cu puterea boerimii tinere

oltene, ca realizator năpraznic al voioşilor ei. Fireşte golul dela început din jurul lui Mihai astfel se umple. Perspectiva se îngustează. Dar cât de odihnitor este să ştii ce departe e imaginea aventurierului de geniu de realitatea aceasta pietroasă a unei personalităţi cu rădăcini adânci în unul din cei mai tari dintre sâmburii noştri etnici. Mihai devine astfel mult mai al neamului acesta — văzut nu ca un miracol departe de viaţa lui stinsă, ci ca o putere pornită dintre puterile sale uriaşe, deşi au fost ghemuite de istorie mai mult în apărare. Şi Mihai creşte cu atât mai mult cu cât, dela o înălţime anumită a visului său, acest neam al lui din mijlocul căruia a pornit atât de tare, nu îl mai poate urma: după cucerirea Moldovei. Politica lui nu mai merge pe liniile politicele boerilor olteni, cari după ce voiseră cu toată puterea lor să cucerească Ardealul, acum năzuiau să se adune acasă, în Ţara de baştină.

Pentru dârzenia cu care a ştiut să se ridice Mihai, dl. Panaiteşcu a fost ispăşit să-1 refuze lumina palidă a originii domneşti. Aici e nodul de incertitudine şi de polemici, al cărţii. Paternitatea nelegitimă a lui Pătraşcu-Vodă, e vizibil nelămurită în tot ce s'a scris până acum despre Mihai. Viaţa de muncă a începuturilor sale — modeste întru totul — e iarăşi de toţi ştiută. S'a făcut ipoteza că şi-a ascuns înadins obârşia domnească — tactică rară pe atunci. Dar odată ajuns inevitabil în câmpul nisipos al ipotezelor, nu e o erezie să o preferi pe cea care se încadrează mai bine viziunii întregi. Mihai nu se aseamănă deloc acelor Coconî, mişogii la turci sau orbii de ambiţii până la aducerea oricărei oşti străine în ţară — cari ne-au fost atât de nefaşti în istorie. Inceputurile sale de negustor şi gospodar al pământului se potrivesc atât de bine însă cu originile aspre ale altui oltean creator de istorie: Tudor Vladimirescu. Şi pe Domnul Tudor nu îl scade întru nimic lipsa unui „os domnesc“.

Mihai apare deci ca exponentul sănătos al boerimii oltene — care însă, fireşte — nu îl poate urma până la sfârşit, în înălţimile de basm la cari s'a urcat el.

Dl. Panaiteşcu îi cercetează metodic soarta şi în cadrul împrejurărilor externe. Beneficiind de o eruditie prodigioasă — aproape unică la noi azi — în ceea ce priveşte legăturile noastre cu popoarele slave, dl. P. P. Panaiteşcu zugrăveşte epopeea lui Mihai pe un larg fundal de istorie universală.

Nici în această viziune, Mihai nu apare micşorat. Profesorul Panaiteşcu pune un accent mai mult decât predecesorii pe mişcarea de redşteptare a ortodocşilor în Balcani — cari aşteptau şi cereau în Voevodul român *liberatorul* lor creştin — la fel cum a accentuat spiritul ofensiv al boerimii oltene îndreptat către Ardeal, după sfatul cel mare pe care l-a adunat voevodul. E o dualitate care, după cum vom vedea, lămureşte deplin misiunea voevodului împlinitor de ţară.

Mihai apare deci şi ca exponentul necontestat al întregii ortodoxii, *căpetenia ei militară* (pag. 55). Dl. Panaiteşcu crede că mişcarea de resurrecţie religioasă răsăriteană îl precede şi deci întrucâtva îl *pricinueşte* pe Mihai aşa cum a fost. După cum spiritul ofensiv al tinereii şi prospereii boerimii oltene l-a împins spre cuceriri în cruciada creştină.

Mihai al nostru însă nu e deloc un cruciat medieval. Şi aici cred că e un accent pe care a şovăit să-l pună profesorul Panaiteşcu. Fiindcă e ceva care depăşeşte graniţele unei severe cugetări ştiinţifice. *Mihai era predestinat doar misiunii istorice de a realiza unitatea naţională*. Poate că era conştient de acest imperativ al soartei sale, aşa cum au fost conştienţi toţi marii creatori de istorie, fără, fireşte, ca din această conştienţă să fi făcut trâmbiţă retorică. Ca orice om de faptă, Mihai a fost un avar al mărturisirilor de gânduri.

Căci altfel nu ne putem explica liniile magnifice de clare şi de armonice ale operei sale. Profesorul Panaiteşcu vede lămurit că dacă pornea ca ostaş al crucii spre miazăzi, îl purtau în triumf popoarele balcanice până sub zidurile Constantinopolei; şi totuşi n'a făcut aceasta, a luptat în Balcani doar atât cât i-a trebuit ca să-şi libereze ţara. Dacă se mulţumea să fie un general tihnit şi glorios al împăratului habsburgic în apus — ca un Basta, un Eugeniu de Savoia, un Montecuculi, sau atâţia alţii de alt neam decât cel austriac — iarăşi putea fi, mai strălucit şi mai norocos decât toţi; şi totuşi n'a voit. După cucerirea Moldovei, îi stăteau larg deschise drumurile spre tronul măreţ al Poloniei; dl. Panaiteşcu, cu o profuziune de date inedite, arată admirabil slăbiciunea regatului vecin şi spaima grozavă, aproape fatalistă, faţă de certitudinea cuceririi lui de către grozavul voevod valah: „(Mihai) e gata să ocupe statul nostru... Toate mijloacele pe care s'ar putea rezîma statul sânt sleite“... (pag. 202 — Proclamaţia Regelui polon). Ortodocşii din Polonia, partid puternic, îl divinizară.

Şi totuşi Mihai Viteazul n'a apucat niciuna din aceste uşoare căi. A trăit, a luptat, a cucerit şi a murit, doar înlăuntrul sâmburelui nostru etnic, pe care el, numai el, l-a rotunjit. Oricâte explicaţii mărunte de împrejurări s'ar putea aduce — faptul e atât de covârşitor încât numai unul i se arată pe potrivă: Fapta lui Mihai a fost *inevitabilă* împlinire politică a unităţii noastre sufleteşti, realizată printr'o operă uriaşă şi *conştientă* de cultură, în cele două veacuri cari au premers-o.

Mihai a fost un domn ortodox. Da — şi cartea dl. Panaiteşcu e un minunat omagiu creştinului Mihai Vodă, prin pietatea neasemuită cu care adună şi releează orice fapt ce arată adâncă lui creştinătate. Mihai a fost însă — ca om politic român — în toate actele sale ortodox, fiindcă atunci ortodoxia era singura noastră formă de viaţă naţională. Şi cea mai

bună. Între Habsburgii și Polonii catolici, Ungurii reformați și Turcii lui Mahomed, noi ne diferențiam și ne întăream perfect prin ortodoxie.

Și nu e un lucru întâmplător că singurul punct asupra căruia Mihaî n'a cedat în pactul umilitor dela început cu Sigismund Batori a fost situația bisericii ortodoxe. După cum cea mai temeinică reformă românească ce a încercat în Ardeal, a fost întărirea a bisericii. Și a văzut bine, a văzut peste veacuri: creația politică s'a năruit odată cu el, dar organizarea bisericească dată de Mihaî Ardealului i-a rămas, scut tare, până la Șaguna.

Aceasta este ortodoxia lui Mihaî — românism în adâncul ei.

Dar profesorul Panaitescu e unul din acei lucizi oameni de știință ai noștri și a vrut să rămână doar la datele ei îndubitabile. Aceste date, înlănțuite cu o desăvârșită claritate și ordine în expunere, fac din monografia d-sale nu numai o operă de severă construcție științifică dar și o carte ce trebuie să ajungă în mâna a câți mai mulți dintre ceilalții noștri, căci pentru ei e scrisă.

* * *

D. POPOVICI: „SANCTA CETATE“ — ÎNTRE UTOPIE ȘI POEZIE. — Dl. D. Popovici, tânărul și eruditul profesor de istoria literaturii române moderne dela Universitatea din Cluj, continuând studiile sale în jurul ideologiei literare a lui *Heliade Rădulescu* — studii despre cari am avut prilejul să vorbim și noi aici (în Septembrie 1935)—urmărește în noua sa cercetare ecoul utopiilor saint-simoniene și fourieriste în viața noastră literară și politică. Elev al d-lui D. Caracostea, cercetările d-lui D. Popovici păstrează tot orizontul larg, toată mîgala în documentare și în reconstituirea atmosferei vremii, car caracterizează metoda profesorului nostru de istoria literaturii române. Astfel, monografierea ideilor sociale ale lui Heliade Rădulescu îi prilejuește d-lui Popovici o cercetare din plin documentată a câtorva din cele mai caracteristice mișcări de ideologie extremistă din perioada patruzeciopistă, precum și a imediatelor lor efecte practice.

O frescă minuțios documentată a conglomeratului atât de difuzei ideologii a generației dela 1848 — dela utopistul precursor Theodor Diamant, la luptătorii politici Boliac, C. A. Rosetti, I. Ionescu dela Brad și Heliade Rădulescu, și până la renunșarea la îndrăznețele visuri politice și sublimarea lor în poezie („Sancta Cetate“) a acestuia din urmă — se închiagă astfel, urmărită lucid de ochiul cercetătorului, care punctează nemilos micile și marile, mărturiștele și nemărturiștele împrumuturi și furtișaguri ale lor din ideologia extremistă franceză ce le era aproape contemporană. Pentru înțelegerea clară a patruzeciopismului, cărțile d-lui D. Popovici — cel mai bun cunoscător actual al acestei epoci la noi — devin indispensabile.

Credem însă că totuși vigilența — nu de documentare ci în sinteză, — a eruditului profesor e într'un anumit unghi întrucâtva înșelată: anume în operația de a stabili întrucât s'au identificat organic toți cei pomeniți, cu ideile revoluționare pe cari le asvârleau în discursuri și manifeste cu atâta desinvoltură. Dacă ar fi să ne răsămăm pe mărturia lui Ghica, nici chiar înțeleptul *Fourier* nu prea avea încredere în aptitudinile de comunism ale Europeanilor, trăgând nădejde să-l înțeleagă și să-i înfăptuiască ideile, doar dela Slavi. (Scrisori, 1887 p. 332). Cert este că revoluționarii noștri erau întâi de toate oratori și manifestanți — și aici dl. D. Popovici, înfățișându-i în prototipul lor, Rosetti, are prilejul să creioneze un inteligent elogiu al demagogiei ca vulgarizatoare de idei... dar numai atâta — deci condamnăți mai întâi de toate să vorbească mult, orice. De aceea, îndrăsnelile lor sânt cele mai multe doar de ordin lexic, retoric.

Dl. D. Popovici e înclinat să creadă că dacă n'au mers mai departe a fost din prudență față de puterile reacționare. Probabil însă, mai presus de toate a acționat — sântem siguri noi — ca o frână puternică, acel sănătos bun simț, acel minunat echilibru interior, caracteristic poporului nostru.

Singur evreul Cezar Boliac — împins de stînga sa ereditate — e deplin și consecvent în crezul său anarhic: „să emancipeze dar poezia pe femeie, să dea libertate amorului“, „să se desființeze toate iluziile pe cari se mai reazimă viața cea religioasă“, „să desființeze cu totul lumea spiritală cea de dincolo“, „să prefacă tot militarismul în cetățean“, „clerul să-l prefacă în simplii învățători ai populilor în casele și câmpiile lor“.

Deci șah complet: la biserică, armată, școală.

Pe când utopistul Diamant nu uită de a propune în *falansterul* plănuit predarea „sînteii noastre religii“. Ionescu dela Brad ia violent atitudine — nu din calcul prudent ci din instîncț sănătos — împotriva stîngii: „Românii nu sînt comuniști“ (Foaie pentru mînte, inimă și literatură, 1848) și amîntește lucid, cum arată și dl. Popovici, că emanciparea țărănilor, pentru care lupta, nu duce la comunism ci tocmai din potrivă; Rosetti însuși, cu tot limbajul său despletit, observă că „proprietatea a fost și va fi rodul muncii“; iar Heliade — subliniază și dl. Popovici — nu lovește niciuna din instituțiile fundamentale ale societății; iar în *Issachar*, mai târziu, își bate joc crunt de „Sarsaliu“ care vreau să imagineze la noi, maimuțărînd Franța, procese sociale, ca șomajul industrial, cari la noi pur și simplu nu existau. „Concepția revoluționară a lui Heliade se convertește curînd într'un proces de evoluție“ (D. Popovici, 113) iar revolta sa, în poezie socială.

Deci e clar: singurul anarhism sincer și organic era cel al lui Cezar Boliac. Fiîndcă era evreesc. Atunci, ca și acum, pozițiile sânt identice.

Documentarea asupra primului și ultimului *fanster* comunist la noi, acel de pe moșia „praporgicului“ Manolachi Bălăceanu, după ideile mesianice ale lui Teodor Diamant, — sânt și ele revelatorii, întrun fel e drept nu prea onorabil, pentru chipul cum ne pricipem noi să folosim utopiile altora. Falansterul lui Manolachi, care promitea „veacul de aur“ și „raiul pe pământ“, nu era în cruda realitate decât o mică „invârteală“ a unui boieraș innecat de datorii, ca să-și găsească oameni cari, fără cheltulală, să-i curețe „pădurea de mărcini, rădăcini, d'a săpa gropi, pușuri, iazuri și altele nesuferite“.

În sobrietatea ei de serioasă cercetare științifică, opera d-lui D Popovici e astfel și o carte de profundă actualitate — ca informații și învățăminte.

* * *

I. E. TOROUȚIU : STUDII ȘI DOCUMENTE LITERARE. — VOLUMELE V ȘI VII. — E o adevărată și imensă bucurie — în țara noastră atât de deșteaptă și de grăbită, în care atâtea planuri mărețe, anunțate cu surle și trâmbițe, rămân numai la atâta — să vezi cum un om își duce liniștit și sigur de sine, către capăt, munca mai mult sau mai puțin îndelungă la care s'a prins într'o clipă de iluminare! Cred că dintre toate darurile pe cari ni le aduce activitatea multiplă și modestă a d-lui Torouțiu — de tipograf sprîjnit al gândului curat românesc, de harnic cercetător al trecutului nostru literar și de cititor al celei mai însemnate colecții a noastră de documente din acest trecut — cred că cel mai frumos este darul făcut prin exemplul viu al unei conștiințe clare și hotărâte despre datoria sa, care-și găsește prin ani, nedesmințită, drumul firesc către faptă.

„Studiile și documentele literare“ numără acum câțiva ani de trudă și șapte volume impozante. E ceva ce pușini dela noi pot alătura ca răspuns entuziasmelor planuri și iluzii cu cari au pornit în viață. Și se pare că dl. Torouțiu e unul din acei fericiți cari nu-și găsesc mulțumirea doar în conștiința lor ci chiar și în recunoașterea rară a celor din preajmă. Recentele cinstiri ale d-sale stau dovadă. E iarăș un lucru care își mai dă nădejde.

Și aceste două volume aduc aceiași caracteristică și prodigioasă risipă de entuziasm : risipă de energie în Ingrămădirea de note până la cel mai mic amănunt ; de muncă și de spațiu, în traduceriile din limba franceză și în publicarea celor mai fugare cărți de vizită...

E bine că dl. Torouțiu are de unde să risipească atâtea bogății de energie, ca să satisfacă cele mai minuțioase exigențe ale istoriei literare.

Vol. V aprobele de sfârșit tipărirea documentelor „Junimei“. În știrile lor risipite, același masivă bogăție de informații se aduce. Să lăsăm în grija celor ce le vor folosi în studiile lor științifice.

Câteva din mănunchiurile de scrisori cuprinse, re-

liefază hotărților, câteva din figurile junimismului sau le aduc plusuri de nuanțe.

Titu Maiorescu e și aici, dominator, ca și în celelalte, ca și în viață. Cu întreaga lui ceremonioasă politeță nemțească — ce se vede atât de bine în scrisorile către sora sa — cu scrupulele lui înfințe față de sine însuși — mărturisite atât de clar în scrisoarea către Odobescu (p. 36), cu întreaga lui activitate de animator cultural (scris. către Vărgolici), cu groaza lui de formele fără fond, în cea mai bună parte desmințită de evoluția noastră (vezi critica aspră a încercărilor de teatru transilvănean, fără să existe drame scrise dinainte — scris. către I. Negruzzi, în 1872), cu întreaga lui activitate normativă în critica literară (sfaturile minuțioase din epistolele către : Gane, Naum, Brătescu Voinești), cu viziunea sa idealistă kantiană a vieții, în care fiecare e dator să-și urmeze doar imperativul interior, indiferent de împrejurări — așa cum ea transpare în minunata scrisoare de sfaturi către Ed. Gruber. Deosebit de prețioase mărturisiri cu privire la epoca sa de formație și de tinerețe cuprinde scrisoarea către dl. I. Petrovici (pag. 275 — 7).

Iacob Negruzzi, animatorul „Convorbirilor“, apare și aici cu bonomia lui de boer fericit ; se mai arată și ca un vrednic colaborator de bun simț al criticei făcută de Odobescu, Alecsandri, Maiorescu, rădăcirilor lingvistice ardelenesti (coresp. cu Ilarion Pușcartiu).

O viață de familie de odinioară, atât de curată, aduc epistolele din arhiva *Xenopol*. Corespondența gurgurită drăgăstos a lui *Theodor Șerbănescu* îi întregeste fericit, neschimbată, personalitatea poetică, cu sentimentalismul ei dulceag.

La sfârșit, un adevărat fragment de roman, închis în vrafal de patetice scrisori dela *Barbu Delavrancea*. Ar merita desigur o cercetare amplă. Un dinamism caracteristic autorului lui „Hagi Tudose“. Un orgoliu și o iritabilitate, frământate dureros în viața ca și în literatură. De altfel e și ceva poză, artificiozitate, în aceste epistole tumuloase.

Întăiul volum din cele șase proiectate — de documente ale „Sămănătorului“ — înseamnă un admirabil act de dreptate și recunoștință, față de urfașa revoluție pe care a realizat-o el în sufletul neamului nostru, revoluție căreia și astăzi îi culegem, îmbelșugate, roadele, — cu toate păcatele sale literare.

În acest început, apar junimiștii, legând chibzuit și firesc trecutul cu prezentul. Nicio altă disciplină parcă nu-și lămurește mai bine neîntreruptul fluviu care e viața unui neam — ca istoria literară. Îi vezi de pildă acum pe vechii convorbiriști, — mai toți oameni de știință, căci criticismul junimist, cum era și firesc, a ajuns până la urmă să se simtă mai bine în disciplinele exacte — cum se amestecă cu cei ce vor deveni sau au devenit deja generația „Sămănătorului“. Îi vezi pe N. Iorga ridicându-se mereu

sprînjînit de o înimoasă falangă de cercetători prieteni. Multe din culisele vieții universitare se desvăluie — unele spre bine, altele spre rău.

Deocamdată, doar preluđu a ceea ce va fi. Reținem scrisorile sincere ale uitatului *Sandi Bogdan* — și cele înimoase ale lui *Andrei Bârseanu* — caracteristice pentru starea de spirit a Ardealului după 1900 și pentru rolul imens al lui N. Iorga în iridentia românească.

O amară epistolă a lui *Slavici*. El apare până la urmă un inadaptabil în viața Vechiului Regat, el, încetul ardelean al tipului de nord. La izolarea chinuută pe care o mărturisește trebuie însă să fi contribuit întru câțva și atmosfera grea a anului în care scria: 1907.

Suflul larg de animator al lui *Haret* apare limpede în cele câteva documente de aici. Intreg sufletul lui *Vlahuță*, în câteva file (pp. 354—5).

Correspondența lui *E. Gârleanu*, bogată în amănunte biografice și adânc umană în sbuciumul ce-i arată.

* * *

M. EMINESCU: LITERATURĂ POPULARĂ — ED. COMENTATĂ DE D. MURĂRAȘU. — „Scrisul Românesc“ din Craiova își continuă cu o admirabilă tenacitate opera editorială începută prin colecția „Clasicii Români Comentați“, animată de spiritul larg și competența profesorului N. Cartoian. În scurtul interval de când am vorbit aici de minunata inițiativă de a ne reda într'un volum compact poezia lui *Duiliu Zamfirescu*, autoarea, Marioara Rarincescu, și-a îndeplinit gândul, dând primele două volume din ciclul Comăneștenilor — de care vom vorbi mai jos. Profesorii M. Paulian și I. T. Măruța au prezentat și ei întâile volume dintr'o ediție completă a prozei lui *Caragiale* iar *M. Gaster* a alcătuit de departe o ediție a lui *Anton Pann*, precedată de un masiv studiu în domeniul literaturii populare.

Mai demult ceva, dl. *D. Murărașu*, urmărind cu o frumoasă disciplină lămurirea diverselor fațete ale personalității uriașe a lui Eminescu, a editat „*Literatură populară*“ cu o îndreptare a multelor și, uneori, marilor greșeli și lipsuri ale ediției Chendi, și cu o completare printr'o impresionantă muncă științifică, prin indicarea tuturor variantelor eminesciene ca și a tuturor variantelor populare, la materialul adunat de Eminescu. Un vast repertoriu de motive, deci.

Materialul însuși e grupat altfel decât în Chendi, căutând să se respecte — după o intuiție fericită — gruparea inițială de către însuși Eminescu, din care se pot urmări regiuni explorate succesiv de dragostea cercetătoare a poetului și chiar unele etape sufletesti în legătură cu aceste cutreere.

Un documentat și meticulos studiu precede textul eminescian. Se urmăresc îmboldurile, externe mai mult decât cele dinlăuntru, cari l-au determinat pe Eminescu la această plecare atentă spre lumea

vie a folklorului. Se dau știri prețioase asupra circulației întâilor poeți munteni prin poezia lăutărească. Se reliefează atitudinea estetică a lui Eminescu față de creația populară—Eminescu nu e niciodată om de știință — dar fără de spiritul de naivă contrafacere al lui Alecsandri. Un deplin respect pentru particularitățile geniului etnic.

Și mai ales se încearcă o lămurire a modului în care substanța aceasta a literaturii populare a hrănit sufletul și scrisul lui Eminescu. Dl. D. Murărașu aduce cu acest prilej aceeași documentare atentă, care aici impresionează prin lămurirea multei și lucidei trude care stă și sub acest aspect la temelia creației poetice a marelui vizionar.

Oarecari limite în înțelegerea estetică — se vâd pe alocuri în cercetarea șovăitoare și vagă a procesului de transfigurare: „Se vede bine cum Eminescu prin imaginația-i poetică, înfrumusețează textul poporan“ (p. 68).

„În general, Eminescu utilizează elementele din model, le dezvoltă însă prin puternica-i imaginație“... „Copil frumos ca luna nopții lungue“ dă pe față ceva caracteristic lui (Eminescu)“ (p. 73).

Totuși găsim și o analiză mai amplă — procesul de creație din „Călin Nebunul“ — și mai ales un frumos capitol de cercetare, a surselor de inspirație ale strofei a II-a din „Luceafărul“ (Și era una la părinți...) care reliefează minunat calea lungă străbătută în spiritul lui Eminescu de reminiscența populară până la statuara desăvârșire a poeziei.

Dl. Murărașu adaugă astfel încă o operă masivă la celelalte ale d-sale, iar pentru noi — pentru grăbiții și pretențioșii versificatori de azi ajunși atât de subtili și de înnegurați încât nu se mai pricep nici ei pe sine înșiși — munca lucidă, izvoarele adânci, pe cari le vedește opera lui Eminescu apar încă odată ca o uriașă și tăcută muștrare.

* * *

D. ZAMFIRESCU: VIAȚA LA ȚARĂ.— TANASE SCATIU, COMENTATE DE MARIOARA RARINCESCU. — Eleganța statuară a personalității și operei lui Duiliu Zamfirescu rămân din ce în ce mai departe — ca o coloană de lumină — față de drumurile din ce în ce mai învălmășite ale vieții noastre literare de azi. Și tocmai prin această perspectivă, ele capătă din ce în ce mai mult o paradoxală actualitate.

Azi, când de pildă *Ion Pillat* se îndreaptă atât de hotărît pe căile de lumină calmă ale spiritului atic, — între Asachi și d-sa, gândul poetic senin al lui Duiliu Zamfirescu se așează firesc, ca un popas statornic în calea unei evoluții.

Ediția d-nei Rarincescu vine cu gândul nimerit al rețipăririi prefețelor cu cari romancierul și-a însoțit diferitele reeditări. Sânt gânduri de autor, cari își mai păstrează și azi actualitatea și închid interesante

indicații asupra tehnicii sale. De altfel și studiul introductiv al editoarei aduce prețioase informații asupra mediului și atmosferei în care s'a zămislit această serie de romane. Departe, în peisagiul însoțit și alb al Italiei, Duiliu Zamfirescu a fost cercetat ades de nostalgia verdelui reavăn al pământului românesc. Lumina calmă, de belșug, din „Viața la țară“, de aici va fi rodită poate.

Dar vom reveni când ciclul va fi tipărit cu totul.

* * *
N. SULICA: CATEHISMELE ROMÂNEȘTI DIN 1544 ȘI 1549. — Din Tg. Mureș, acel oraș atât de înstrăinat încă de sufletul nostru, atât de sărac în manifestări de idealism cultural românesc, ne vine ca o frumoasă surpriză „Anuarul liceului de băieți Al. Papiu Ilarian“, gospodărit cu o adâncă înțelegere a rostului înalt al școlii în animarea vieții noastre spirituale, de către dl. Mărtinaș, directorul liceului. Materialul pe care îl aduce acest anuar depășește sensibîl, ca actualitate a preocupărilor și nivel de gândire — prin cele câteva serioase studii ce conține — stadiul obicinuit al acestui fel de publicații. Ca în vremurile triste, de vitregă stăpânire ungurească — biata cultură română trebuie încă, în acest Ardeal al nostru, la douăzeci de ani după întregire, să se refugieze prin anuare și călîndare. Fiindcă alte căi de a ieși la lumină nu i se dau. Pentru datoria noastră, pentru puterile de creație în cultură ale neamului nostru, inerția aceasta a celor cari au puțința de a le da temelie materială, fără de cari nu se pot ridica — este deadreptul rușinoasă.

Un admirabil eseu al dl.-lui D. Mărtinaș — „Despre transformarea în adânc, sau despre educația eroică“ — pune răspicat, cu acea clară înțelegere a actualității, de care am vorbit, problema transformării spirituale a școlii pentru a ne putea da omul nou, omul eroic, de care avem nevoie spre a ne salva țara din prăpastia morală în care mergem.

Dl. Nicolae Sulica, un bun cunoscător al literaturii noastre vechi, un om pe care numai mizeriile condiții de muncă științifică din acel ungher depărtat al Tg. Mureșului l-au împiedecat să dea tot ce — imens de mult — ar fi putut da, semnează un interesant studiu despre inițiile „Catehisme românești din 1544 (Sibiu) și 1559 (Brașov)“.

Bine orientat în același timp în istoria literaturii maghiare din Transilvania, profesorul Sulica cred că izbuteste să lămurească aici contribuția reală a Sașilor în încercările de înstrăinare a ortodoxiei noastre din Ardeal, în sec. XVI. Sașii n'au avut niciodată mistica prozelitismului. Dimpotrivă, egoismul lor feroce a convertit totdeauna mișcările spirituale în operații de câștig — negustorești. Sașii au văzut — just — în editarea primelor cărți de limbă românească o bună afacere mai întâi. Și ceea ce dl. Sulică nu spune, fiindcă e greu de spus pe bază de documentare științifică — e gândul că dacă Sașii au putut să-și dea seama dela început de rentabilitatea afacerii e că aveau semne că acea îndreptare către limba sa, ca suprem și unic mijloc de expresie, a întregului neam românesc, era un fapt inevitabil.

Cercetând expansiunea mișcării ungare de reformă religioasă, dl. N. Sulică găsește cu surprindere — și pentru noi — între sfinții cei mai de aproape ai lui Ioan Sigismund, regele din al cărui îndemn porneau aceste întâi tipărituri, mai mulți nobili români cari își schimbaseră credința dar și-au păstrat, se vede, ascuns în adânc, sufletul. Regele a găsit în dorința nemărturisită de a-și ajuta neamul, de a-l ridica materialicește prin reformă — a bătrânului Mihail Csaki, fostul lui educator, cancelarul țării, a lui Gaspar Bekes, mâna lui dreaptă, a lui Gavril Mailat, sprijin în gândurile sale de a răspândi reforma printre români. Și fapta — tipăritura dela 1559 — dela aceștia trebuie să fi pornit. Precum și catehismul dela 1544, dl. Sulica îl presupune ieșit și din îndemnul nobilului român Gaspar Dragfi.

Prin urmare, dl. N. Sulica vede în întâile noastre tipărituri o faptă mai mult românească, prin care s'a căutat — instinctiv poate — un mijloc de ridicare culturală a neamului acesta prins atunci între interesele negustorești ale Sașilor și cele de expansiune politică ale Ungurilor.

Evident, perspectiva aceasta nu e încă lămurită prin tot materialul documentar trebuincios. Cred însă că dl. N. Sulica a accentuat, cu puțințele-și mijloace, o cale de cercetări pe care se poate merge cu folos.

OVIDIU PAPADIMA

C R O N I C A M Ă R U N T Ă

GÂNDIREA își continuă drumul după popasul obișnuit al vacanței de două luni. Nimeni nu știe mai bine decât noi cât de greu este acest drum. O revistă de nivel intelectual nu poate trăi din propriul ei venit într'o țară ca a noastră unde așa zișii cărturari se informează mai mult din auzite decât din citite. Sub acest raport, *Gândirea* are o situație dintre cele mai paradoxale: e deschizătoarea marilor perspective

către care se îndreaptă România tânără. În paginile ei s'au clarificat de un deceniu și jumătate ideile conducătoare ale generației noi. Și totuș această revistă a fost totdeauna citită de o elită destul de restrânsă. Prin această elită și prin câteva reviste provinciale aderente, ideile ei s'au difuzat mai departe. Doi ani, 1932 — 1933, ele au fost generalizate și popularizate în toată țara prin forța dinamică a ziaristi-

cel reprezentată de *Calendarul*, care a fost un fel de ediție zilnică a *Gândirii*.

Azi, termenii care simbolizează ideile gândiriste despre o politică și o cultură în spirit etnic autohton sânt pe buzele tuturor. Și totuși revista continuă să rămână lectura unei restrânse elite, care e departe de a o putea susține prin extrem de modesta ei contribuție.

Gândirea trăiește prin sacrificiul redactorului care-i poartă răspunderea. Uneori, mai demult, ea s'a bucurat și de sprijinul oficialității. Dar aceasta a fost o vreme anterioară strălucitei epoci neobrâncovenești a culturii naționale.

Era și firesc. Neobrâncovenismul reprezintă în realitate o concepție despre cultura națională opusă concepției noastre. Pentru noi geniul etnic crează cultura. Pentru neobrâncovenism, cultura românească e o creație a „rațiunii universale“, reprezentată prin câțiva publiciști evrei la cari s'au anexat câțiva publiciști români desrădăcinați și ancorați împreună în nu știu ce estetism abstract. Neobrâncovenismul e, de fapt, oficializarea ideologiei ziarelor *Adevărul* și *Dimineața*.

Astfel se lămurește de ce însăși *Revista Fundațiilor Regale*, scrisă aproape numai de colaboratorii și redactorii numitelor ziare, a luat, neprovocată de nimeni, atitudine împotriva direcției *Gândirii*.

Revista Fundațiilor Regale batjocorește oricând poate ortodoxismul.

Noi îl susținem, și sântem prin aceasta, în subordine față de Regele țării, care în toate ocaziile solemne face cea mai caldă apologie ortodoxismului viu și creator, așa cum ne îngăduim să-l concepem și noi.

Revista Fundațiilor Regale batjocorește tradiționalismul, fără al cărui spirit călăuzitor nu e posibilă o mai departe dezvoltare organică a culturii.

Atitudinea noastră se cunoaște, și ea e în subordine față de Regele țării care, în toate ocaziile, e paznicul înfocat al tradițiilor.

Revista Fundațiilor Regale publică literatură pornografică și promovează sistematic pe scatografi la rangul de genii literare.

Pentru noi frumosul nu e decât forma strălucitoare a eticului și prin aceasta ne găsim în subordine față de Regele țării care, în cuvântarea inaugurală a săptămânii cărții, a vorbit de misiunea morală a scriitorului român.

Înțelegă cine ce poate din această situație amestecată. Dar ceea ce va înțelege foarte ușor e linia românească a revistei *Gândirea*.

Approape toate valorile, care circulă azi în literatură și arta noastră, și în care se poate recunoaște gustul românesc al frumosului, sânt impuse de această revistă. Misiunea ei e aceea de a clarifica probleme, dar și aceea de a crea în solidaritate organică cu marile tradiții ale neamului nostru.

Și cum această misiune nu s'a terminat, apariția *Gândirii* e o necesitate peste orice dificultăți.

CUGET CLAR. — Temperamentul combativ al d-lui N. Iorga îi încovoie din nou atenția spre literatură. Nu vrem să spunem cu aceasta că domnia sa ar fi părăsit vreodată literatura. Ea e ceva care îi stă în sânge. Revista săptămânală, care își spune în subtitlu „Noul Sămănător“ e însă o întoarcere la militanismul critic. N. Iorga în ipostaza-i veche de judecător literar. Ceeace îl revoltă e secăturișmul moral al unor scriitori de azi. Ceeace îl determină să acționeze critic e tentativa, izbutită în parte prin vaste complicități, de a ridica acest secăturișm la rangul de normă educativă pentru tineret. Educație prin pornografie e cum ai zice patriotism prin trădare de țară.

De aceea, verbul d-lui N. Iorga se înfinge violent în osânza flască a d-lui Eugen Lovinescu și în aureola scatologică a d-lui Tudor Arghezi.

E o expresie a principiului moral în favoarea literaturii profanate. Latură în care d. N. Iorga a fost totdeauna consecvent cu sine însuș. Talentul nu scuză decrepitudinea morală, mai ales când această decrepitudine este exaltată de o așa zisă critică pentru care literatura și arta n'au o finalitate socială. Din moment ce recunoști această finalitate, — și arta nu se zămislește decât în vederea ei — ești îndreptățit să judeci elementul pe care ea îl comunică mulțimii. D. N. Iorga a judecat arta totdeauna just, adică în finalitatea ei socială. Și sub acest raport, arta e bună când comunică nobleță de spirit și de sentimente sau rea când comunică putrefacție. Pe acest principiu am fost și vom fi de acord.

CEZAR PAPACOSTEA, talmăcitorul lui Platon și al lui Omer, a închis ochii înaintea de vreme. Cu el s'a stins o personalitate rotunjită până la perfecție de erudiția clasică și de spiritul creștin. În cultura noastră, unde oamenii cresc diform și unilateral, cu rădăcinile în nisipul confuz al ideologiei democratice și cu tulpinile aplecate într-o parte, după soarele civilizației moderne, Cezar Papacostea era o raritate. El realizase un tip de intelectual din substanța clasicismului antic și din substanța clasicismului creștin, singurele temeluri adevărate și prielnice unei posibile intelectualități românești.

Traducerile sale fermecătoare și studiile asupra lui Platon ni-l arată ca pe un erudit de aristocratică ținută și ca un talent rafinat.

Universitatea plânge în moartea lui pe cel mai de seamă umanist pe care l-am avut.

NICHIFOR CRAINIC

D. CĂLINESCU IN SERIE. — Am fost printre cei dintâi puțini cari au privit cu îndreptățită bănuială începuturile ambițioase de istoric literar ale d-lui G. Călinescu. In vremea când „Viața lui Mihai Eminescu“ aducea scriitorului acesta aproape unanime elogii ca și succesul material, i-am contestat — cu tinereasca documentare ce o puteam aduce atunci — nu talentul, ci buna credință în lucrul său științific. („Secolul”, 1932). Iar capitolul acela aproape monstruos: „Eminescu și dragostea“ — în care poetul *Luciafărului* era prezentat ca „un tip sexual veneric, adică stăpânit mereu de obsesia funcțiunii erotice“, și această concluzie dedusă din ce? din poezia lui de atâta eterată adorație — nu se putea să nu-ți aducă îndoiele asupra puținței de înțelegere a unui scriitor, fie el chiar mai mic decât Eminescu, din partea pre-zențiosului biograf.

Totuși cartea aceasta a fost salvată de talentul real, de expresie fluidă, pe care îl închidea.

Apoi dl. Călinescu a început să se impună oarecum printr'o caracteristică agresivitate critică. Mai târziu s'a putut vedea că ea se isca de fapt mai mult dintr'o stare de seceță sufletească decât din dărzenia apărării unui punct de vedere propriu. Considerațiile de limbă românească pe cari le făcea obișnuit în cronici erau uneori juste, însă limitarea frecventă aproape numai la ele era ceva cu totul sub modul obicinuit de a privi critic.

A venit apoi clădirea haotică de material din „Opera lui Mihai Eminescu“. O tactică nouă se impunea: uluirea mulțimii prin clădăraie groaznică de fișe.

Tactica a isbutit: premiul Academiei Române.

Acum ne primejduiește o istorie a întregii literaturii române, în nu știu câte volume. Dl. Călinescu e în serie deci, continuă să amenințe cu prăvălirea de blocuri de hârtie tipărită.

Pericolul unei asemenea avalanșe nu e greu de sesizat. Cine a urmărit fragmentele din această istorie literară în felul ei, publicate până deunăzi în „Adevărul Literar“ — și-a dat seama că nu e vorba decât de un simplu trucaj: îngrămădirea de fișe rezumative. Cei ce nu s'au convins încă, sânt rugați să citească cele patruzeci de pagini despre *Al. Depărățeanu și Al. Sihleanu*, date la lumină de curând. Nicio perspectivă istorică, nici măcar un efort minim de înțelegere estetică. Doar o barbară îngrămădire de citate în versuri și de rezumate în proză.

În definitiv, dl. G. Călinescu e liber să compute în acest mod facil și brut, un op în nesfârșite volume. Dar editorul care i-l va tipări, va păcătuți tot atât de nesfârșit...

* * *

REVISTELE NOASTRE. — Și-au dus mai mult tânjind existența de vară. I le bieteile nu publică romane, deci pentru cetitorul nostru educat să consume numai astfel de fripturi în sânge, nu sânt, firește, prea ispititoare.

Au continuat să apară, tot atât de inutile, tot atât de flasce, „*Insemnările ieșene*“ ale ciracilor d-lui Sadoveanu, care, vrând să-și depășească ființa de îndrumător orb în creație al puterilor din lăuntru-i, se comportă lamentabil în ipostaza de molcom predicator umanitarist.

„*Familia*“ a adus și în ultimul număr același sumar bogat în sens cantitativ, dar neunificat printr'o concepție destul de hotărâtă a rosturilor revistei.

„*Gând Românesc*“ ne-a dăruit în aparițiile sale de vară creația de mare amploare și adâncime a tânărului prozator din Ardeal dl. Pavel Dan: „Moartea lui Urcan Bătrânul“. E o viață aspră și puternică aici, — în realismul cu care a fost descrisă — și în același timp o notă largă și gravă de epopee, în sensul nordic al cuvântului. Povestitorul care a știut să ridice la asemenea înălțimi de tragic lumea aceasta brută de țărani, fără s'o deslipească cu nimic de pământ — e un mare creator.

„*Blajul*“ e o revistă tinerească pe care ne pare rău că n'am ajuns încă s'o menționăm aici. Condușă de spiritul echilibrat al d-lui V. Stoica, sprijinită de tinerețea înțelegătoare și entuziastă a D-lor V. Fulcea, N. Comșa, Dionis Popa — ea continuă cu obiectivitate tradiția culturală blăjeană în ce are ea mai bun.

* * *

ALEXANDRU VIANU. — E atât de dureros să vorbești de speranțe cari s'au curmat neînțeles de devreme! Plecarea dintre noi a unuia care n'a avut timp pe pământul acesta larg decât să arate cecece începe să rodească, frângerea aceasta tragică e aproape de prăbușirea arborelui puternic, înfrânt de furtună.

Această apăsare de umbră grea o simțim noi acum la vestea morții neașteptate a tânărului cercetător și gânditor care a fost *Alexandru Vianu*. O minte clară și echilibrată. Un neconținut efort spre îmbogățire sufletească. Primele înfățișări, în eseuri frumos compănite...

Pentru cel ce a fost și putea mai ales să fie *Alexandru Vianu*, lacrima noastră târzie, de adevărată durere.

O. PAPADIMA